

**A KUTATÓINTÉZETEK ÉS FELSŐOKTATÁSI
INTÉZMÉNYEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE A RÉGIÓBAN**

A MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁG

ANKÉTJA

1992. április 1.
(Veszprém)

**VEAB
1992**

A KUTATÓINTÉZETEK ÉS FELSŐOKTATÁSI
INTÉZMÉNYEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE A RÉGIÓBAN

A MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁG

ANKÉTJA

1992. április 1.
(Veszprém)

VEAB
1992

Az MTA Veszprémi Területi Bizottság
Tudományos Ankétja:
A Kutatóintézetek és Felsőoktatási Intézmények Együttműködése a Régióban

Szerkesztette:
dr. Szabó Márta
Schulz Éva

Felelős kiadó: Salánki János akadémikus,
a VEAB elnöke
Készült: 200 példányban
Nyomási munkálatok: Prospektus GM, Veszprém
Felelős vezető: Szentendrei Zoltán

1. MEGNYITÓ

Salánki János a MTA rendes tagja, a VEAB elnöke

Köszöntöm a meghívott előadókat és résztvevőket a mai ankéton, amelyet meghatározott céllal hívtunk össze. Az elmúlt év decemberében a Magyar Tudományos Akadémia rendkívüli Közgyűlést tartott, melynek egyik témája az Akadémia és a felsőoktatás, ill. az egyetemek együttműködése volt. A Közgyűlés a beszámoló és a vita alapján megállapította, hogy "az Akadémia és a felsőoktatás közötti kapcsolat kérdéseiben az Akadémián belül, az Akadémia és az egyetemek vezetői között is nézetazonosság van: teljes az egyetértés abban, hogy az Akadémia és az egyetemek, szélesebb értelemben a tudományos szféra és a felsőfokú oktatás alapvető érdekei egybeesnek, a nézetkülönbségek szakszerű, kollegális vitákkal feloldhatók, s az ellentétek hangsúlyozása, a tudományos intézmények elleni támadások - amelyek gyakran tájékozatlanságból, elemi tények ismeretének hiányából származnak - csak megoszthatják, szembeállíthatják egymással a lényegileg egymásra utalt, egymást kiegészítő egyetemi és akadémiai intézményrendszer." Miután legfelsőbb szinten, ami alatt az Akadémia testületét, ill. az egyetemek vezetőit értem, egyetértés van a két szféra közötti kapcsolatokat illetően, az együttműködés megvalósításáért az e testületekhez tartozó intézmények kell, hogy megtegyék a szükséges gyakorlati lépéseket. A mai ankét célja, hogy a Közgyűlésnek ezt az állásfoglalását a régióra értelmezzük, és megkíséreljük az általános elveket széleskörűen ismertetni, azok között, akik ebben érdekeltek. Másrészt, a referátumokhoz kapcsolódva keressük a módját annak, hogy a régióban lévő kutatóintézetek, ill. a felsőoktatási intézmények között hogyan tudnánk elősegíteni a kapcsolatok megteremtését ill. azok továbbfejlesztését.

A határozatból még egy mondatot szabadon idéznem: "A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése az autonóm intézmények kölcsönös önkéntességének, szervezeti önállóságának tiszteletbentartásával kívánja testületeinek és kutatóintézeteinek minden szellemi és tárgyi eszközével elősegíteni a tudományos kutatás és az egyetemi képzés egységének megteremtését." Ennek figyelembevételével mai ankétunk céljával azt tűztük ki, hogy ne a kutatásban való együttműködésről, hanem az egyetemi képzésben, graduális és posztgraduális képzésben való együttműködésről beszéljünk. Ennek azért van régióinkban különösen nagy jelentősége, mert a régióban levő felsőoktatási intézmények olyan fejlődés előtt állnak, melyek megvalósításához szeretnék igénybe venni a régióban levő kutatóintézeteket is. Ankétunk célja tehát annak megvitatása, hogy milyen igények merülnek fel a felsőoktatási intézményekben, és milyen ajánlatot tudnak nyújtani a régió kutatóintézetei a graduális és posztgraduális képzésben való együttműködésre, milyen lehetőségek vannak jelenleg, milyen elgondolások vannak a jövőre vonatkozóan.

Az első két előadás az országosan kidolgozott elvek, elképzelések ismertetését célozza, kötetlen módon, az ötleteket, javaslatokat is figyelembe véve. A további referátumok az egyes, regionális csomópontok körül kialakult helyzetet, vagy kialakítható lehetőségeket tárják fel, az érdekelt intézmények vezetőinek előadásában.

A VEAB nem tartja feladatának, hogy közvetlenül beavatkozzon az együttműködés szerve-

zésébe. Mi csak szolgálni kívánjuk ezen feladatok megvalósítását azzal, hogy az együttműködést serkentjük, megteremtjük a feltételeket a lehetőségek megvitatására. A területi bizottság a továbbiakban is csak segítő szerepet kíván betölteni, semmiképpen sem akar közvetlenül részt venni a konkrét kapcsolatok kialakításában, megvitatásában. Nem akarjuk átvenni az együttműködés konkretizálásában sem az egyetemeknek, sem a kutatóintézeteknek a szerepét, mint ahogy arra sincs lehetőségünk, hogy erre megteremtjük az anyagi és egyéb feltételeket.

2. BEVEZETŐ ELŐADÁSOK

2.1 Lipták András a MTA levelező tagja, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora az MTA Athenaeum Bizottság társelnöke

Köszönöm a meghívást, hogy lehetőségem nyílik az ország legnyugatibb Akadémiai Bizottságának munkatársaival való megismerkedésre. Amennyire szeretek szakmai dolgokról előadni, annyira idegenkedem még a gondolatától is, hogy tudománypolitikai kérdésekben véleményt nyilvánítsak.

Mint az Athenaeum Bizottság társelnöke, a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora, mégis együttgondolkodó magánemberként szeretném a véleményemet elmondani.

Természetesen figyelembevéve azokat a határozatokat, amelyeket részben az Országos Athenaeum Bizottság ülésén, részben a Magyar Rektori Konferencia összejövetelei alkalmával megszülettek.

Ahhoz, hogy a felsőoktatási intézmények és az egyetemek együttműködéséről beszéljünk, érinteni kell néhány olyan fontos határozatot, amely az elmúlt másfél-két év során ennek a két szférának az életét jelentősen befolyásolja.

Ehhez tartozik az egész magyar tudományos közösség által elfogadott, döntéselőkészítés fázisában lévő törvényjavaslat, hogy az egyetemek az elkövetkezendő időben ne csak oktatási intézmények legyenek, hanem vegyenek részt tudományos kutatásban is. Ennek a gondolatban az elfogadtatása annál inkább is egyszerű és könnyű volt, mert hiszen ez az európaisághoz, a nemzetközi gyakorlathoz való visszatérést jelenti. Jóllehet, az elmúlt 40 évben mindent megtettek azért, hogy az egyetemek csak oktatással foglalkozzanak, a magyar egyetemek legjobbjai arra törekedtek, hogy ne legyenek elzárva a tudományos kutatástól. Tehát az új gondolat, mely a Felsőoktatási Törvényben majd megfogalmazódik, elfogadást nyert a legtöbb magyar szakember által. Ennek a gondolatnak kapcsán felvetődik a kérdés, hogy vajon a magyar egyetemek el tudják-e ezt a feladatot látni. Tudják-e biztosítani azt a színvonalat, amely ilyen értelemben is Nyugat-Európához való kapcsolódásunkat jelentheti, azt, hogy a nemzetközi ekvivalenciáknak valóban maradéktalanul eleget tegyünk. Bennem egy kételkedő igen van. Tehát egyrészt örülök annak, hogy ez a jog visszakerül az egyetemekre, másrészt felmerül a kérdés, a kétely, hogy mennyire tudunk ennek eleget tenni, e feladatnak. Ezért az első néhány órák kételkedés után támogattam az Athenaeum gondolatát, mert úgy éreztem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia, a magyar tudományosság érdekeit felismerve javasolta, hogy a tudományos minősítés területén - pillanatig sem kétségbe vonva az egyetemek ezen jogát - az egyetemeknek és a kutatóintézeteknek együtt kell működni. Ez a javaslat a magyar tudományos élet legszélesebb érdekeit szolgálja.

Elismerhetjük, hogy az elmúlt évek során bizonyos kontraszelekció történt a magyar egyetemek

életében. Különösen akkor, amikor nem a minőség volt a cél, hanem az, hogy minél több oktató kerüljön az egyetemekre. A kontraszelekción segítette az a tény is, hogy egyidejűleg létrehozták az akadémiai kutatóintézeti hálózatot, és nagyon sok kiváló szakember került ide, ezáltal mintegy megfosztva a magyar felsőoktatást egy tehetséges szakember gárdától.

Az Akadémia részéről éppen egy ilyen ajánlat történt, hogy ezek a szakemberek részt vehessenek legalább a posztgraduális képzésben.

Véleményem szerint valóban hatékony együttműködés keretei között az ésszerű az lenne, hogy az akadémiai kutatóhálózatban dolgozó szakemberek a graduális képzésben is részt vennének.

Az elmúlt évek során nagyon sok negatív véleményt hallottunk a TMB-ről, a magyar minősítési rendszerről. Minden negatívuma ellenére volt ennek a minősítési rendszernek egy nagy előnye. Nevezetesen az, hogy egy országos megmérettetést biztosított. Kérdés az, hogy mennyire tudjuk biztosítani az elkövetkezendő időben is, hogy egy minősítés során a szakemberek valóban egy országos fórum előtt méretessenek meg. Ez rendkívül fontos.

A másik dolog, hogy a magyar egyetemek felszereltsége nem olyan, hogy maradéktalanul eleget tudnának tenni azoknak a követelményeknek, amelyek pl. a nyugat-európai egyetemeken vannak. Kétségtelen, hogy az elmúlt évtizedekben a Magyar Tudományos Akadémia intézeti hálózata sokkal dinamikusabban fejlődött, mint az egyetemi. Ezért célszerű lenne, ha az egyetemek a posztgraduális képzés során támaszkodnának erre az akadémiai infrastruktúrára.

Adott a kérdés, valóban lesz-e Athenaeum? Gondolatilag minden bizonnyal igen, szervezetenként aligha. Véleményemet a következőkre alapozom:

Valamennyien ismerjük a Felsőoktatási Törvény új változatát. A törvénytervezetben szó sincs az Athenaeumról. Többen ismerjük a Kormány által is elfogadott akadémiai törvénytervezetet. Ebben sincs szó az Athenaeumról. Egyedül a tudományos minősítésre vonatkozó törvényt említi.

Itt azonban az a kérdés merül fel, hogy szükség van-e ilyen törvényre, vagy sem. A legtöbb egyetem képviselőjének az a véleménye, hogy egy ilyen harmadik törvényre nincs szükség. Ami ebbe a törvénybe kerülne, az harmónikusán beépíthető az Akadémiai Törvénybe és a Felsőoktatási Törvénybe. Valószínű tehát, hogy nem kerül törvényileg megerősítésre az Országos Athenaeum Bizottság.

Ezért mondtam azt, hogy szervezetenként nem, csak gondolatilag valósul meg. Ez alatt mindenképp előtt azt értem, hogy az egyetemek olyan autonómiával fognak rendelkezni a törvény szerint, amely lehetővé teszi számukra, hogy egyrészt a minősítési folyamataikban igénybe vegyék egyrészt magyar egyetemek segítségét, másrészt pedig támaszkodjanak a legszélesebb magyar szakember gárdára. Ekkor már az Athenaeum gondolatánál vagyunk.

Debrecenben úgy szabályoztuk, hogy a doktori bizottságunk, vagy az egyetemi Athenaeum Bizottságunk mindig úgy álljon fel, hogy egy-egy minősítés alkalmából az otthoni szakemberek a bizottság 30-40 %-át tegyék ki, az összes többi bizottsági tag külső szakember legyen. Csak így biztosítható az objektív megmérettetés. Reális veszély az, hogy ha az egyetemek belterjes minősítési rendszert alkalmaznak, az a magyar egyetemek rovására fog menni. Később fogják felismerni a magyar egyetemek azt, hogy egy egyetem nemzetközi hírért, színvonalát és megmérettetését nem a kibocsájtott doktorok száma, hanem azok minősége fogja meghatározni. Ha országos megmérettetésre nem kerül sor, akkor nagyon nagy annak a veszélye, hogy belterjes minősítési rendszer alakul ki, amit mindenképpen el kellene kerülni. Úgy érzem, hogy az Athenaeum gondolatának és a Magyar Tudományos Akadémiának az egész magyar tudományos életben való részvételére másik két lehetőség is van.

Ezek közül egyik a tudományok doktora fokozat adásának rendje.

A decemberi közgyűlés megbízta az Országos Athenaeum Bizottságot, hogy dolgozzon ki az

1992. évi közgyűlésre javaslatot a tudományok doktora fokozat adásának módjára. Az Akadémia és az Országos Athenaeum Bizottság is úgy gondolja, hogy ezt a fokozatot nem elsősorban az Akadémiának kellene adni, hanem az Athenaeum Bizottságnak. Nem lenne célszerű megosztani a magyar tudományos szférát azzal, hogy ez kifejezetten az Akadémia joga.

Egy felmérést készítettünk Debrecenben, s elsősorban a fiatal kollegákat kérdeztük meg, minde- nekelőtt a kandidátusokat, hogyan érzik ők, szükség van-e erre a fokozatra, vagy sem. A megkér- dezettek több mint 90 %-a igennel válaszolt. Javasolták azonban, hogy az eljárást egyszerűbbé kellene tenni. Ne legyen annyira disszertációcentrikus, mint amilyen az elmúlt évek során volt. Azonban feltétlenül szükségesnek tartják, hogy a tudományos tevékenységüket megmérve, eset- leg tézis formájában összefoglalva az eredményeket, egy bizottság adja ezt a fokozatot.

Az Országos Athenaeum Bizottság legutóbbi ülésén a javaslatunk az volt, hogy a tudományok doktori közül kerüljenek ki majd az Akadémia levelező- és rendes tagjai. Ilyen értelemben tehát ez egy előselekciónak lenne, de az Akadémia az egyetemekkel együttműködve, az Athenaeum kere- tei között bonyolítsa ezt.

Másik lehetőség az Athenaeum gondolatának továbbélésére tulajdonképpen megfogalmazódott a Felsőoktatási Törvényben is. Ez az ún. Felsőoktatási és Tudományos Kutatási Tanács és az Or- szágos Akkreditációs Bizottság létrehozása. Ez a két bizottság tulajdonképpen nagyon széles jogkörökkel rendelkezik. Ennek a két tanácsnak kell javaslatot tenni arra vonatkozóan, hogy egy felsőoktatási intézmény megüti-e az egyetemi színvonalat, vagy sem. Esetleg meglévő egyete- mek megtarthatják-e az egyetemi címüket. Erre a bizottságra tartozna, hogy egy egyetem új kart indíthat-e, vagy sem. Szinte vétőjoga lenne abban, hogy egy egyetemnek a doktori programja ele- get tesz-e a nemzetközi követelményeknek.

Azt a javaslatot tettük, hogy az Országos Akkreditációs Bizottságot célszerű lenne a következő összetételben látni:

A bizottság 60 %-a magyar szakemberekből tevődjön össze, egyetemek és az Akadémia szakem- bereiből, 30 %-a pedig lehetőleg külföldi szakemberekből. A cél az, hogy ez a bizottság minél in- kább objektív legyen.

Néhány szóban érinteném az akadémiai kutatóintézeti hálózat problémáját is. Az a kérdéskör az utóbbi időben a sajtó és a különféle vélemény nyilvánítások összütésében áll.

Bennem két kérdés merült fel. Az egyik, hogy szükséges-e ilyen széles hálózati rendszer, a másik, hogy támogat-e az Akadémia profitorientált kutatásokat.

Az első kérdésre tétova igen a válaszom. Kell egy hálózati rendszer. A másik kérdésre egyértelmű nem a válaszom. Tehát profitorientált kutatásokat az Akadémia ne támogasson, leg- alábbis ne a költségvetés pénzéből.

Úgy érzem, hogy az Akadémia szinte görcsösen ragaszkodik az akadémiai kutatóintézetek majd- nem maradéktalan fenntartásához. Ennek bizonyos értelemben emocionális okai vannak, s első- sorban a társadalomtudományos kutatások terén.

Az elmúlt évtizedekben, ha politikailag nem is kifejezetten diszkriminált, de politikailag háttér- be szorított tudósoknak nyújtottak védelmet az akadémiai kutatóintézetek. De ezek a problémák ma már megszűntek. Ezért úgy vélem, hogy az akadémiai kutatóhálózat jelenlegi változatlan for- mában való fenntartására nincs szükség. Szükség van viszont arra, hogy a nemzetközileg elismert kutatóintézetek fennmaradjanak. Az Akadémiának meg kellene határozni, melyek azok a legfon- tosabb területek, legfontosabb intézetek, ahol ennek a követelményrendszernek eleget tesznek. Ezeket jobban kellene támogatni mint eddig, továbbá fenn kellene tartani azokat az akadémiai ku- tatóintézeteket, amelyek bizonyos értelemben nemzeti feladatokat látnak el, nemzeti szolgáltató- sokat adnak a nagy műszerparkjaik révén. Értelmetlen lenne ezeket a nagy műszerparkokat

szétrombolni, és az embereket onnan eltávolítani.

Tehát alap kutatások folytatására létrehozott akadémiai kutatóintézeteket fenn kell tartani. Azokat a kutatóintézeteket, amelyek termelésre rendezkedtek be, felül kell vizsgálni.

A kérdés tovább gyűrűzik, hogy mi legyen a többiekkel. Nem könnyű kérdés, s ez abból az asz-szimmetriából adódik, amely az egész magyar tudományos életre jellemző.

A magyar egyetemeken kb. 45 ezer egyetemi hallgató tanul. Ezek közül több mint 25 ezer hallgató Budapesten. Közben ismerjük Budapest és az ország lakosságának arányát. Ez még jó arány. Ugyanis ha megnézzük az akadémiai kutatóintézetek hálózatát, akkor látjuk, hogy ezeknek több mint 80 %-a Budapesten van. Az ipari kutatóintézetek esetében ez az arány még rosszabb. Szinte teljesen Budapesten épült ki. Éppen ezért a budapesti egyetemek általában nem mutatnak nagy fogadókészséget az akadémiai kutatóintézeti hálózatból kikerülő emberek esetében. Az hiszem, vidéken ez a helyzet sokkal jobb. Egyrészt, a vidéken levő kutatóintézetek és egyetemek között általában harmónikus együttműködés van. Legalábbis a debreceni Atommagkutató és az egyetem között ez a helyzet, és úgy tudom, Szegeden is hasonló tapasztalatok vannak. Tehát vidéken a legjobb szakemberek iránt meglenne a fogadókészség. Általában azonban nem szívesen jönnek le a szakemberek vidékre. Egy- két napra lejáró egyetemi tanáraink vannak. Szinte törvényileg kellene rögzíteni, hogy ha valaki elfogadja egy egyetem meghívását, akkor ezzel együtt járjon az, hogy az az egyetemi tanár lakjon abban a városban, ahol elfogadta a professzori megbízást. Egy egyetemi tanárnak ugyanis nem csak az a feladata, hogy megtartsa előadásait, hanem az is, hogy hozzájáruljon, formálja annak az egyetemnek az arculatát, amely őt ezzel a címmel megtisztelte. Mindent meg kellene tenni annak érdekében, hogy a vidéki egyetemek erősödjenek, a Budapest és a vidék közötti különbségek mérséklődjenek.

Utolsónak hagytam az Akadémia által támogatott egyetemi kutatóhelyek helyzetét.

A közelmúltban volt egy felmérés. Pl. a műszaki és természettudományi területen számoltam össze, hogy a budapesti egyetemeken 216 diplomás nyer alkalmazást, a két vidéki egyetemen pedig összesen 110. Társadalomtudományok területén még anakronisztikusabb a helyzet, 53:3. Pedig ne mondja senki, hogy a vidéki egyetemeken nem lehet társadalomtudományi kutatásokat folytatni.

Ez a Budapest-centrikusság az ország rovására megy. Azt mindenképpen megfontolandóvá tennem, hogy az Akadémia bővítse a kihelyezett tanszéki kutatócsoporti hálózatot, és elsősorban a vidéki egyetemek javára.

Biztosan hallottak arról, hogy felmerült annak a lehetősége, hogy a nyugat-német Fraunhofer-féle intézethálózat mintájára Magyarországon is egy intézethálózatot létrehozzanak, főleg az OMF-közreműködésével. Elhangzott, hogy az első ilyen intézetet Budapesten, a másodikat talán Miskolcon nyitják meg. Akkor levelet írtam Pungor miniszter úrnak, hogy van már három szint, amely túltelített Budapesten. Megkezdjük a negyedik szint kiépítését? Miért nem vidéken hozzuk létre ezeket? Úgy tudom, hogy az OMF-nek az elképzelése az, hogy elsősorban a Dunántúl néhány városába települne ilyen intézeti hálózat, s majd Kelet-Magyarország is kapna ebből az intézeti hálózatból. Mindenképpen arra kellene törekedni, s ebben a vidéki akadémiai bizottságoknak és vidéki egyetemeknek össze kellene fogni, hogy a vidéki tudományos kutatást, a vidéki egyetemeket, a vidéki szellemiséget próbáljuk emelni, s ehhez kérjük az Akadémia együttműködését. Azt hiszem, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium részéről ilyen készség tapasztalható.

2.2 Venetianer Pál a MTA levelező tagja, a SZBK Biokémiai Kutatóintézet igazgatója, az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsának elnöke

Nem látom az egyetemek és az Akadémia viszonylatában olyan idillikusnak a helyzetet, ahogy azt Salánki akadémikus az elmúlt közgyűlésen elhangzottakkal kapcsolatban mondta. Ott valóban béke uralkodott, de ez nem egészen így van. Pl. az ott megszólaló rektorok véleményükkel kisebbségben maradtak, tehát korántsincs ilyen egyetértés, véleményem szerint. Én sem egy hivatalos álláspontot, hanem a sajátomat szeretném megfogalmazni.

Tökéletesen egyetértek Lipták akadémikusnak most elmondott véleményével. Úgy érzem, hogy az a kibontakozó törvény-koncepció, ami pl. a felsőoktatási törvényben van, vagy a minősítési törvény elhagyásában az némileg ellentmond annak, amit ő kifejtett, de amivel én különben egyetértek.

Szeretném kifejteni, hogy véleményem szerint mi az, amiben valóban konszenzus van. Ez abban van szerintem, hogy az a szovjet típusú tudományszervezési modell, amely a kutatás egészét, vagy döntő részét akadémiai intézetekbe csoportosította, és amely az egyetemeket csupán oktatási intézményekké degradálta volna, ez egy rossz modell. Az egyetemi oktatás, ami mögött nincs kutatás, az rossz, az oktatóknak a kutatástól való elszakítása a kutatás szempontjából is rossz, és azért, mert nem megengedhető, különösen egy kis országban, hogy a rendelkezésre álló szellemi potenciálnak egy döntő része ki legyen vonva a felsőoktatásból. Az is igaz persze, hogy szélső formájában ez a modell Magyarországon soha nem létezett. Hogy mennyire érvényesült, az változó volt, az utóbbi időszakban egyre kevésbé. Ennek a modellnek bizonyos elemei a mai napig is fennállnak, fontos, hogy ezek megszűnjenek. Tehát mindenképpen kívánatos az, hogy a kutatóintézetekben dolgozó kutatók jelentős része valamilyen módon részt vegyen az egyetemi oktatásban. Azzal is egyet tudok érteni, hogy a jelenlegi kutatóintézeti struktúra túlméretezett. Van ugyan egy szélsőséges nézet, amely azt mondja, hogy így jó ahogy van, ezen nem szabad változtatni, ez a vélemény azonban nem visz előbbre. A másik szélsőséges nézet az, hogy az akadémiai kutatóintézethálózat teljesen rossz, azt szét kell verni, vagy teljes egészében átcsoportosítani.

Különböző érveket szoktak ez utóbbi mellett felhozni. Pl.: ez az intézményhálózat azért rossz, mert szovjet mintára épült, azért rossz, mert sehol a világon ilyen nincs. Ezek hamis érvek.

Azzal a véleménnyel azonban foglalkozni kell, amely azt mondja, hogy a kutatóintézeteket teljes mértékben az egyetemekhez kell csatolni. Ezt többnyire úgy képzelik, hogy mindaz a pénz, ami jelenleg az akadémiai intézetekhez megy, az így az egyetemekhez menne, az épületek és a műszerek is, de a kutatókat nem kívánják átvenni. Annak ellenére, hogy a fő cél - szavakban - az, hogy ez a szellemi erő legyen bevonva az oktatásba. Természetesen az ilyen elképzelések mögött vannak félelmek és reális motivációk. Az egyik: hogy minden egyetemen kialakultak a hagyományok által szentesített erőviszonyok. Ha pl. a Szegedi Biológiai Kutató Központot a szegedi egyetemhez kapcsolnák, ez óriási erőviszony eltolódást okozna a biológia részére, ami súlyos veszedelmet jelentene a többi oktató felé. Ha egy kutatóintézetet egy egyetemhez csatolnak, semmiképp sem fogadja el az egyetemi oktatógárda, hogy alárendelt szerepet töltsön be, esetleg ők szelektálódjanak ki. Csak úgy tudják elképzelni, hogy az ő helyzetük stabil maradjon és esetleg a kutatóintézetből odakerültek legyenek alárendelt helyzetben. Ez ellen viszont nyilván tiltakozik az akadémiai kutatógárda.

Az is köztudomású, hogy mindenfajta nemzetközi felmérés szerint, a magyar egyetemek oktató létszáma a nemzetközi átlaghoz képest túlméretezett. Nehezedik egyfajta nyomás az egyetemek-

re, hogy ne növeljék, hanem csökkentsék létszámukat. Az is tény, hogy az egyetemeken bizonyos dolgok elosztása az óraszámától, létszámtól függ, tehát a tanszékek ellenérdekeltek abban, hogy bővítsék a létszámot.

Biztos, hogy az oktatás teher, bár azok akik az oktatásban nem vesznek részt, nagy számban boldogan vállalnák az oktatásban való részvételt. Természetesen vannak akik vállalják minden teherérzet nélkül. Elhangzik gyakran az a vád is, hogy azok az akadémiai kutatók, akik részt vesznek az oktatásban, azok tulajdonképpen "a tortáról a krémet szeretnék lenyelni", vagyis résztvesznek a posztgraduális képzésben, a tehetségesek, kimagaslóak oktatásában, de nem hajlandók az egyetemi oktatók számára valódi terhet jelentő, unalmasabb graduális képzésben részt venni. Ez egy jó-jos vád, ez valóban fennáll a kutatók egy részénél.

Van egy másik kérdés is, elsősorban a társadalomtudományi intézetek részéről, mégpedig, hogy nemcsak emocionális kérdés az, hogy egyes társadalomtudományi kutatócsoportok az önállóságukat védik, hanem az is, hogy elsősorban a társadalomtudományok terén léteznek nagyon különböző gondolati iskolák, amelyeknek létjogosultsága van. Úgy alakult Magyarországon, hogy gyökeresen különböző iskolákat képviselnek az akadémiai intézetekben lévő csoportok a megfelelő egyetemiektől. Tehát ezek sima egyesítése elég komoly veszéllyel járna. Ez nem biztos, hogy kívánatos.

Gyakran megfogalmazott aggodalom, hogy korábban, amikor akadémiai kutatócsoportokat az egyetemeknek átadtak, azok pillanatok alatt felszívódtak. Tehát ha valamilyen minőséget képviseltek, ez pillanatok alatt megszűnt. Nem arról van szó, hogy az akadémiai kutatócsoportokkal szemben az egyetemek nem képviselnek semmiféle minőséget. Arról van szó, hogy az egyetem a súlyos, óriási terheket cipelő költségvetése mellett, sokkal nehezebben tudja megengedni azt, hogy egy bizonyos, szakmailag kiváló csoportnak különlegesebb támogatást adjon.

Érdemes foglalkozni azzal, hogy ebben a pillanatban mekkora az egyetemi és az akadémiai kutatószféra helyzetének különbsége. Valamint azzal, hogy milyen különbségekről is van szó.

A múltban természetesen egyértelmű volt az akadémiai kutatóhelyek kiemelten jobb helyzete. Ez most már korántsem így van. A jövedelmi szint az akadémiai kutatók és az egyetemiek között pillanatnyilag az egyetemek javára mutat különbséget. Ellenpéldák vannak, de az átlagot tekintve ez biztosan igaz.

A kutatás lehetőségeit illetően gyakorlatilag nincs akadémiai kutatóintézet, amelyiknek a költségvetéséből kutatásra bármi is telik. Tehát az akadémiai kutatóhelyek költségvetése legfeljebb az infrastruktúrát és a fizetéseket fedezi. Természetesen ilyen pénz az egyetemeken sincs. Kutatás az egyetemeken és a kutatóintézeteknél is a külön megszerzett pénzekből történik, aminek a hozzáférhetőségi lehetősége pillanatnyilag egyenlő.

Igaz, hogy a tudományban érvényesül az un. Máté-effektus, hogy akinek van, az könnyebben szerez hozzá, és az akadémiai kutatóintézetek többségének a kiindulási helyzete jobb, tehát könnyebben tudnak kutatási pénzt szerezni. Viszont a kiindulási helyzete döntően azért jobb, mert a felszereltségük, műszer ellátottságuk, noha rohamosan romlik, még mindig jobb, mint az egyetemeké. Így könnyebben juthatnak kutatási pénzhez. De elvileg nincs különbség a két intézmény között ilyen vonatkozásban.

Ami különbség van, egyrészt az oktatási teher, ami nincs meg a kutatóintézeteknél, a másik pedig az, hogy mint főhatóság, az Akadémia egy kellemes főhatóságot jelent. Tehát egy bizonyos fokig a kutatói közérzet szempontjából jobb dolog pillanatnyilag az Akadémiához tartozni, mint bármelyik egyetemhez.

A különbségek és ellentétek elemzése után szeretném a pozitívumokra helyezni a hangsúlyt. Mit látok fontosnak a jövőben, hogy azt a bizonyos aránytalanságot amelyről beszéltünk,

meg lehessen szüntetni ?

Súlyos hiba volna bármiféle, jól működő szervezeti egységet átszervezni, megszüntetni akkor, ha ez biztosan kiszámíthatóan minőségromlással jár, valamiféle elvont cél érdekében.

A másik dolog az, hogy nézetem szerint az akadémiai kutatóhálózat méretét csökkenteni kell, mégpedig szigorúan a minőség figyelembevételével. Tehát meg kell vizsgálni, hogy a változtatás, az egyetemhez való átadás különösebb kárt nem okoz. Ennek figyelembevételével természetesen legyen az a cél, hogy az Athenaeum gondolat jegyében, a meglévő intézményeket, bizonyos fokú különállásuk mellett, fokozatosan vonjuk be a felsőoktatásba.

Remélhetőleg ebből lesz valami. Én jónak találnám azt, bár ez ellen ellenállás van, hogy ahol a feltételek valóban megfelelnek, ott a kutatóintézet működjön az egyetem keretében mint egy önálló kar, amelyik saját maga meg tudja csinálni abban a szakmában, amelyben működik, a doktorképzést.

Természetesen ehhez nem kell ragaszkodni, a posztgraduális képzésbe bevonhatók ezek az intézetek anélkül is, hogy ezt az önállóságot megőriznék. A lényeg, hogy a posztgraduális képzésben részt kapjanak.

Más kérdés, hogy az universitas részét képező kutatóintézet számára legyen kötelező a graduális képzésben való részvétel, amennyiben azt az egyetem akarja.

Ahhoz, hogy az integráció fokozatosan előrehaladjon, feltétlenül módot nyújt a támogatási rendszer. Tehát itt gondolok az OTKA-ra és a FEFA pályázatokra. Olyan munkákra, ahol az egyetem és a kutatóintézet együttműködik. Természetesen ahol a FEFA pályázat működik, ott az együttműködésnek nemcsak kutatási, hanem oktatási céljának is kell lennie.

Mindenképpen szükség van a kontraszelekció felszámolására. Ez mindenütt uralkodik Magyarországon. Ennek a két szférának mindenképpen meg kell valósítania a személyekben való mobilitást. Vagyis mindenképpen vegyük igénybe a kinevezéseknél a másik szféra embereit. Nem értem, hogy ha az Athenaeum koncepció jó dolog, akkor miért nem kerül bele a felsőoktatási törvénybe. Ahogy Lipták akadémikus elmondta, hogy hogyan képzelik el a doktori tanácsot az egyetemen, azzal messzemenően egyetértek. Sajnos a felsőoktatási törvényben nem ez van. Ebben is veszélyt látok.

3. ELŐADÁSOK A RÉGIÓ INTÉZMÉNYEIBŐL

3.1.1 Liszi János a kémiai tudomány doktora, a Veszprémi Egyetem rektora

Én konkrétabb dolgokkal szeretnék foglalkozni.

Nem tartom szerencsésnek az ankét címét, illetve kicsit bővíteném az értelmezését. Ha a Veszprémi Egyetem vonatkozásában akarok kutatóintézetek és egyetem együttműködéséről beszélni, akkor nem csak a Veszprémi Egyetemről kell szólnom, hanem a régióban levő egyéb felsőoktatási intézményekről is.

A Duna túlsó partja valahogy sokkal szerencsésebb, gazdagabb egyetemekben, mint a Duna innenső oldala. Itt klasszikus értelemben vett egyetem csak Pécsen van. Amikor a Veszprémi Egyetem kapcsolatairól beszélek, el kell mondanom, hogy ez az egyetem elindult azon az úton, hogy klasszikus értelemben vett egyetemmé, universitas-szá váljon.

Példákkal szeretném elmondani, hogy képzelem el a felsőoktatási intézmények közötti kapcsolatot, valamint kutatóintézet és egyetem kapcsolatát.

Azzal kezdem, ami régi Veszprémben: ez a kémiával kapcsolatos.

Eredetileg vegyész mérnök képzésre hozták létre ezt az egyetemet. Ez önmagában kevés. Most többet kell a meglévő szellemi tőkéből kihozni. Szeretnénk elindítani egy TTK-s vegyész képzést, és elindítottunk egy harmadik ágazatot, a kémia tanár képzést.

A városban annak idején létrehoztak két ipari és egy akadémiai kutatóintézetet. Óhatatlanul kialakult a kapcsolat a kémiával foglalkozó kutatók között. Ez egy spontán szakmai kapcsolatot jelentett, ami az oktatásra is kiterjedt (diplomadolgozat, postgraduális képzés). Az, hogy ennyire gazdagok vagyunk kémiában, ma gondot is jelent. Az egyik ipari kutatóintézet tönkrement, a másik nehéz helyzetben van, ami azt jelenti, hogy sok kémikus kutató kollégával nem tudunk mit kezdeni, de szükségünk van elektromérnökökre, nyelvészre, stb.

Hasonlót szeretnénk megvalósítani a környezetvédelemmel kapcsolatban. Elindítottuk a környezetmérnök képzést, megvalósítás alatt van a környezettudományi képzés és a tanárképzés. Itt az együttműködés szélesebb lehetősége jön elő. Minden környezetvédelemmel kapcsolatos oktatásnak, kutatásnak erős biológiai vonzata van. Nagyon drága dolog biológiai tanszéket létrehozni, és tekintve, hogy a régióban van biológiai szellemi tőke, úgy képzeltük, hogy bevonjuk azt a tudást, ami Keszthelyen van, ami Sopronban, Tihanyban van, és a képzést közösen csináljuk. Ezt úgy képzeljük, hogy ami nem biológiai képzés, az nálunk történik, és a hallgatók két-három szemeszterre elmennek a régió más intézményeihez megtanulni a biológiai dolgokat. Kis ország vagyunk, s tulajdonképpen az egész magyar értelmiségnek együtt kellene dolgoznia, akár akadémiai intézményhez tartozik, akár egyetemhez. A jószándék, a felelősség közös felvállalása sokat segítene.

Meglehetősen új képzés nálunk a műszaki informatikai szakemberképzés. Tavaly indult el. Sok olyan szakmát kellett behozni az oktatásba, amire korábban nem voltunk felkészülve.

Két része van a tananyagnak, az egyik természetesen a szakmai rész. De nemcsak szakembereket szeretnénk képezni, hanem európai műveltségű embereket, tehát betettünk egy olyan blokkot, ami ezt a célt szolgálja.

A szakmai műveltség elsősorban a számítástechnikát jelenti, ami azért adott, hiszen ebbe sok fiatal belenőtt már. Ugyanakkor a fiatal kollégák nem rendelkeznek tudományos minősítéssel. Ez vezetett bennünket arra, hogy department-rendszerben végezzük az oktatást. Közös department-rendszert hoztunk létre a Veszprémi Egyetem és a SZTAKI között. Ez mindkét fél számára fontos. Nemcsak azt jelenti, hogy a SZTAKI szakemberei órákat adnak itt, de a mi fiatal és tehetséges oktatóink posztgraduális képzésben részesülnek az akadémiai intézetben. Nem tudom, mi lesz a SZTAKI sorsa, de úgy hiszem, ez az együttműködés megmarad.

Az európai műveltséget adó tárgyak között van a "Gondolkodó magyarok". Ilyen a fizika kultúr-története, az európai művészetek története. Mi is aláírtuk az un. universitas nyilatkozatot, amiben egyelőre a Hittudományi Főiskolával vagyunk kapcsolatban. A művészettörténetet ennek a főiskolának egy tanára fogja tanítani.

További kapcsolatunk: Salánki professzor úr tanítja egyetemünkön a neurobiológiát.

Az együttműködés előbb indult meg egyetemünkön, mint a szándék formális kinyilvánítása.

Kb. tavaly ilyenkor volt itt Kosáry Domokos, az Akadémia elnöke. Az Akadémia és az egyetemek kapcsolatáról beszélt. Én akkor azt mondtam, hogy az egyetemek szegények, az Akadémia is járuljon hozzá anyagilag az együttműködéshez, pl. úgy, hogy kifizeti az akadémiai állományban lévő előadók útiköltségét, kiküldetési pénzét. Az Elnök Úr elfogadta ezt a javaslatot, egy hét múlva itt volt a levél, hogy az őszi idényre ezt a pénzt megkapjuk. Januárban írtam Láng István-nak, hogy szeretnénk ezt most is megkapni.

Végezetül szeretnék rámutatni, hogy tulajdonképpen az oktatás is egy szakma. Ez látszólag

van csak ellentétben azzal, amit az előttem szólók mondtak. Nem biztos, hogy minden jó kutató jó oktató is egyben, és nem biztos, hogy minden jó oktató, jó kutató. A rutin nagyon sokat számít az oktatásban. Különösen a graduális képzésnél, azt is meg kell nézni, hogy a kutató jó oktató-e.

3.1.2 Gyenis János a kémiai tudomány kandidátusa, a MTA Műszaki Kémiai Kutatóintézet igazgatója

A MÜKKI részéről szeretnék hozzáfűzni néhány gondolatot ehhez a témakörhöz, annál is inkább, mert a helybéli egyetemmel igen jó kapcsolataink vannak.

Intézetünk, mint akadémiai intézet, a közepes kategóriába tartozik, 58 kutatónk van. Elsősorban a vegyészmérnökség, (chemical engineering science), a folyamattan (process engineering) és a kémiai technológia tartozik a kutatási területünkhöz, valamint ennek minden olyan határterülete, amely a gyakorlati élethez kapcsolja. A kutatók egy része nagyon szívesen résztvesz az oktatásban is. Ez már hagyományból is adódik, mert 1960-ban, mikor az intézet alakult, két tanszéki kutatócsoportból jött létre, egyik az akkori Veszprémi Vegyipari Egyetemen, a másik a Budapesti Műszaki Egyetemen volt. Az intézet azóta sokat változott, alakult, de a hagyományos kapcsolata az egyetemekkel megmaradtak.

Néhány tényyszerű adatot szeretnék megemlíteni az egyetemekkel való kapcsolatainkról. Kutatóin közül jónéhányan kapcsolódnak az egyetemi oktatáshoz. Egy egyetemi tanár van a kutatóin között, két címzetes egyetemi tanár, két címzetes egyetemi docens. Összesen heten vesznek részt rendszeresen a veszprémi egyetemi oktatásban hét tárgyból, a Budapesti Műszaki Egyetem Mérnöktoábbképző Intézetben egy kutatónk rendszeresen előad. Ezenkívül az intézet anyagi eszközeit, laboratóriumi műszereit figyelembevétel, laboratóriumi gyakorlatokra adunk lehetőséget egyetemi hallgatók képzéséhez. Emellett hét kutatónk vezetett laboratóriumi gyakorlatokat az elmúlt évben az egyetemen. Résztveszünk diplomadolgozatok vezetésében, az elmúlt évben összesen 4 ilyen dolgot vezettek kutatóink. Felkérésre szakdolgozatokat, doktori értekezéseket bíráltak. Ílymódon összesen 15 kutatónk érintett az egyetemi oktatásban, ez a kutatók 26 %-a, ami azt hiszem, nem rossz arány.

A kutatóknak fontos, hogy az egyetemi graduális és posztgraduális képzésben részt vegyenek. Ahogy egy oktatónak fontos, hogy ne csak oktasson, hanem kutasson is, ez fordítva is így van. A kutatóknak ez azért fontos, mert a gondolataiknak az elmondása egy olyan kontrollt jelent a gondolataik felett, amely igen lényeges a tudományos továbbhaladásuk és a kutatás végzése szempontjából. Mindenképpen egy kényszerűt jelent a dolgok újragondolása irányába. Másrészt szembekerül azzal, hogy embereket, hallgatókat meg kell győzni a saját gondolatairól. Ez önmagában is új ötleteket, új gondolatokat ébreszthet. Ílymódon a kutatómunkát is segíti.

Természetesen egyetértek azzal, hogy nem minden kutató jó oktató, de egy egészséges arány mindenképpen hasznos. Ugyanakkor fontos, hogy népszerűsítheti a saját eredményeit. Egy kutató szempontjából nagyon lényeges, hogy a saját munkájáról, ami tulajdonképpen a hobbjá is, beszélhet más emberekkel. A továbbképzésen való részvétel számára mindenképpen új emberi kapcsolatokat hozhat. Ez a későbbiekben akár tudományos kapcsolatok formájában, akár a gyakorlati élethez kapcsolódóan is hasznos lehet. Azt a többletmunkát, ami az oktatásra való felkészüléshez szükséges, mindenképpen érdemes befektetni.

Másrészt a hallgatók olyan speciális területekről szereznek ismereteket, amelyek egy általános, szélesebb körű szaktárgyba nem férnek bele. Az ilyen előadások felkelthetik a hallgatók érdeklődését a tudomány bizonyos speciális ágazatai iránt.

Az egyetemeknek is fontos, hogy kutatóintézeti kutatók tartsanak előadásokat a hallgatóknak, mert olcsó oktatási munkaerőhöz juthatnak anélkül, hogy létszámukat bővítenék. Ennek a lehetőségnek a felhasználása mindenképpen növeli a változatosságot és növeli az átadott ismeretanyagot. Úgy érzem, hogy ez az egyetem szempontjából is előnyös, s ezzel a lehetőséggel élni kell.

A Veszprémi Egyetem és az intézet kapcsolatában a tudományos továbbképzés vonalán lehet előbbre lépni, pl. a doktori munkák elkészítésében. Megegyeztünk az egyetemmel, hogy ebben az évben a doktori pályázatokat közösen fogjuk kiírni: az intézet által javasolt témákat az egyetem kiírásában szerepeltetjük, a pályázatok elbírálását közösen végezzük, s a továbbiakban is szoros együttműködésben kívánunk dolgozni. Az intézet témáiból 5-6 doktori témakiírás született meg. Ezenkívül természetesen a nappali tagozatos hallgatók oktatásában is szívesen részt veszünk, esetleg bővítjük az eddigieket. Úgy néz ki, hogy a műszaki informatika szak egy ilyen terület lesz, már a konkrét egyeztető megbeszélések folynak köztünk.

Azokat a feszültségeket, amelyeket más esetekben a felsőoktatás és az akadémiai kutatóintézetek viszonyát illetően néha emlegetnek, a Veszprémi Egyetem és a MÜKKI vonatkozásában nem tapasztaltam.

3.1.3 Herodek Sándor a biológiai tudomány kandidátusa, a MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézet igazgatója

Gondolkoztam azon, hogy az általános egyetértést hangsúlyozzam-e, vagy a problémákról beszéljek. Megpróbálom mindkettőt, röviden.

Az akadémiai intézetek kutatói tisztában vannak azzal, hogy Magyarországon az egyetemi hallgatók létszáma kb. egyharmada annak, amit az európai normák megkívánnának. Ugyanígy baj, hogy hiányzik a posztgraduális képzés. Ezek a lemaradások egy emberöltőre éreztetik majd a hatásukat.

A kutatók rendszerint szeretnek oktatni. A hallgatókkal való kapcsolat segíti a kutatói utánpótlás kiválogatását. Az előadásokra való felkészülés szélesíti a kutatók látókörét.

Ha arra akarunk válaszolni, mivel és mennyire vehetünk részt a felsőoktatásban, úgy intézetünk jellegéből indulhatunk ki és figyelembe kell vennünk anyagi lehetőségeinket.

Klebelsberg Kunó beutazta Európát arra a felismerésre jutott, hogy ott nemcsak egyetemek vannak, hanem kimondottan tudományos kutatásra specializálódott intézetek is. Ilyenként hozta létre hazánkban elsőként Tihanyban a Magyar Biológiai Kutatóintézetet. Ennek Balatoni Biológiai (későbbi nevén Hidrobiológiai) Osztálya azóta is a tó ökológiájával foglalkozik. Általános Biológiai (későbbi nevén Kísérletes Állattani) Osztályán korábban genetiaki, mikrobiológiai, biokémiai, morfológiai és fiziológiai kutatások folytak. 1962-ben Salánki János professzor úr lett az intézet igazgatója, aki átvette a Kísérletes Állattani Osztály vezetését is. Az osztály ettől kezdve az összehansolító neurobiológiára specializálódott. Az országban jelenleg egyedül Tihanyban van olyan osztály, amely magas szinten elektrofiziológiai, biokémiai és morfológiai módszerekkel komplex módon kutatja a gerinctelen állatok neurobiológiáját.

Az intézet feladatát erősen alakította a Balaton állapotának rohamos romlása. Csak utalok az 1965-ös halpusztulásra, az algainvázióra vagy a nádasok pusztulására. A MTA 1976-ban a tó megmentésére tárcaközi középtávú kutatási programot kezdeményezett. 140 millió Ft költségvetéssel. Ez a program sok közvetlenül hasznosítható eredményt hozott, megalapozva a Minisztertanács 1983. évi határozatát, amely 43 milliárd Ft-ot írt elő a tó védelmére. (Sajnos ebből csak 6

milliárdnyi környezetvédelmi beruházás valósult meg eddig.) A program során az is nyilvánvalóvá vált, hogy ebben a leghatékonyabban a tó partjára épült intézet tud résztvenni. Így 1982-ben az intézet fő feladatává a Balaton kutatását tették, a nevét pedig MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézet-re változtatták.

A Balaton kutatása nem korlátozható egyes részterületekre, hanem többé-kevésbé a tó egész ökológiáját le kell fednie. Ehhez kb. 20-25 kutató kellene. Jelenleg 13 limnológusunk van.

Neurobiológiával az intézetben 12 kutató foglalkozik. Ezen a számon nem lehet úgy jelentősen csökkenteni, hogy az ne érintené az osztály hatékonyságát, amit mindenképpen el kellene kerülni.

Ez tehát azt jelenti, hogy alapfeladatunk, a Balaton kutatása ellátására nincs meg a kellő létszámunk, innen oktatásra átcsoportosítani erőt nem lehet. Ahhoz, hogy úgy tudjunk oktatni is, ahogyan szeretnénk, minimum 5-6 új kutatói státust kellene kapnunk.

Intézetünk dologi költségeinek támogatását tavaly 10 %-kal emelték, idén 5 %-kal csökkentették, míg az infláció tavaly 35 % volt, idén 25 % várható. Biztos, hogy a rektorok mindent megtettek, hogy az akadémiai intézetek költségvetését ne csökkentsék, - mert ha nem tudnak létezni, hogyan segítsenek oktatni - a csökkentés azonban bekövetkezett.

Ha megteremtődnek az anyagi feltételek, természetesen részt kívánunk venni a posztgraduális képzésben. Talán ahelyett, hogy milyen címet és ki adományozzon, jobban szeretnénk már arról hallani, hány hidrobiológust kérnének tőlünk, hányra van tényleges igény, milyen szintű képzést kérnek pontosan, és ennek a költségeit ki fogja vállalni. Az intézetnek a képzéshez van kellő szellemi kapacitása. A Hidrobiológiai Osztály 13 tagja közül 11 minősített kutató, a Zoológiai Osztály annyival van szerencsésebb helyzetben, hogy több fiatal, tehát még nem minősített tagja van. A laboratóriumokban egyidejűleg 4-6 kutatójelölt dolgozhatna.

Nyaranta 20 egyetemistát már most is fogadunk egy hónapos szakmai gyakorlatra.

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemmel oktatási-kutatási együttműködési szerződésünk van. Az ELTE, intézetünk, az Ulsteri Egyetem és a Dublini Egyetem között a TEMPUS program keretében folyik együttműködés a hidrobiológus képzésben. Kötelezettséget vállaltunk a Debreceni Egyetemen folyó hidrobiológus képzésben való részvétellel is. Olyan embereket szeretnénk posztgraduálisan képezni, akik biológust képző egyetemen a hidrobiológiát főtantárgyként hallgatták.

A Pannon Agrártudományi Egyetem keszthelyi karának számos tanszékével volt, és a jövőben is tervezzük tudományos együttműködést. Kutatóink itt már korábban is részt vettek az oktatásban. A Veszprémi Egyetem informatika szakán Állattani Osztályunk vállalja az "Elemi ingerületi folyamatok" című szaktantárgy oktatását ez évtől egy félévben.

Ha erre igény és lehetőség adódik, szeretnénk kapcsolatainkat fejleszteni.

3.1.4. VITA

Markó László az MTA rendes tagja, a MTA Műszaki Kémiai Kutatóintézet tudományos tanácsadója

Egyetértve Lipták akadémikussal, én is úgy érzem, hogy az Athenaeum gondolatában és szellemében rendkívül fontos. Ennek kodifikálását, törvényileg szabályozott módon való megvalósítását azonban nehezen tudom elképzelni. Egy kicsit homályosnak és kuszának is érzem az ezzel kapcsolatos helyzetet. Az volna a helyes, ha az egyetemeknek un. doktori tanácsai bevonnák,

még hozzá jelentős százalékban, a nem helybéli egyetemi kollegákat a doktori minősítési folyamatba. Ez az igazi Athenaeum.

Kritika érte itt a Felsőoktatási Törvényt. Az Akadémia elnöksége is megvitatta a Felsőoktatási Törvényt, ahol számos, igen élénk, szenvedélyes kritikai hozzászólás hangzott el. Az a véleményem, hogy az igen éles kritikák eltúlzottak voltak, jelentős részük a szöveg félreértéséből származott. Bonyolult a törvény szövege, s könnyen el lehet siklani fontos részek felett. Ezért nem tartom indokoltnak, hogy az Akadémia ilyen éles kritikával illesse ezt a törvényt. Nyilván kell még rajta csiszolni, de nagyon sok pozitív vonást tartalmaz.

A harmadik dolog, amiről szólni szeretnék, a veszprémi két ipari kutatóintézet, illetőleg a felszámolódásuk folytán előállt helyzet.

Közismert, hogy a NEVIKI heteken belül végérvényesen felszámolódik a MÁFKI pedig igen nehezen kerülheti csak el a felszámolást. Öncsődot jelentett be, és ha jól át tudják szervezni önmagukat, akkor elképzelhető, hogy a régi MÁFKI együtöde megmaradhat valamilyen kutatóintézeti keretben.

Mindez azt jelenti, hogy keletkezik egy hatalmas terület műszaki jellegű infrastruktúrával, óriási értéket képviselve, amire gazdát kellene találni. Erre konkrét javaslatom nincs, tudom, hogy egy része a Veszprémi Egyetemhez fog kerülni, de ez egymagában biztosan nem oldja meg a kérdést. Egyes épületrészekbe pl. cipőkészítő ktsz. költözött be. Természetesen ez mégsem erre való. Komoly tervek vannak arra vonatkozóan, hogy számos ipari parkot hozzanak létre a Dunántúlon. Ennek egy részét talán ki lehetne alakítani itt. Ideálisnak tartanék egy olyan egységet, amelynek egyik része egyetem, a másik egy kutatóintézet, a harmadik egy ipari park.

Ez a probléma most vált igazán aktuálissá, és roppant kár volna, ha ez a jelentős anyagi érték, apró, kis ügyekre elforgácsolódna.

Liszi János a kémiai tudomány doktora, a Veszprémi Egyetem rektora

Hozzátennék valamit ahhoz, amit Markó akadémikus elővezetett.

Valóban vannak ilyen tervek. A NEVIKI épületét az egyetem főhatósági támogatással megveszi. A MÁFKI-ról is lehetne gondolkodni, szóba jöhetne egy innovációs park létrehozása. Ezügyben rövidesen tudok beszélni Pungor akadémikus úrral. A NEVIKI nem túl nagy az egyetemnek. Ha a beindult évfolyamok feltöltődnek, annyi hallgatónk lesz, hogy nem lesz nagy. Hihetetlenül sok tanteremre lesz szükség. Szükség lesz kollégiumi férőhelyekre, s el tudom képzelni, hogy a NEVIKI bizonyos részeit át lehetne alakítani ilyen célra.

Az "A" épületet, amelyet eredetileg banknak terveztek, előbb-utóbb ki kell ürítenünk, mert olyan állapotban van, hogy veszélyes. A NEVIKI-ben eleve kémiai célra tervezett részek vannak. Kémiai tanszékeink át tudnának menni oda az "A" épületből, tantermeket tudnánk csinálni, valamint a könyvtárat elhelyezni.

Egy másik lehetőség, amely a városnak is előnyös lenne, és hozzásegítené az egyházat, hogy visszakapja korábbi épületeit: a volt MSZMP oktatási igazgatóságának egyetemhez csatolása. Ez az épületegyüttes, az oktatás kiszolgálása mellett, a város konferencia- központja lenne. Az önkormányzattal közösen üzemeltetnénk. Ez az ügy ma számomra nem áttekinthető. Az MSZMP. egyszemélyes kft-be "mentette át" a kádercsúzdát.

Venetianer Pál a MTA levelező tagja, az SzBK Biokémiai Kutatóintézet igazgatója, az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsának elnöke

Nem vagyok felhatalmazva, hogy Láng István helyett válaszoljak, Liszi rektor úr kérdésére, amely arra vonatkozik, hogy az Akadémia térítse ezeket a költségeket.

Talán nem mindenki tudja, hogy az Akadémia költségvetését 10 %-kal csökkentették formailag, de lényegileg ez nagyobb csökkenést jelent, mert az Akadémia költségvetésének egy része az összes minősítettnek a járandósága, amely rendeletekkel van szabályozva, tehát nem rugalmas, nem csökkenthető.

A valóban kezelhető költségek 10 %-nál nagyobb mértékben csökkentek. Herodek Sándor 5 %-ról beszélt, nálunk az SZBK-nál 7,5 %. A többi intézetben 10 felett van a csökkentés, és az Akadémia kezében levő központi pénz még jóval nagyobb mértékben. Tehát egyszerűen nincs miből.

Lipták András az MTA levelező tagja, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora, a MTA Athenaeum Bizottság társelnöke

Egyetlen javaslatot vetnék fel a MÁFKI-NEVIKI kapcsán.

Osztom Markó akadémikus úr aggályait. Borzasztó luxus az, ha egy jól felszerelt kutatóintézetet cipőkészítésre használnak.

Kb. 6 héttel ezelőtt volt az OMF B szervezésében a Hoechst mamutcéggel egy megbeszélés. A következőkre szeretném felhívni az Önök figyelmét. A Hoechst-nek az évi termelése kb. 43-46 milliárd márka. Kutatásra 2 milliárd márkát fordítanak. Míg a 70-es években a kutatásnak kb. 83 %-a Németországban folyt, ma ennek csak 41 %-a van Németország területén, az összes többit más országokba helyezték.

Az egyik kutatási vezérigazgató feltette a kérdést, hogy mennyibe kerülne egy magyar egyetemen egy kutatónak az alkalmazása. Akkor azt mondtam, 1,2-1,4 millió Ft. Ez nagyon kevés, már rájöttem. Visszakérdeztem, miért van ez a nagymértékű csökkenés olyan értelemben, hogy nem Németországban végzik a kutatás jó részét. A válasz az volt, hogy Németországban a legmagasabb a bérszint a világon, ott a leghosszabb a szabadság, legrövidebb a munkaidő, legtöbb egyházi ünnepel rendelkeznek, legjobban védik a szakszervezetek a munkavállalók jogát, stb. Nyilvánvaló, ezt hallotta az OMF B vezetése is.

Célszerű lenne utánanézni, nem lehetne-e ilyen kutatásokat vállalni nyugati cégeknél. Ők nagyon sokra értékelik a magyar vegyipart és a magyar kémiai kutatásokat.

3.2.1 Winkler András a műszaki tudomány doktora, az Erdészeti és Faipari Egyetem rektora

A konkrétumokra szorítkozva szeretnék néhány dolgot elmondani. A soproni egyetemet valaha Selmechányán alapították az 1700-as években. Nagyon komoly oktatási intézménnyé alakult. Az I. Világháború után Selmechányáról el kellett menekülnie az intézménynek, Sopron város fogadta be.

Nemcsak a nevében lévő erdészetet, hanem bányászatot, kohászatot, később pedig a földmérést is oktatták. Tehát Sopron komoly egyetemi város volt már a 40-es években, ahol még teológiát is ta-

nítottak.

45 után megkezdődött az addigi intézmény szétrombolása, elvitték a bányászatot, kohászatot, a földmérőket, valamint a teológiát is, amit nagyon veszélyesnek vélték a határkörzetben.

Így egy erdőmérnöki főiskola maradt Sopronban. Mindezek ellenére az intézmény megerősödött, több kar csatlakozott hozzá, így a faipari mérnöki kar, később pedig a Székesfehérváron székelő földrendező és földmérő kar. Tehát jelenleg három karral működik az egyetem.

Célunk regionális városi egyetemé válni, s ugyanúgy mint Veszprém, én is úgy hiszem, hogy nagyon rosszul van ellátva ez a vidék egyetemekkel. Tehát indokolt, hogy északnyugaton is egy komolyabb egyetem alakuljon ki. Ez csak úgy történhet, hogy koncepciót kell kialakítani, hogyan lehet fejleszteni a meglévő karokat, hogyan lehet kihasználni a környékben levő komoly felsőoktatási intézmények kapacitásait. A mi esetünkben itt jöhet számításba Mosonmagyaróvár és Szombathely, ami igen jó egységet alkotna, és Győr sincs annyira messze, hogy ne lehetne szövetkezni vele. Közös képzésünk Győrrel most is van, a közeljövőben pedig Mosonmagyaróvárral valószínűleg közös képzés, valamint Szombathellyel.

Az egyetem fejlesztési terveivel kapcsolatban néhány konkrétumról is beszámolnék. A faipari mérnökképzés két szinten folyik: okleveles mérnöki és üzemmérnöki szakon. Az üzemmérnöki szakot a német Fachhochschule szintjére fogjuk fejleszteni. A székesfehérvári kar képzését 4 évvé alakítjuk át. A faipari mérnökképzéshez csatlakozott 1985-ben a papíripari mérnökképzés, és ettől az évtől kezdve az összes könnyűipari szak képzése is. A könnyűipari szakokon az oktatást elkezdtük 25 emberrel, tehát annyival, amennyire szükség van az országban. A könnyűipari szakokon a képzés a Könnyűipari Műszaki Főiskolával közösen történik.

A további fejlesztési elképzelés a vadgazdaképzés lesz, mely kapcsolódik az erdőmérnök képzéséhez. Itt szoros együttműködésben vagyunk Mosonmagyaróvárral. A továbbiakban tervezük a természetvédő képzést, amely mindenképpen az ottani tanulmányokhoz kapcsolódik, tehát specializálódhatnak a szakembereink, az erdészek, faipari szakemberek, s ilyen oktatásban is részesülnek.

Érdekes momentum a művészeti képzés megindulása. Ehhez az engedélyt is megkaptuk. Az eddigi magtól nem térünk el, hiszen elsősorban bútortervezés, belsőépítészet, fa-, papír- és könyvrestaurálás szakok indulnak be hamarosan. Jó, hogy ennek az ipari háttere, műhelyi háttere megvan nálunk.

Nagyon érdekes a továbbiakban a mérnökpedagógus képzés és a nyelvi képzés. Sopron úgy érzi, hogy hivatva van legalább a német nyelvet oktatni, itt elsősorban a műszaki nyelvre gondolok.

Ezek a tervek a megvalósítás stádiumában vannak. Nem eltávolodva az erdészettől, de mi is távolokban nemcsak egy szakegyetem, hanem egy régió számára képző egyetemé válás gondolatával foglalkozunk.

Szövetségeseknek tekintjük a kutatóintézeteket, ezek közül az MTA Soproni Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetét. Itt főként a földtudomány oktatására egy kihelyezett tanszékünk is létesült. Ezzel a kutatóintézettel nagyon jó a kapcsolatunk, sok kutatója oktat nálunk. Együttműködésünk az Erdészeti Kutatóintézettel is rendkívül komoly. Ezt az intézetet eléggé leépítették. Ennek ellenére részt vesz az intézet az oktatásban.

A Faipari Kutatóintézet hamarosan megnyitja - Budapesten kívül - Sopronban az egyik osztagát, amely szintén bekapcsolódik a munkába.

A szövetség a kutatóintézetekkel létrejött már a múlt évben, amit egyelőre Soproni Egyetemi és Kutatóintézeti Szövetségnek neveztünk el.

Egy újabb szövetség, az ún. Zöld Szövetség, ez a bécsi Mezőgazdasági Egyetem, a PANNON Egyetem Mosonmagyaróvári Kara, valamint a soproni egyetem között jött létre néhány héttel

ezelőtt. Azért Zöld Szövetség ez, mert mintegy a három egyetemnek, a régiónak a lelkiismerete-ként kíván működni, "zöld szempontból" is, emberi szempontból is és kulturális szempontból is. Ez is olyan kapcsolat, amely szinte természetesen adódott, mint ahogy a Szövetséghez tartozhatna Pozsony is.

Egy régió ilyen módon komoly segítséget kaphat a felsőfokú képzésben, s az ottlevő összes intézmény, egymást segítve tudja ezt a képzést végrehajtani.

Említésre került, hogy Veszprémmel is együttműködünk, közös képzésünk lesz hamarosan. Azt hiszem, túlzott luxus lenne az, ha bárki is ezektől az együttműködésektől elzárkózna.

3.2.2 Varga Péter a műszaki tudomány doktora, a MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet igazgatója

A bevezetőben arról volt szó, hogy nekünk aprópénzre kell váltanunk az országos szempontokat és elveket. Én szeretnék egy országos problémára visszakanyarodni. 1991-től vagyok az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetnél és az Akadémiánál is. Korábban nem dolgoztam az Akadémia területén és nagy csodálkozással figyeltem azokat a vitákat, amelyek az egyetemek és az akadémiai intézetek kapcsolatát taglalják. Úgy érzem, hogy az akadémiai és egyetemi körökön kívüli része az értelmiségnek (ahová én is tartoztam korábban), nem egészen érti miről is van szó. Kívülről szemlélve a dolog úgy tűnik, hogy teljesen értelmetlen a vita, és csak arra jó, hogy mindkét intézménytípus tekintélyét lejárassa.

A mi kutatóintézeti szempontunkból a kapcsolat a felsőoktatási intézményekkel, s konkrétan a Soproni Egyetemmel azért szükséges, mert úgy érezzük, hogy az akadémiai intézetekben dolgozó, minősített és magasan kvalifikált kutatógárda tudása nem adódik tovább. Elvész azzal, hogy valaki nyugdíjba megy. Pedig a kutatómunka legfontosabb célja az, hogy a tudás átadódjon. Másik probléma, ami az egyetemekkel való közös munkánk szükségességét diktálja, talán kicsit specifikus. Nehéz megoldani szakmai utánpótlási problémáinkat. Egész egyszerűen azért, mert Intézetünk egy kis sziget az ország nyugati csücskében, ahová nagyon nehéz áttelepülni más helyekről. Nemcsak azért, mert nem akarnak egy budapesti lakást felcserélni egy vidékire, hanem mert röghöz vagyunk kötve Magyarországon, s ezt a röghöz úgy hívják, hogy lakás.

Intézetünk kutatóinak több mint fele minősítéssel rendelkezik, sőt ha az egyetemi doktorokat is ideértjük, akkor több mint a kétharmaduk. Ezek a kutatók eddig is jelentős mértékben vettek részt az egyetemi oktatásban, elsősorban a Soproni Egyetemen, valamint az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen, a Budapesti Műszaki Egyetemen és a Miskolci Egyetemen. Nem akarjuk ezeket a tradíciókat elveszíteni.

Ennél azonban ma már többre van szükség. Mindenképpen szeretnénk intézményes kapcsolatra törekedni. Az a célunk, hogy az ilyen típusú együttműködést a Soproni Egyetemmel együttműködve valósítsuk meg. Közös munkánk intézményi szinten 1991-ben kezdődött, több síkon. Az év elején egy közös regionális műszerközpont tervének megalkotásával kezdődött együttműködésünk, mely eredményesnek bizonyult. Közös tanszéket alakítottunk, Földtudományi Tanszék néven. Az itt jelenlevő Bencze Pál címzetes egyetemi tanár került élére. Tervezzük, hogy a tanszék munkájába még hat másik kutatónk fog részt vállalni. Célunk olyan földtudományi tudás átadása a környezetvédelem területén dolgozóknak, amely megítélésünk szerint fontos a természeti folyamatok megismerése és kezelése szempontjából. Itt gondolok légkörfizikai, légkörkémiailag kutatásokra, a geofizikai kutatómódszerek alkalmazására a környezetvédelemben, különböző új geodéziai helymeghatározó rendszerek oktatására. Mindenképpen hasznos az, hogy hallgatók közé

kerülünk, és ez serkentőleg hat majd a kutatókra, és valami kis reményünk lesz arra, hogy utánpótlási problémáink megoldásához is közelebb kerüljünk. Jelenlétünk előny az Egyetem számára is: tevékenységünkkel egy új színfoltot viszünk be, és magas szintű képzést tudunk az egyetemen tanulóknak biztosítani.

A tanszék azonban önmagában nem oldja meg az intézeti kutatógárda utánpótlásának kérdését. Nekünk a hallgatók közül válogatva kellene az utánpótlásunkat is biztosítani. Ezért érdekelték vagyunk abban, hogy az egyetemen a már meglévő tanszék mellett létrejessenek a földtudomány területén (és más rokonterületeken) is a posztgraduális képzés feltételei, hogy olyan doktorandusok dolgozhassanak az intézetben akiknek egy részére az intézet a későbbiekben számíthat. A jelöltek a posztgraduális képzés éve során beilleszkednek a kutatói közösségbe, megismerik a tudományos fórumok légkörét, és a szakmai szereplési lehetőségeket. Megismerik, hogy milyen érzés az, ha valaki publikációt készít, vagy sikeresen tart meg egy előadást egy nemzetközi rendezvényen. Ezek azok a megfontolások amiért szeretnének együttműködni a Soproni Egyetemmel, valamint a Földmérési és Földrendezői Karral (Székesfehérvár) is a későbbiekben. Ez reményeink szerint nemcsak nekünk lesz hasznos, hanem a magyar földtudományi képzés számára is.

3.2.3 Joó István a műszaki tudomány doktora, az EFE Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kar főigazgatója

A kutatóintézetek és a felsőoktatási intézmények együttműködése témakörének tárgyalásánál minden esetben meg kell vizsgálni, hogy az együttműködésnek milyen alapjai, milyen feltételei vannak. Ilyen lehet:

a./ a kérdéses intézmények által képviselt tudományterületek szakmai kapcsolódása (magyarul szakmai közelsége)

b./ a földrajzi elhelyezkedés nyújtotta előnyök

c./ továbbá a résztvevő intézményekben meglévő nagy értékű, különleges eszközök (technikák) nyújtotta lehetőség, amelyek több célú felhasználása lehetséges.

A fenti elveket szem előtt tartva építette ki az Erdészeti és Faipari Egyetem székesfehérvári Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kara a maga kapcsolatait.

Főiskolánknak (az anyaegyetem tanszékei, laboratóriumai mellett) eredményes együttműködése van az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetével (GGKI Sopron).

Még hozzá a kutatóintézet mind geodéziai, mind pedig geofizikai főosztályával.

Ezen túlmenően (és a régió is túllépve, de Székesfehérvár földrajzi közelségében, nevezetesen) a Budapesten lévő következő intézményekkel van gyümölcsöző együttműködésünk:

- A FÖMI-vel, különösen annak távérzékelési és korszerű felmérési technológiákkal foglalkozó részlegeivel. Figyelemre méltó, hogy a főiskolai karunk és a FÖMI közös tanszéket is működtet a távérzékelés és térinformatika területén.

- Az ELGI geodéziai gravimetriai munkáit végző részlegével van (nem túl gyakori, de) eredményes együttműködésünk.

- Hasonlóképpen értékelhető és kedvező együttműködés alakult ki az ELTE Geofizikai tanszékével, továbbá a Térképtudományi tanszékkel.

- A GGKI Sashegyi Szeizmológiai osztályával; különösen a kéregmozgások vizsgálata témában.

Esetenként együttműködésre kerül sor még:

- az ugyancsak Budapesten lévő MTA Földrajztudományi Intézetével,
- hasonlóképpen az MHTÁTI-val a középmegetarányú térképezés technológiáinak fejlesztése és az ehhez kapcsolódó témákban.
- Bővíthető, illetve erősíthető az együttműködés még az ELGI Tihanyi Földmágnesez Observatóriumával.
- Ugyancsak vizsgálható a Főiskolai Kar és az MTA martonvásári kutatóintézete együttműködésének lehetősége. Hiszen karunkon az egyik szak kifejezetten földrendező, tehát agrár-geodéta szakembereket képez, amely lehetőséget nyújthat a közvetlenebb együttműködésre.

Az eddigiek alapján azt mondhatjuk, hogy a főiskola a maga kapcsolatrendszerét hosszú idő óta folyamatosan fejlesztette, és ennek eredményeképpen napjainkra sokirányú együttműködésünk van az akadémiai és más intézetekkel, illetve azok megfelelő részlegeivel.

A mostani ankét ugyanakkor jó alkalom számunkra, hogy áttekintsük ezt a kapcsolatrendszert, megnézzük, hogy mely területeken, milyen irányú módosításra, az együttműködés erősítésére van szükség, illetőleg milyen új együttműködési formákat célszerű kialakítani (természetesen a partner intézmény együttműködési készségét feltételezve).

Említést érdemel az is, hogy fordítva: az oktatás tekintetében is indokolt a kutató intézetek, kutatási laboratóriumok keretében működő kollégák bevonása az oktatásba.

Ennek az elvnek megfelelően Székesfehérvárott jelentős számú külső kutató szakember végez (kinevezett-, illetőleg meghívott oktatóként, vagy óraadóként) eredményes oktatási tevékenységet az alapképzésben és a szaküzemmnörök képzésben. Ez a gyakorlat előny az illető szakembernek és a kutatóintézetnek is, mivel az oktatás révén módja van átadni tapasztalatait a fiatal leendő szakembereknek. De előny ez a felsőoktatási intézménynek is, hiszen ilyen módon (a mindíg szűkös pénzügyi forrásokra is tekintettel) viszonylag szerény anyagi ráfordítás mellett nyílik mód a jól kiválasztott tudományterületeknél nagy felkészültségű kutatókat oktatóként alkalmazni és így a tulajdonképpeni képzési feladatot színvonalasan megoldani.

A fentiek összegzésekképpen úgy fogalmazhatunk, hogy a fehérvári Főiskolai Kar részéről örömmel üdvözlöttük a VEAB-nak ezt a kezdeményezését, hiszen így mód nyílik a már kialakult kapcsolatok áttekintésére és a továbblépés módozatainak feltárására.

Ami pedig a tulajdonképpeni alapkérdést illeti (kutató intézetek vagy egyetemi kutatás) személyes véleményem is az, hogy egyik szélső megoldás sem célszerű. Azaz szükség van jól kiválasztott területeken az akadémiai kutatóhálózat fenntartására és működtetésére, más oldalról szükség van a felsőoktatási intézményekben a kutatási feltételek megteremtésére, illetve bővítésére. Indokolt tehát a már korábban kialakult egyetemi kutatócsoportok és egyéb együttműködési formák további gazdagítása, illetve erősítése.

Az ilyen együttműködés különösen lényeges olyan tudományterületek esetében, mint a geodézia, amely területen működő szakemberek (kutatók) száma elég szerény és amely terület műveléséhez rendelkezésre álló pénzügyi források is erősen korlátozottak.

Ilyen feltételek mellett érdemi tudományos eredményre (kutatói sikerekre) csak akkor lehet számítani, ha a szűk intézményi érdekeken túllépünk és az adott kutatási feladatra legalkalmasabb emberek bekapcsolódását lehetővé tesszük.

E törekvéseket jól segíti az OTKA pályázati rendszer, amely lehetővé teszi mind az akadémiai kutatóintézetek, intézmények, mind pedig egyetemek minősített szakemberei bekapcsolódását a kutatásokba.

A fentiek alapján: fontos továbbra is fenntartani az egyetemeken az akadémiai kutatócsoportok rendszerét, illetőleg annak erősítését szorgalmazni, másrészt az OTKA, FEFA és egyéb pályázatok révén lehetővé tenni, hogy az egyetemek (főiskolák) arra érdemes és alkalmas szakemberei és végezdhessenek kutatási munkákat.

Szeretném felhasználni az alkalmat arra is, hogy elmondjam véleményemet a Venetianer akadémikus úr által említett oktató/hallgatói létszámarányról is.

Sokszor találkozunk ezzel a torz, pénzügyi szempontból feldobott, a sajtó által is közölt adattal. Mindenképpen torz dolog egy adott ország esetében a felsőoktatásnak csupán egyetlen elemét kiragadni az egy hallgatóra való ráfordítás kérdésében. Ezt pénzügyi egységben célszerű dollárban mérni. Meg kell nézni, hogy adott ország adott szakterületén a felsőfokú képzésben résztvevő hallgató éves (vagy öt éves) képzése mibe kerül.

A költségek egyik csoportja az oktatókra és egyéb dolgozókra jutó elemekből, továbbá számos "működési" tételből áll össze. Már itt (az oktatók esetében) össze kell vetni a dollárban számított fizetéseket és akkor könnyen adódhat, hogy egy nyugati oktató többbe kerül, mint nálunk három. Ekkor mindjárt másként értelmezhetjük az oktató/ hallgató arányt.

Ezen túlmenően nagyon lényeges, hogy milyen a vizsgált ország technikai színvonala. Emiatt egy fejlett ország esetében a korszerű képzéshez szükséges eszközökhöz az egyetem a gyártótól való kihelyezés útján is könnyen hozzáférhet, ugyanakkor a mi esetünkben (ha színvonalas képzést akarunk) ezeket a nagy értékű műszereket nekünk magunknak meg kell (vagy kellene) venni!

Meggyőződésem, hogy ha itt említett faktorokat is érvényesítjük az értékelésnél, akkor a magyar felsőoktatás (legalábbis ebben a vonatkozásban), legalább olyan hatékony, mint a nyugati országokbeli.

3.2.4 VITA

Salánki János a MTA rendes tagja, a VEAB elnöke

Azt hiszem, mindketten említették, hogy az intézeten belül "kihelyezett" tanszék működik. Hogy néz ez ki szerkezetileg, pénzügyileg, stb.

Varga Péter a Műszaki tudomány doktora, a MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet igazgatója

Pénzügyi szempontból úgy néz ki, hogy az egyetem igyekszik bizonyos mértékben finanszírozni a tanszéket, s egy bizonyos támogatást kapnak a tanszék dolgozói az egyetemtől ezért a munkáért. Az intézet a maga részéről a helyet és az infrastruktúrális háttérrel (műszerek, számítógépek) biztosítja.

3.3.1 Vincze László a mezőgazdasági tudomány kandidátusa, a PATE Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar dékánja.

Horn Péter rektor úr megbízásából, őt helyettesítem, aki egyéb elfoglaltsága miatt nem tud résztvenni ezen az összeövetelen, de természetesen a saját gondolataimat tudom csak elmondani.

Az elhangzottakhoz kapcsolódva úgy érzem, hogy talán néhány szót szólni kell a Pannon egyetemről. Jelenleg a Pannon egyetemnek négy kara van, Mosonmagyaróváron, Kaposváron és Keszthelyen, és egy kutatóintézete Iregszemcsén. Ebből látható, hogy földrajzilag szinte az egész Dunántúlt átfogja, a mezőgazdasági felsőoktatás és a kutatás területén egyaránt.

Mivel a karok közti távolság 80-100 km, ebből következik, hogy mint egységes egyetemi együttműködés, a térség különböző tudományos intézményeivel, az akadémiai kutatóintézetekkel ropant nehezen valósítható meg. Tehát az együttműködések nagyrészt egyes karokhoz kapcsolódnak. Ezt még az is indokolja, hogy a karoknak bizonyos profilja alakult ki az elmúlt időszakban, a graduális és posztgraduális képzésben egyaránt.

Az egyetem székhelyén működő mezőgazdaságtudományi kar topográfiaailag is a Dunántúlnak viszonylag a középső részén helyezkedik el, és talán ebből adódik, hogy a kapcsolatok is a Dunántúl térségében működő akadémiai intézetekkel sokrétűbbek. Nemcsak azért, mert a földrajzi elhelyezkedése ezt indokolja, hanem mert a képzés és kutatás jellege is olyan, hiszen az agrártudomány minden területét átfogja.

Az együttműködést nem szeretném megismételni, elhangzott már itt, hogy a Pannon egyetemnek és a Georgikon Mezőgazdaságtudományi Karnak milyen kapcsolata van az egyes kutatóhelyekkel. A kapcsolatokat általában a zavartalan együttműködés jellemzi. Azt hiszem, ebben is a földrajzi elhelyezkedés a determináló. Tehát nálunk nem úgy vetődik fel a kérdés, hogy egy városban belül van egy akadémiai kutatóintézet meg egy egyetem, esetleg azonos tanszékkal, vagy intézettel, vagyis nagyon közelálló profillal, hanem meglehetősen nagyok a távolságok, épp ezért erre az együttműködésre a kölcsönös egymásrautaltság miatt is szükség van. A martonvásári kutatóintézetrel a legszorosabb talán a kapcsolat, vagy a tihanyi kapcsolatunkra az a jellemző, ami itt már elhangzott.

Egyetlen terület van, amit szeretnék megemlíteni. Nem kapott eddig elég hangsúlyt. Nemcsak a posztgraduális képzésben, hanem a graduális képzésben, különösen az alaptudományi területeken, rendkívül nagy szükségünk van az akadémiai kutatóintézetekre. Gondolok itt olyanra, mint a biokémia, az élettani tudományok, a genetika, amit szinte nem is tud az egyetem egyik fakultása sem megoldani. Támaszkodunk a kutatóintézetekre és más egyetemek oktatóinak munkájára, mert ahhoz, hogy ezeken a szakterületeken tudományos felkészültségű, tudományos munkát végző hazai és nemzetközi vonatkozásban elismert szaktekintélyek dolgozzanak, ahhoz a mi intézményünk, méreteit tekintve, kicsi. Irreális mérkőzés lenne, hogy ezeken a szakterületeken mi arra törekednénk, hogy egyedül magunk oldjuk meg a feladatot, tehát ebben nagyon perspektívus együttműködést látok.

Nemcsak az akadémiai kutatóhelyekkel való együttműködésről kell szólni, hanem a térség más intézményeiről is. Szeretném külön kiemelni a Veszprémi Egyetemmel való kapcsolatunkat, mely több mint 20 éves múltra tekint vissza az agrárkémikus képzés kapcsán. Ezt az időszakot a zavartalan együttműködés jellemzi. Mindíg pozitív példaként szoktam említeni hogy nem a szervezeti összetartozás a meghatározó abban, hogy egy konkrét oktatási területen az intézmények hogy tudnak együttműködni. Hiszen a két egyetem között soha nem volt szervezeti össze-

tartozás, mégis jól oldotta meg ezt a feladatot. Ezt tovább bővítettük, és ahogy Rector úr említette, környezetvédelmi, környezettudományi területen is konkrét megállapodások születtek, és tovább kívánjuk ezt az együttműködést szélesíteni

más graduális és posztgraduális képzés területén.

Közös pályázatunkkal lehetőséget kaptunk arra, hogy a két egyetem infrastruktúráját egymásba kapcsoljuk. Tehát az informatikai háttér közös megteremtése szerintem egy olyan lehetőséget kínál, ami a napi kapcsolatot teszi lehetővé a két intézmény között. A mai korszerű technika lehetőséget kínál a napi együttműködésre, s konkrét elképzelések születtek pl. arra, hogy a nyári képzést hogyan lehetne megoldani Veszprémből Keszthelyre. Nem tűnik irreálisnak, hanem nagyon is reális lehetőség van erre a mai technikai színvonal mellett.

A mai vitát végighallgattam, s bennem egy olyan szubjektív érzés támadt, hogy ha két szegény embert összekényszerítünk, abból nem lesz egy gazdag. Tehát ahogy szűkülnek az egyetemi költségvetések, az akadémiai intézeti költségvetések is úgy szűkülnek. Sokkal könnyebb az együttműködést megteremteni egy olyan alapon, amikor fejlesztésből történik az együttműködés, és sokkal nehezebb, amikor egy szűk költségvetési keretből kell megoldani. Irreális az, hogy mi egymástól, az egyetem az akadémiától vagy fordítva várunk anyagi támogatást. Ezt az együttműködést jó ideig arra kell alapozni, hogy a saját erőforrásaink felhasználásával próbáljuk megoldani a feladatainkat.

3.3.2 Sutka József a mezőgazdasági tudomány doktora, a MTA Mezőgazdasági Kutatóintézet tudományos fősztályvezetője

Az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézete Martonvásáron a magyar mezőgazdaság két legnagyobb területen termesztett szántóföldi növény, nevezetesen a búza és kukorica kutatásával foglalkozik. A kutatómunka részben alap, részben alkalmazott jellegű. A kutatás tagoltsága vertikális, amely a sejtbiológia, genetika, biokémia, növény-nemesítés, növényvédelem, növénytermesztés, vetőmagelőállítás szakterületekre terjed ki.

Az intézet fő profilja a búza- és kukoricánemesítés. A nevezett tudományterületek kutatása elsősorban és döntően a nemesítési tevékenység eredményességéhez kíván hozzájárulni, ugyanakkor jelentős szerepe van az elméleti tudományos információk bővítésében is.

A tudományos kutatásban jelenleg mintegy 50 kutató vesz részt. Közülük 1 akadémikus, 4 a tudomány doktora, 18 pedig a tudomány kandidátusa.

Intézetünk kutatói jelentős szerepet töltenek be a hazai felsőfokú képzésben. Valamilyen oktatási formában az elmúlt években 5 egyetemen 20 kutató vett részt, ami közel azonos a tudományos fokozattal rendelkező kutatók számával. 5 címzetes egyetemi tanárunk és 3 címzetes egyetemi docensünk a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen, illetve a Pannon Agrártudományi Egyetemen és az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen kapta meg az aktív oktatói tevékenységért járó megtisztelő címet.

Oktatómunkánk az egyetemeken szerteágazó, graduális és posztgraduális képzést egyaránt magába foglal. Van olyan kutató, aki csak néhány előadást tart speciális tantárgyak keretében, mások tárgyfelelősként önálló egyetemi előadók magyar, angol vagy orosz nyelven. Ilyen tantárgyak pl. a genetika, citogenetika, szaporodásbiológia, növénytermesztés. Jelentős óraszámban tartunk előadásokat búza- és kukoricánemesítés, valamint agrotechnika témákban. Idegennyelvű előadásokat és gyakorlatokat iráni MSc képzés, orosz oktatás, angol szakfordítói és görög oktatás keretében tartottunk.

Kutatóink aktív és eredményes oktatómunkáját jelzi, hogy egyedül vagy társszerzőként 8

egyetemi jegyzet írásában vettek részt magyar, angol és orosz nyelven. Az oktatómunkához sorolható a konzulensi tevékenységünk a diplomadolgozatok és egyetemi doktori értekezések elkészítésénél. Államvizsgákon való részvételünk rendszeres. Természetesen az oktatómunkán kívül a nevezett egyetemekkel kölcsönösen előnyös kutatási együttműködések is vannak. Ez jelenleg döntően közös OTKA projektek kialakításában és kidolgozásában nyilvánul meg.

Intézetünk korábbi, és jelenlegi vezetése is nagy jelentőséget tulajdonított, illetve tulajdonít az egyetemi oktatásba való bekapcsolódásnak. Az egyetemmel való kapcsolatrendszerünk természetesen nemcsak egyirányú.

Intézetünk lehetőséget biztosít az egyetemi oktatóknak, diplomaterveseknek speciális kutatások végzésére laboratóriumainkban.

Az eddigi eredményes együttműködés alapján az MTA által kezdeményezett Athenaeum gondolat szellemében a Gödöllői Agrártudományi Egyetem, az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézete "Egyetemi és Kutatóintézeti Szövetség"-et kíván létrehozni gödöllői székhellyel. A Szövetség alapelve kifejezésre juttatja az oktatási és kutatási tevékenység egységét, az oktatók, kutatók és hallgatók szoros és egyenrangú együttműködését.

A Szövetség célja, hogy az abban résztvevő felsőoktatási és kutatási intézmények az autonómia és kompetencia elvből kiindulva összehangolják felsőoktatási, tudományos képzési, kutatási és egyéb szakmai tevékenységeiket. Az együttműködés kiterjed a nemzetközi kapcsolatok, a szakmai tudományos információs tevékenység és konferenciák szervezésére, tudományos kiadványok közös szerkesztésére.

A Szövetség angolul rövidítve: Agrar Universitas, fontos szerepet kíván játszani az egyetemi graduális és postgraduális képzés, valamint a közeljövőben érvénybe lépő felsőoktatási törvényben megfogalmazott tudományos képzés szervezeti, személyi és tárgyi feltételeinek megteremtésében.

A társult intézmények oktatói és kutatói együttműködnek közös kutatási programok, pályázatok előkészítésében és végrehajtásában. Az egyetem, külön megállapodás keretében a kutatóintézetekbe kihelyezett egyetemi tanszékeket kíván létesíteni.

A Szövetséghez felsőfokú oktatási intézmények és tudományos kutatóintézetek csatlakozhatnak. A Szövetség létrehozása nem érinti intézményi autonómiájukat, szervezeti, pénzügyi és gazdálkodási önállóságukat.

A felvázolt Szövetség egyenlőre gondolat, még csak tervezet, de Viktor Hugo szavaival "A legnagyobb hatású dolog a világon a Gondolat, amelynek eljött az ideje".

3.4.1 Hlavay József a kémiai tudomány kandidátusa, a Veszprémi Egyetem docense

Szeretnék beszámolni egy konkrét összefogásról, mely három egyetemet érint, a Veszprémi Egyetemet, az Erdészeti és Faipari Egyetemet Sopronban és a Pannon Agrártudományi Egyetemet Keszthelyen.

A mai nap folyamán oktatásról, kutatásról, de egyetlen dologról még nem beszéltünk, a hallgatóról. Pedig tulajdonképpen én mint egyetemi oktató azt vallo, azért vagyunk, hogy a hallgatók javát szolgáljuk. A mi felfogásunk szerint a környezettudományok elsősorban a környezet és az ember kölcsönhatásával foglalkoznak, ez tulajdonképpen egy kémiai- biológiai egyensúly. Ha itt az embert helyezük a környezettudomány középpontjába, akkor az oktatásunknál a hallgatót kell a középpontba helyezni, és a hallgatót azon a helyen kell oktatni, ahol a legmagasabb szintű képzést nyújtják számára. Ha ez Veszprémben van, mint kémia, akkor Veszprémben, ha ökológia, és az Sopronban, vagy Keszthelyen van, akkor oda kell vinni. Hogy a feltételek megvannak-e

ehhez, nézzük meg, milyen programok folynak jelenleg is a három egyetemen.

Bemutatnám azt a képzést, ami jelenleg a keszthelyi egyetem Georgikon karán folyik. Ez egy szakmérnöki képzés, itt is kölcsönös a tájékoztatás, kölcsönös az együttműködés. A hallgatók egy részének az oktatását, pl. analitikai kémiát, én tartom a keszthelyi egyetemen. Ha megtekintjük azt, hogy a soproniak hogyan gondolkodnak, látjuk, hogy nekik is van alapjuk a szakkal kapcsolatban. A soproniak 1991 júniusában adtak be egy szakalapítási kérelmet, általános környezetmérnöki szak alapítására. Ebben világosan leírják, hogy speciális szakembereket, környezeti mérnököket kívánnak képezni. Ez azt jelenti, hogy megvan az a szellemi tőke, szellemi háttér, ami ahhoz szükséges, hogy magas szinten oktassunk.

A tanterv kialakítása során tíz féléves képzésben gondolkodunk, és felsoroljuk azokat a célokat, amely célok elérésével a hallgatókat megfelelő képzésben tudjuk részesíteni. A legfontosabb cél a számítógépes modellezési gyakorlat, amellyel a környezetben lejátszódó folyamatok előre jelezhetők. Ez azt jelenti, hogy nemcsak azt szeretnénk tanítani nekik, amit már biztosan ismernek, hanem hogy megismerjék azokat a folyamatokat, amelyek segítségével természeti jelenségek tisztességgel megbecsülhetők. Erre szeretnénk részletesebben rátérni.

Hogyan tervezzük ezt?

A szak indítását 1993. szeptember 1-el javasoljuk, mintegy 30 fővel. A diploma okleveles környezetvegyész-ökológus, a hallgatókat a Veszprémi Egyetemen veszik fel, és a Veszprémi Egyetem bocsájtja ki a diplomát. A soproni egyetemen két félévet, a keszthelyi egyetemen egy félévet tanulnak. Ez természetesen még csak tervezet. Mindhárom egyetem egyetemi vagy kari tanácsa tárgyalta a javaslatot, de a minisztérium még vizsgálja. Itt emelném ki azt, ami a Veszprémi Egyetemen már 1986 óta folyik, hogy azok a hallgatók, akik bizonyos felkészültségről tettek tanúságot angol nyelvből, azok bizonyos kurzusokat angol nyelven hallgathatnak, angol nyelven készíthetik a diplomamunkájukat, és angol nyelven védhetik meg. Ezek a feltételek természetesen a környezettudományi szak hallgatóira is vonatkoznak. A személyi és tárgyi feltételeket illetően úgy érezzük, hogy a három egyetemen levő tudományosan minősített, vagy a tudományos minősítés folyamatában aktívan résztvevő oktatók, a rendelkezésre álló infrastruktúra, elegendő az induláshoz. Külön a szakra támogatást nem kérünk, hanem azt mondjuk, hogy a hallgatói létszámra eső normatív támogatást tekintjük a minimális és legkisebb támogatásnak.

A tanterv összeállítására az abszolút rugalmasság jellemző. Tekintve, hogy párhuzamosan folyik vegyész-mérnök, vegyész és környezettudomány szakos képzés, a hallgatók szakválasztását egy évvel kitoljuk. Ez úgy értendő, hogy mivel azonos alaptantárgyakat tanulnak, az első év után a hallgató dönthet, hogy vegyész-mérnökről átmegy vegyész szakra, vegyész szakról környezettudományi szakra, stb.

Sok a választható tárgy, az ábrán az általános műveltséget hordozó tárgyakat soroltuk fel. A tantárgykészlet természetesen változhat. Ezekből a tárgyakból négy felvétele kötelező a 10 félév során. A szakmai jellegű választható tárgyak is bővíthetők. Tulajdonképpen a legfontosabb amit most szeretnénk bemutatni, hogy hogyan képzeljük el ezt a képzést, milyen ennek a képzésnek a struktúrája, felépítése.

A kémia oktatásánál a környezeti kémiából indulunk ki. A képzés során a hallgatók kapnak egyáltalános alapképzést, ami megegyezik a vegyész-mérnök és vegyész-hallgatókéval, ezt követően pedig a szférákat tekintjük át: atmoszféra, hidroszféra, litoszféra, bioszféra.

Az atmoszféra részletes oktatása során a Légkör tan című tárgyban kapja meg a hallgató az ismeretanyagot, amellyel a modellek segítségével a folyamatok megismerhetők. Ehhez szüksége van az Atmoszféra kémiájára. A vízminőség-szabályozásban és vízminőség modellezésben kapja meg a hallgató a természetben lejátszódó folyamatok leírására szolgáló ismereteket. Ehhez szük-

seges a kémiai egyensúly, a hidrobiológia és a hidrológia ismeretköre. Ezek alapozzák meg ezt a tárgyat. Hasonló a helyzet a litoszféránál, ami nem ennyire tiszta és világos, ásványtan, a Föld dinamikus rendszerei, talajtan és talajvédelem.

A bioszféra oktatása teljes egészében a keszthelyi és soproni egyetem hatáskörébe tartozik. A keszthelyi kollegák dolgozták ki az alaptárgyakat, ezek részben a veszprémi egyetemen kerülnek oktatásra. Ezt követően pedig a bioszférával kapcsolatos felkészítő tárgyak a keszthelyi, illetve soproni egyetemen kerülnek oktatásra.

A számítógépes modellezés után a komplex környezeti problémák és kezelésük tárgyban összegeződik az ismeretanyag, és a hallgatók gyakorlati problémák megoldására is képesek.

Az Atmoszféra kémiáját Papp Sándor egyetemi tanár vállalta, míg a Légkörtan oktatási anyagát Mészáros Ernő akadémikus dolgozta ki és az előadásokat tartja.

A hidroszféra oktatása során a Kémiai egyensúlyokat dr. Marton Aurél, a Veszprémi Egyetem munkatársa, a Hidrobiológiát Ponyi Jenő, a biológiai tudományok doktora, az MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézetének munkatársa, a Hidrológiát dr. Bakonyi Péter, a VITUKI igazgatója, a Vízminőség szabályozás és vízminőség modellezést dr. Somlyódi László, a VITUKI és egy külföldi intézet kutatója adja elő. Úgy gondolkozunk, hogy az tanítsa az adott tantárgyakat, aki arra alkalmas, és ez a legmagasabb szinten történjék.

Ha a környezetegészségtant tekintem, Takács Sándor kollegám a miskolci KÖJÁL-ból ment nyugdíjba, ő dolgozta ki a tematikát, és ő adja elő. A komplex környezetvédelmi problémáknál számos témát összegeztünk, pl. a keszthelyi mezőgazdasági szennyezések, valamint a vegyipari szennyezések.

Amit szeretnénk tanítani, és ami a mottónk, tulajdonképpen az nem más, mint Think globally, act locally, vagyis Gondolkozd globálisan, cselekedj lokálisan.

Analitikai kémia tanítását három lépésben képzeljük el: alapvető analitikai kémia, korszerű műszeres elemzési módszerek, valamint a kémiai érzékelők és elemzők, amelyek segítségével a természetben lejátszódó folyamatok megismerhetők.

A teljes tematika 4000 kötelező és választható órát is tartalmaz. Ennek alapján kívánjuk a diplomát kiadni. Természetesen a diplomamunka készítése rugalmasan kezelendő. Ezalatt azt értem, hogy a hallgató csinálhatja a munkáját Keszthelyen, Sopronban, de ha olyan a téma, akkor Tihanyban, vagy bárhol, ahol a legtöbbet kapja, a legtöbbet tanul.

A Világbanktól kaptunk 10 millió forintos támogatást, amelyből analitikai műszereket veszünk. Úgy látjuk ebben a pillanatban, hogy a környezetvédelem, környezet szó elég divatos, elég sokat foglalkoznak ezzel, mi szeretnénk megmaradni ezen a szilárd tudományos alapon, ami alatt azt értjük, hogy azt kívánjuk tanítani, amit kutatunk is. Tehát úgy nem tudunk elképzelni oktatást, hogy valaki 3-4 órával jár a hallgató előtt. Azért vesszük a hallgatót oda, ahol kutatás folyik, mert a kutatás és az oktatás szétválaszthatatlan. Ez magában hordozza az átjárhatóságot, a legszélesebbkörű szabad választást a hallgatók számára, vagyis hallgatócentrikus.

3.4.2. VITA

Salánki János a MTA rendes tagja, a VEAB elnöke

Nyilvánvalóan itt egy sokkal konkrétabb és más jellegű problémakörrel van szó, mint a korábbiakban. Egy kialakuló környezettudományi sajátos elnevezés: okleveles környezetvegyész ökológus képzésre kaptam tervet, ami nem ugyanaz, mint környezetvédő mérnök, ami ugyancsak van a Veszprémi Egyetemen, és nem az, ami a környezetgazdálkodás problémakört érintené. Ez

annyira általános és összefogó terület, hogy mindent magába foglal. Alkalomadtán egy szélesebb-körű vita hasznos lehet egy további tematika kimunkálása szempontjából.

3.5.1 Szekeres Tamás a pedagógiatudomány kandidátusa, a Széchenyi István Műszaki Főiskola főigazgatója

A demográfiai adatok szerint az 1975-ben születettek száma mintegy 190 ezer. Néhány év múlva ez a szám 125 ezerre csökkent. Ez a teljes korosztály, beleértve azokat is, akik nem tanulnak meg írni- olvasni, nem végzik el a 8 elemi, akik szakmunkásképzőben végeznek, s azokat akik érettségiznek és potenciális hallgatók a felsőoktatási intézmények számára.

Nagy valószínűséggel a középiskolát végzettek száma is csökkenni fog, ugyanakkor a felsőoktatásba felvettek számát terveink szerint kétszeresére kívánjuk emelni. Különösen a vidéki intézmények kerülhetnek nehéz helyzetbe, amelyeknek általában szűk a képzési profilja. Szerencsésebb tájain az országnak olyan universitasok alakulnak ki, amelyek szinte minden érdeklődésű hallgatót befogadnak. Itt ilyen komplex intézmény egy városban belül nem hozható létre. A probléma tehát sokkal általánosabb, minthogy egyes intézmények szintjén meg lehessen oldani. De az sem megoldás, hogy egy, a meglévő intézményektől független regionális universitas próbáljon meg a nagy tradíciójú és értékeket hordozó intézmények helyett a felsőoktatás jövőjével egyedül megbirkózni.

A másik gondolatsor a mérnökképzéssel kapcsolatos. A mérnökképzésnek két egymástól egyre jobban megkülönböztethető iránya van.

Az egyik irány az, amely a kutató, fejlesztő tevékenységre készít fel, a másik egyre jelentősebb irány azok képzése, akik a reál folyamatok előkészítésével, irányításával, szervezésével és ellenőrzésével foglalkoznak. Nem véletlen, hogy pl. a gazdaságilag igen fejlett Németországban a Fachhochschule-kon tanulók számát háromszorosára akarják emelni. A kis- és középvállalatok ugyanis egyszerűen nem igényelnek okleveles mérnököt. Ezek a vállalatok fejlesztő tevékenységgel nem foglalkoznak, kiadják az egyetemeknek, vagy az erre szakosodott kutató intézeteknek. A nagyvállalatok, a multinacionális cégek több milliárdot költenek egy évben saját kutató- fejlesztő tevékenységre.

A nálunk üzemmérnöknek nevezett szakember nem abban kell, hogy különbözzön az okleveles mérnöktől, hogy gyengébb felkészültségű, hiányosabb a szakmai- és az általános műveltsége. Ahhoz, hogy a nagy, a kis- és középvállalatok európai minőséget produkáljanak európai "minőségű" mérnökökre is szükség van.

Az okleveles mérnöknel olyan általános személyiségjegyeket nevezhetünk meg, amelyek szinte függetlenek attól, hogy vegyészmérnökről, vagy más mérnökről van szó. Egy bizonyos műszaki jelenség egzakt megragadása, megfogalmazása, modellezése, egy probléma megoldásával kapcsolatos adekvált módszerek kiválasztása, a probléma megoldása, a kutató- fejlesztő tevékenység megszervezése, vagy az eredmények értékelése és kritikai elemzése, ezek mind-mind különleges személyiséget igényelnek, amelyet Veszprémben, Sopronban, Keszthelyen vagy az ország más tájain, más tananyagban és más oktatók, de ugyanazzal a céllal igyekeznek kialakítani.

Az üzemmérnököknél ugyanilyen súllyal esnek latba olyan generális személyiségjegyek, amelyek pl. bizonyos technológiák adaptálása, a termelés előkészítése, a termelés irányítása, a minőség biztosítása, a folyamat-ellenőrzés, és még sok hasonló tevékenységgel vannak szoros kapcsolatban.

Az üzemmérnök képzés nagy szereptévesztése, ha szinte konkrét munkakörre igyekezett felkészíteni, nem mindig tudományos igényességgel, hanem sokszor leíró jellegű szakmai ismeretek-

kel. Világosan kell látni, hogy az üzemmérnök képzésnek ugyanolyan fontos a műszaki, a természettudományos, és az ehhez kapcsolódó társadalomtudományos megalapozottsága, mint az okleveles mérnökképzés esetében. Ezen a bázison viszont nem leíró jellegű szakmai ismeretekkel kell megvilágítani számukra a praxist, hanem számtalan mérnöki feladat megoldásán keresztül kell kialakítani az üzemmérnöki személyiség sajátos vonásait. Ehhez természetesen olyan oktatók kellene, akik értékes mérnöki praxissal bírnak, akik valóban képesek bizonyos konkrét mérnöki feladatok megoldására. Ezek tudnak ilyen gyakorló mérnöki projekteket generálni, legyen az évfolyamterv, félévi terv, termelési gyakorlat, stb.

A két mérnöki személyiségtípusban természetesen vannak azonosságok is, de sem az okleveles mérnökképzés, sem az üzemmérnök képzés számára nem jó, ha összemoszuk ezt a két, sok tekintetben különböző képet. A tudomány, a technika fejlődése ma már nem teszi lehetővé, hogy egymástól jelentősen eltérő mérnöki feladatokra egy oktatási folyamaton, és egy személyiségen belül készítsünk fel. Ezért is különül el a kétféle mérnökképzés.

Amíg nem volt nálunk üzemmérnök képzés, az okleveles mérnökképzésben természetesen akkor is szerepeltek olyan feladatok, amelyek a hallgatókat a gyakorlati üzemi feladatokra készítették fel. Hol több, hol kevesebb volt ennek a részaránya. De ha egy okleveles mérnökhallgató végül is művezető lett, egész életében úgy érezte, hogy a szakmájának a perifériájára szorult, mert esetleg nem kapott lehetőséget, hogy egy tudományos kutatóintézetben, fejlesztő, vagy tervezőirodában dolgozzon. Az okleveles mérnök ambícióit ott kell kiélnie, amire felkészítettük, amihez ő ért a legjobban. Ha viszont igaz az, amit mondunk, hogy az üzemmérnöknek is valamilyen különleges felkészültségének kell lennie, akkor ehhez más színterekre, más programokra, és sok tekintetben más oktatókra van szükség. Ebből a szempontból komoly gondot jelent, hogy Magyarországon a nagyvállalatok tönkre fognak menni, a kis- és középvállalatok lassan alakulnak ki, és ebben az átmeneti időben még a korábbi tradíciók sem segítenek abban, hogy több ezer üzemmérnök számára gyakorló terepet szerezzünk.

Főiskolánk ezért külső tanszékek létrehozásával kíván a helyzeten némileg segíteni. Ezek a külső tanszékek általában olyan kvalifikált szellemi központok, amelyek a belső tanszékekkel teljesen azonos jogokat élveznek. Egyrészt tantárgyakat, tantárgycsoportokat, és modulokat hirdethetnek meg, másrészt egyenrangúan vehetnek részt a felsőoktatási intézmény közéletében. Az intézmény testületébe, tanácsaiba és bizottságaiba ugyanúgy képviselőket választanak, mint a belső tanszékek. A nem költségvetési források, elsősorban pályázatok megszerzésében és elosztásában ugyanolyan eséllyel indulnak, mint a belső tanszékek.

A külső tanszékek bekapcsolásával az intézmény szakmai tudományos potenciálja szélesedik. Állandó kapcsolat van az oktatás és a célterület között. Ez a kapcsolat intézményes, hivatalos, nem megtúrt, nem állandó kéregetés, vagy csupán személyes kapcsolat kérdése.

A főiskolán négy külső tanszék működik. Az egyik az MTA Regionális Kutatások Központja Észak-Dunántúli Osztálya, amelyik akadémiai tanszékként működik. A településmérnöki és a gazdasági képzésben vesznek részt az osztály munkatársai.

A Közlekedési Múzeum a főiskola Közlekedéstörténeti Tanszéke. A Közlekedési Múzeum könyvtárával dokumentációs, információs és tárgyi eszközeivel nemzetközi kapcsolataival a hallgatók számára óriási értéket jelent.

A Rába RT Számítóközpontjában jött létre az Informatikai Intézet Alkalmazott Informatikai Tanszéke. Itt az informatikus képzés nagy gépes háttérét és az ehhez szükséges oktatási bázist alakítottuk ki.

A legfiatalabb külsőtanszékünk az építész képzésben tevékenykedik. Az Ybl díjas építész vezette Dimenzió Kft-ben a hallgatók speciális műtermi képzésben vesznek részt. Elsősorban

számítógépes mérnöki tervezési rendszerekkel ismerkednek meg, és konkrét mérnöki építészeti feladatok megoldását gyakorolják.

A külső tanszékek megjelenése a főiskola számára is komoly kihívást jelent, hiszen az adott szakterületen elismert, jól felkészült szakmai közösségekkel került szoros munkakapcsolatba. Másrészt komoly segítség, hogy olyan kollégákkal működhetünk együtt, akiket egyébként nem is tudnánk főállásban megszerezni, de talán nem is volna jó, ha megszereznénk, mert akkor éppen arról a helyről jönnének el, ahol az alkotó mérnöki tevékenységhez a legigényesebb feladatok és a legjobb feltételek vannak.

3.5.2 VITA

Salánki János a MTA rendes tagja, a VEAB elnöke

Mi az, ami sértésnek számít egy számítóközpontban dolgozó számára, ha a főiskola oktatójaként óradíjat kap?

Szekeres Tamás a pedagógiai tudomány kandidátusa, a Széchenyi István-Műszaki Főiskola főigazgatója

150-200 Ft. közötti óradíjat fizet a főiskola. De a posztgraduális képzésben érdekes módon évi 6-8 millió forintos összegben van jelen. Ott 7-800 forint a minimum, amit fizetünk. A kettő között óriási különbség van. 7-800 forint már elfogadható, ha nem kell utazni, mert azért egy egész napot kell pl. Győrben eltölteni, hogy valaki kapjon pl. kétszer 700 forintot. Más dolog, ha egy budapesti átrohan és megkeres akár még 300 forintot is, de ha elmegy Szegedre, Pécsre, vagy Győrbe, az egész útért elvisz összesen 700 forintot, de azt másnap reggel otthagyja a buszon útiköltségként.

Salánki János a MTA rendes tagja, a VEAB elnöke

Az oktatás-kutatásban résztvevő értelmiség jelentős részét érinti az anyagi kérdés. A TV-ben az Akadémia részéről két kollega egy riport kapcsán arról beszélt, hogy miért mennek el a kutatók nyugatra. Azt mondták, hogy nem az anyagiak miatt. Ez félrevezető és téves hiresztelés, mert igenis elsősorban anyagiak miatt mennek el azok, akik nem jönnek vissza.

Rechnitzer János a közgazdaságtudomány kandidátusa, az MTA Regionális Kutatások Központja Észak-dunántúli Osztály osztályigazgatója

Az Elnök úr bevezetőjében azt mondta, hogy a térségben négy akadémiai kutatóintézet működik, ezt én szeretném kiegészíteni azzal, hogy négy és egynegyed. Az "egynegyed" az MTA Regionális Kutatások Központja Észak-dunántúli Osztály, amely 1986-ban alakult és jelenleg hat főállású kutatóval dolgozik. Örömmel tájékoztathatom a tanácskozás résztvevőit, hogy egy újabb kutatóhelyet nyitunk meg 1992. júniusában Szombathelyen, további két kutató beállítá-

sával.

Osztályunk társadalomtudományi kutatóhely, vizsgálataink a területi folyamatok gazdasági, társadalmi összetevőire irányulnak, és az utóbbi időben már az oktatás felé is kiléptünk.

A Széchenyi István Műszaki Főiskolán 1991-ben megindult az üzemgazdász képzés és annak keretében az Osztályunk önálló képzési programmal áll elő. Az üzemgazdász szakon belül településgazdászokat képzünk, olyan közigazdászokat, akik ismeretekkel rendelkeznek a települések, térségek gazdasági, társadalmi folyamatairól, azok hatásairól, tájékozottak a gazdasági beavatkozások lehetőségeiről és módjairól. Az Osztály egyben a Főiskola tanszékeként is működik, így a kutatók nemcsak vendégként, óraadóként, hanem cselekvő-oktatóként is résztvesznek a Főiskola életében.

A VEAB által befogott térségben, - nem mondom azt, hogy régióban, mert nem az - a társadalomtudományok egyes ágai igencsak visszafogottak, sem az oktatásban, sem pedig a kutatásban nem tudtak szerepet nyerni. Holott elemzéseink szerint ez az a térség, ahol a hazai gazdasági és társadalmi modernizáció dinamikusabban zajlik, ahol a gazdaság innovációs képessége erőteljesebb, egyre jobban kitapinthatók a piacgazdaság elemei és annak terjedő szereplői. Fontos tehát a közgazdaságtudomány, annak egyes elemeinek a térség felsőoktatásában való megjelenése, így a győri üzemgazdászokképzés egy úttörő kezdeményezés lehet ezen háttérbe szorult diszciplína térhódításának az Észak-Dunántúlon, de egyben újabb szakmai műhely, vagy törekvések megjelenéséhez is segítsége nyújthat.

Az Elnök úr ugyancsak a bevezetőjében említette, hogy a VEAB-nak nem lehet dolga beleszólni a felsőoktatásba, én ezt azzal egészíteném ki, hogy ellenben kötelessége áttekinteni a térségben folyó kezdeményezéseket, azok tartalmát és lehetősége szerint véleményt, javaslatot mondani az egyes elképzelésekről. Ma a VEAB az egyetlen fórum a térségben, amely teret nyújt a kutatással, oktatással foglalkozó szakembereknek, hogy a véleményüket kicseréljék, esetleg egyeztessék. Célszerű lenne ismét áttekinteni a felsőoktatási intézményekben folyó megújítási kezdeményezéseket, de alaposan elemezni kellene a szellemi erőforrásokat a térségben, azok törekvéseit, lehetséges fejlesztési irányait.

Végezetül köszönetemet kell kifejeznem a tanácskozás résztvevőinek, hogy nem szidalmazták, megalapozatlanul bírálták az Akadémiát, annak intézeteit. Ma állandóan támadások érik intézményünket, holott a magyar tudomány eredményeinek döntő hányada ezen szervezetben született. Nem szabad az országunkat megfosztani ettől az értékes intézménytől, annak bármelyik egységétől. Mi kutatók az elmúlt évtizedekben tettük amit tenni kellett, dolgoztunk kutattunk, publikáltunk tisztességgel elmondtuk és feltártuk az ellentmondásokat, hamisságokat. Ma szintén csak dolgozni szeretnénk, elégünk van a nevelő szándékú 10 %-os költségvetés csökkentésből, az átvilágításokból, a politikus - volt kutatók fenyegetéseiből. Örülünk annak, ha találunk nagy ritkán egy-egy fiatal embert, aki hajlandó tudományos munkával foglalkozni, kutatónak állni, hiszen a bérek nevetségesek, egyszerűen kimondhatatlanul alacsonyak és a korábban privilégiumnak mondott lehetőségek is jócskán megcsappantak, illetve a felsőoktatás számára már ugyanúgy, vagy jobban elérhetőek. Félek attól, hogy nem lesz kutatói utánpótlás, és főleg vidéken nemhogy megtelepednek, hanem ebben az állandó szorításban az egyes kisintézmények fokozatosan visszafelődhetnek, megszűnhetnek, vagy éppen vállalkozásokká alakulnak át, ez pedig mind a felsőoktatás, mind pedig a magyar tudomány térségi pozícióit jelentősen károsíthatja.

4. VITAZÁRÓ

4.1 Salánki János a MTA rendes tagja, a VEAB elnöke

Mielőtt átadnám a szót Sáringer professzor úrnak az összefoglalásra, három kérdésre kell válaszolnom, amelyek hozzám érkeztek.

Az első az a megjegyzés, amit Venetianer akadémikus tett, hogy tudniillik az elnöki megnyitásban egy szép menyasszony lefestésére került sor de valójában nem ilyen szép minden. Erre a következőt mondanám. Én megnyitásban a Közgyűlés határozatát ismertettem. Azért olvastam fel abból részleteket, hogy ne essem abba a gyanúba, hogy saját magam akarok valami megnyugtató, szép dolgot megfogalmazni. A Közgyűlés így értékelte az akadémiai és felsőoktatási szféra közötti kapcsolatot, és úgy gondolom, hogy ezt a közgyűlési határozatot nemcsak az akadémikusok és egyetemi vezetők körében kell megfogalmazni, hanem propagálni kell abban a vezető-kutató-oktató körben is, akiket a régióból most összehívtunk. Ez a cél vezérelt az elnöki megnyitóban.

Azért hozzá kívánom tenni, hogy a hozzászólásokból is úgy tűnt, az az ellentét, amit itt-ott a sajtóban, vagy más megnyilvánulásokban az Akadémia és egyetemek viszonyáról terjesztenek, nem jellemző a régióra. Én legalábbis nem hallottam ilyen jellegű ellentét szóhozásáról. Akik ismerik a kutatóintézetet és egyetemet, akár itt dolgoznak, akár ott, az együttműködést látták, látják, és valóban nem azért kezdtek el együttműködni az oktatásban és kutatásban, mintha ez valami újólág keletkezett központi program lenne. Ha visszalapozunk az Akadémia közgyűléseinek a történetében legalább 10 évre, látható, hogy a két szféra közti együttműködést az Akadémia sokszor szorgalmazta, de nem mindig talált ez meghallgatásra. De ott, ahol az élet igényelte, az élet kikényszerítette, ott ez az együttműködés kialakult. Ezt elmondta a MÜKKI igazgatója, Gyenis János, elmondta Herodek Sándor a tihanyi intézetből, Varga Péter a soproni Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet tevékenységéről, és amit Martonvásárról hallottunk, az is azt mutatja, hogy évtizedekre visszamenőleg volt ilyen jellegű kapcsolat és ma is van. Jó lenne, ha az egyetem-kutatóintézet közötti viszony értékelését és a hangulatot nem az a néhány szélsőséges megjegyzés és megnyilatkozás minősítené, ami a sajtóban időnként megjelenik, és ami ellen Venetianer akadémikus is sokszor emelte fel szavát és tollát. Úgy látszik, hogy az ilyen szó meghallására nem mindig nyitottak a fülek. A mi régióinkban az akadémiai és felsőoktatási intézménye közötti ellentétekről és negatív értékelésről valóban nem tudtunk, és én úgy érzem, hogy a közgyűlési határozat és a régió tapasztalatai egybeesnek.

A másik dolog, amire szeretnék válaszolni, Lisi János rektor úr megjegyzése. Ő hozta szóba, hogy nemcsak a kutatóintézetek és egyetemek közötti együttműködés létezik, hanem egyetem és egyetem közötti is, amiről ugyancsak beszélni kell. Ez természetes. Célunk azonban most az volt, hogy a kutatóintézetek és egyetemek együttműködését próbáljuk felmérni és serkenteni. Nagyon jó, hogy ennek kapcsán az egyetemek közötti együttműködések is szóba kerültek. Azt hiszem, valóban nem lett volna teljes a mai ankétunk, ha ezekről nem esik szó. Itt valóban szélesebb spektrumban kell gondolkodnunk, és jó, hogy ennek a működéséről is kaptunk tájékoztatást. Ebbe beletartoznak még a régió túlmutató együttműködések is. Célunk azonban az ankét témájának megválasztásakor a MTA decemberi Közgyűléséhez kapcsolódó vita megszervezése volt.

A harmadik kérdés, amire reflektálnom kell, a VEAB szerepe az ankét témájával kapcsolatos kérdésekben, amit Rechnitzer János a MTA Regionális Kutató Központ győri csoportjának

vezetője hozott szóba. Igaza van abban, hogy ez a csoport ha nem is önálló intézet, mégis a régióban akadémiai kutatóhelyként van jelen. Rechnitzer János aktívabb tevékenységet vár a VEAB-tól az akadémiai intézetek és a felsőoktatási intézmények közötti együttműködés szervezésében, bár lényegében a végén említette, hogy persze, hogy ne avatkozzon a területi bizottság konkrétan a dolgokba. Én meg azt mondom, hogy nem beavatkozás jelleggel ugyan, de természetes, hogy a VEAB igyekszik közvetlenül is segíteni, esetleg koordinálni, és nem csak stimulálni ezt az együttműködést.

Tevékenységünk egyébként más vonatkozásokra is kiterjed e két szférát illetően. Talán most már jelezhetem, hogy az ősszel "A felsőoktatás helyzete és jövője a régióban" - címmel rendezünk egy ankétot. Ez az ankét érinteni fogja azokat a kérdéseket, amelyek itt különösen Pusztay János és Szekeres Tamás előadásában szóba kerültek, mikoris nem a kutatással, nem a két szféra együttműködésével, hanem a régió felsőoktatásának helyzetével és jövőjével kívánunk foglalkozni. Ezt is számon tartja, serkenti, szervezi a területi bizottság, és ezzel úgy gondoljuk, szolgáljuk a régió minden olyan intézményének érdekét, amely a felsőoktatásban tevékenykedik.

4.2 Sáringer Gyula a MTA levelező tagja, a VEAB alelnöke

Engedjék meg, hogy zárszóként néhány szubjektív megjegyzést tegyek.

Az első dolog az, hogy mi, akik itt a VEAB-ban dolgozunk 1972 óta, talán most van első alkalomunk arra, hogy világosan látjuk, hogy a régióban milyen sokrétű közös munka folyik, a különböző intézetekben és a különböző egyetemeken és főiskolákon dolgozó kollégák között.

Egy másik személyes impressziómat is szeretném elmondani. MTA intézetnél 27 évig dolgoztam, 14 éve dolgozom egyetemen. Szó volt az akadémiai intézetek és az egyetemek esetleges fúziójáról. Utóbbtól az Isten óvjon! Ennek olyan negatív egzisztenciális következményei lennének, amelyek pillanatnyilag beláthatatlanok. Nem akarom ezt részletezni. Azt hiszem, mindenki érzi, milyen konzekvenciák következnének abból, hogyha az egyetemeink jelenlegi népességéhez hozzácsatolná egy akadémiai intézetnek a népességét.

Egy fontos megjegyzés elhangzott ezzel kapcsolatban, nevezetesen az, hogy az SZBK és a JATE egyesítése milyen beláthatatlan következményekkel járna a biológia oktatásban. Elbillenne az egész magyar biológiai oktatás. Tessék gondolni az ELTE-re, vagy a KLTE-re, amelyek mögött nem állna egy SZBK-hoz hasonló intézet.

Az SZBK-ról nekem van egy olyan információ, amely amerikai kollégától származik. Szegedről jött hozzám látogatóba. Amikor megkérdeztem tőle, hogy mi a véleménye a szegedi intézetről, azt válaszolta, hogy ott ugyanolyan színvonalú munka folyik, mint az USA-beli hasonló intézetekben. A Szegedi Biológiai Intézet egy ilyen világszínvonalú intézet.

Egyetértek azokkal, akik azt mondják, hogy mindazokat az akadémiai intézeteket, amelyek eddig is nemzetközi színvonalon dolgoztak, azok szuverenitását messzemenően védeni kell minden integrációs törekvéssel szemben. Biztosan vannak az akadémiai intézetekben is olyan kutatók, akik nem ütik meg azt a szintet, amit az akadémiai intézetek jelenlegi követelményrendszere megkíván.

Mindannyian tudjuk, hogy most vannak az "intézeti átvilágítások", jómagam is tagja vagyok ilyen értékelést végző bizottságnak. Érthető a magas követelményrendszer az MTA intézetekben dolgozókkal szemben, mert Láng főtitkár úr szerint kb. 520 embert el kell bocsátani a kutatóintézetekből. Ha ezt a követelményrendszert érvényesítenénk az egyetemen dolgozó oktató és kutatókkal szemben, akkor biztos vagyok benne, hogy nagymértékben csökkene az egyetemen

dolgozók száma.

Nagyon sajnálom, hogy az új minősítési rendszer szabályait még mindig nem dolgozták ki, ugyanis az Akadémia közgyűlései már legalább másfél-két éve foglalkoznak e fontos témával (Athenaeum).

Örültem, hogy elhangzott egy olyan megjegyzés, amelyben arról volt szó, hogy a TMB az elmúlt évtizedekben mégsem végzett olyan rossz munkát, mert valamilyen módon mégis mérni tudta a tudományos teljesítményt.

Persze, ha az Athenaeum Bizottság, ahogy egyszer Kosáry elnök úr felvázolta - ha jól emlékszem, a 90-es közgyűlésen -, megvalósulhatna, akkor én azt hiszem, hogy az egy nagy előrelépés lenne, a még jobb minősítési rendszer irányába Magyarországon. Engem meglepett Lipták rektor úr előadásából az, hogy még milyen kezdetleges állapotban van az Athenaeum működését szabályozó rendelet tervezet. Én azt gondoltam, hogy a szervezeti és működési szabályzat is elkészült, és az egyes egyetemeken már szervezés alatt vannak az Athenaeum bizottságok.

A hazai tudomány Budapest-centrikussága is szóba került. Teljesen egyetértek azzal, hogy nem jó, hogy a tudományos intézetek 80 %-a a fővárosban van.

Mi, akik vidéken élünk, tudjuk azt, hogy milyen sok fáradtsággal jár a budapesti értekezleteken, előadóüléseken, stb. való részvétel. Nekünk ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy 4 órákor fel kell kelnünk, felérünk 9 órára, 1 órákor kezdődik egy értekeztetés, ami tart másfél óráig, utána hazautazunk. Este 1/2 9 van, mikor hazaérkezünk.

Én teljes mértékben egyetértek azzal, hogy ebből a 80 %-ból legalább még 20 %-ot le kellene vinni vidékre.

Szociológiáról is többször esett szó az anketon. A szociológia nekem különösen kedvenc témám, annak ellenére, hogy kísérletes rovaröklógiával foglalkozom.

A 60-as évek közepén a párizsi egyetemen dolgoztam. Ha rovaraimmal nem kellett foglalkozni, akkor az egyetemen sétálva nézegettem a tanszékeket, előadótermeket és be-beültem egy-egy társadalomtudományi előadásra.

Egymás mellett voltak a marxista, az egzisztencialista, a tomista, stb. tanszékek. A világ minden részéről Párizsba sereglett hallgatók és természetesen a francia állampolgárságúak is azt az ideológiát hallgatták, amelyet akarták. Ez egyáltalán nem befolyásolta a francia polgári társadalom stabilitását.

Abban az időben kezdtem az ökoszisztémákkal foglalkozni. Az ökoszisztémákról, mint élőrendszerekről tudni kell, hogy növényi és állati társulásokból állnak, amelyek a környezet abiotikus tényezőivel dinamikus egységet alkotnak. Egy ökoszisztéma akkor stabil, ha minél több növény- és állatfejből álló populációból tevődik össze. Ha a fajszám vagy szaknyelven a diverzitás csökken, ebben az esetben az ökoszisztéma az instabilitás irányába halad. A társadalom is hasonlít az ökoszisztémához, csak itt a tudati szféra helyettesíti a fajok számát. Minél többszínű a tudati szféra, más szóval, minél többféle ideológiai gondolkodás kap teret, annál stabilabb a társadalom. Ha csak egyféle gondolkodást enged meg a hatalom, úgy összeomlik a társadalom, lásd faszizmus és napjainkban a kommunizmus.

Ha visszagondolok arra, hogy Franciaországban egy stabil polgári társadalom volt és van, ahol mindenki olyan tudati szférában gondolkodott és gondolkodik amiben akar, és ha más-más fejlett nyugati társadalmakra gondolok, ott ugyanez a helyzet, akkor azt kell mondanom, hogy azoknak a társadalmi stabilitását éppen a tudati szférának a sokrétősége biztosítja. Ezért szimpatikus nekem a szociológia és nagyon örülök annak, hogy többször szó esett arról, hogy a szociológia tudományának mindenféle tudományterületen helye van, még a környezetvédelemben is. A környezetvédelemről külön véleményem van. A környezettudomány szó engem egy kissé zavar,

mert a környezetvédelem a szó szoros értelmében nem tudomány, hanem szerintem pénz kérdése. A környezetvédelemben tudomány a kémia, a biológia, a matematika, a technikai tudományok, stb. Ahhoz, hogy meg tudjam védeni a környezetet, ahhoz pénz kell. Ha nincs pénzem, akkor nem tudom megvédeni.

Nagyon örültem annak, hogy a régióban az MTA intézetek és az egyetemek között már kialakult egy olyan kapcsolatrendszer, amely nagyon kívánatos. Csak büszkéek lehetünk arra, hogy a VEAB régióban ennyi kapcsolat van már az akadémiai intézetek és az egyetemek között. Hallottunk kihelyezett tanszékekről vagy előretolt tanszékekről, amelyek most kezdik meg működésüket.

Azokról az ellentétekről is szó volt, amelyek az MTA intézetek és egyetemek között fennállnak. Egy biztos, a tudomány az egységes akár egyetemen, akár intézetben művelik.

A magyar tudományt tekintjük egy egységes valaminek, és gondolkodjunk ebben az egységes tudományos koncepcióban.

Nagyon imponálóak voltak a veszprémi, a keszthelyi és a soproni egyetemek vezetőinek nyilatkozatai.

A veszprémi egyetem, rendkívül előrelátóan intézi ügyeit. Belátta, hogy egyelőre nincs szükség olyan sok vegyészre, mint korábban, így azonnal váltott. Ez egy rendkívül imponáló dolog.

A nagy amerikai egyetemek is nehézségekkel küszködnek, pl. a kaliforniai egyetemi lánc. Kis amerikai egyetemek tudnak inkább prosperálni, mert gyorsan tudnak vállalkozni, ezzel pénzhez jutnak, amelyből további kutatásaikat fedezni tudják.

4.3 Lipták András akadémikus, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora, a MTA Athenaeum Bizottság társelnöke.

Engedjék meg, hogy Sáringer professzor úr megjegyzésére egy-két szóban reflektáljak.

Összefoglalóként hadd mondjak annyit, hogy tényleg impressziókat ad számomra is az együttműködési készség, amely ebben a régióban van. S meggyőzött arról, amit én úgy fogalmaztam meg, hogy az akadémiai kutatóintézet és a felsőoktatási intézményhálózat közötti ellentét - ha egyáltalán létezik - nem vidéki keletű. Éppen ezért egy kicsit meglepő volt részemre Sáringer professzornak az a megjegyzése, hogy ha az egyetemek esetében egy olyan átvilágítást tennénk, mint az akadémiai kutatóintézeti hálózatban, ahol 520 embert kell elbocsájtani, akkor az egyetemi dolgozók létszáma még nagyobb mértékben csökkenne. Én ezzel nem tudok egyetérteni. Hogyha megnézzük - nagyon sok kimutatás készült az utóbbi időben - az egyetemek output-ját, mondhatjuk, hogy egy nagyon szerény input mellett érték el az egyetemi oktatók ezeket az eredményeket.

A másik, nagyon röviden, az Athenaeum-mal kapcsolatos.

Nem az a lényeg, az Athenaeum esetében, hogy van-e szervezeti és működési szabályzat, hanem az, hogy törvényileg kodifikált, vagy nem. Törvényileg elismert, vagy nem. Itt a nagy probléma. Ezért mondtam azt, hogy nem az a lényeg, hogy mi most megsértődünk azon hogy törvényileg elismerést nyer-e az Athenaeum, hanem az, hogy az Athenaeum gondolata tovább él, és ennek a továbbélésére lehetőséget ad az egyetemek autonómiája.

A harmadik megjegyzésem, nagyon röviden.

Amint Venetianer professzor úr is említette, ill. azt mondotta, hogyha ők a JATE-hoz kapcsolódnának, az egyetemen belüli egyensúly borulna fel. Ezzel egyetértek. De nem tartanám tra-

gikusnak, ha Szegeden lenne egy ilyen biológiai kultúra. Nézzük meg, hogy mi a helyzet az amerikai egyetemeken. Amerikában - én most hirtelen nem tudnám megmondani, hány egyetem van - de ezret meghaladja az egyetemek száma. Tételezzük fel, hogy van 15-20 jó egyetem, és utána van 980 közepesebb. Azt hiszem, hogy a 980 közepes egyetem közé a magyar egyetemek nagy része beleférne. És nem esnek kétségbe az amerikaiak, hogy van 15-20 jó egyetemük. Örülnek, ha Magyarországon is lenne ilyen jó egyetem, esetleg a biológia területén.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Megnyitó: SALÁNKI JÁNOS a VEAB elnöke	3
2. Bevezető előadások	4
2.1 LIPTÁK ANDRÁS az Athenaeum Bizottság társelnöke	4
2.2 VENETIANER PÁL az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsának elnöke	8
3. Előadások a régió intézményeiből	10
3.1.1 LISZI JÁNOS, Veszprémi Egyetem	10
3.1.2 Gyenis János, MTA Műszaki Kémiai Kutatóintézet, Veszprém	12
3.1.3 Herodek Sándor, MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézet, Tihany	13
3.1.4 Vita (Markó László, Liszi János, Venetianer Pál, Lipták András)	14
3.2.1 WINKLER ANDRÁS, Erdészeti és Faipari Egyetem, Sopron	16
3.2.2 Varga Péter, MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet, Sopron	18
3.2.3 Joó István, EFE Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kar, Székesfehérvár	19
3.2.4 Vita (Salánki János, Varga Péter)	21
3.3.1 VINCZE LÁSZLÓ, Pannon Agrártudományi Egyetem, Keszthely	22
3.3.2 Sutka József, MTA Mezőgazdasági Kutatóintézet, Martonvásár	23
3.4.1 HLAVAY JÓZSEF, Veszprémi Egyetem	24
3.4.2. Vita (Salánki János)	26
3.5.1 SZEKERES TAMÁS, Széchenyi István Műszaki Főiskola, Győr	27
3.5.2 Vita (Salánki János, Rechnitzer János)	29
4. Vitazáró	31
4.1 SALÁNKI JÁNOS	31
4.2 SÁRINGER GYULA a VEAB alelnöke	32
4.3 LIPTÁK ANDRÁS	34

A TUDOMÁNYOS MUNKA HELYZETE ÉS LEHETŐSÉGEI A RÉGIÓ KÖZGYŰJTEMÉNYEIBEN

**A VESZPRÉMI AKADÉMIAI BIZOTTSÁG
ANKÉTJA
(Veszprém, 1994. május 27.)**

**MTA Veszprémi Területi Bizottsága
VESZPRÉM, 1995**

**A TUDOMÁNYOS MUNKA HELYZETE ÉS
LEHETŐSÉGEI A RÉGIÓ KÖZGYŰJTEMÉNYEIBEN**

**A VESZPRÉMI AKADÉMIAI BIZOTTSÁG
ANKÉTJA**

**1994. május 27.
(VESZPRÉM)**

**VEAB
1995**

Szerkesztette: Dr. Orosz Sándor

ISBN szám: 963 7385 32 0

**Felelős kiadó: Salánki János, az MTA rendes tagja, a VEAB elnöke
Készült 400 példányban, az Innopress Kft. nyomdájában
Felelős vezető: dr. Bödecs László**

A SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI:

*A kutatóintézetek és felsőoktatási intézmények együttműködése
a régióban*

Veszprém, 1992. április 1.

A régió felsőoktatásának jelene és jövője

Veszprém, 1992. november 27.

TARTALOM

OROSZ SÁNDOR: Megnyitó.....	6
-----------------------------	---

Bevezető előadások

DR. BODÓ SÁNDOR: A magyar közgyűjtemények jelene és jövője.....	7
DR. TÓTH GYULA: Kutatómunka a régió jelentősebb könyvtáraiban.....	12
DR. DÓKA KLÁRA: Levéltárak és kutatás a rendszerváltás után.....	16
DR. KÖRNYEI ATTILA: Tudományos kutatások a VEAB területén működő múzeumokban.....	24

Hozzászólások

I. Könyvtári szekció

DR. ARATÓ ANTAL: A tudományos munka lehetőségei (és némi eredményei) a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban.....	29
DR. HORVÁTH JÓZSEF: A győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárban folyó tudományos munkáról.....	31
DR. MONOSTORI IMRE: Tudományos kutatás a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat József Attila Megyei Könyvtárában.....	34
PALLÓSINÉ TOLDI MÁRTA: Közkönyvtár tudás-áthagyományozó (közvetítő és kultúragazdagító) szerepkörben.....	37
DR. HALÁSZ BÉLA: Egy közművelődési könyvtár és a kutatás (Tudományos munka a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtárban).....	41

II. Levéltári szekció

DR. KÖRMENDY JÓZSEF: Veszprémi Érseki és Káptalani Levéltár.....	43
DOMINKOVICS PÉTER: A Soproni Levéltár helye és szerepe a nyugat-dunántúli történetkutatásban.....	46
CSOMBOR ERZSÉBET: Történész vagy hivatalnok? A tudományos munka jelene és jövője Komárom-Esztergom Megyei Levéltárban.....	49
KÖNTÖS LÁSZLÓ: A tudományos munka jelene és jövője a pápai református gyűjteményben.....	52
MADARÁSZ LAJOS: A tudományos munka helyzete és lehetőségei a Veszprém Megyei Levéltárban.....	53

III. Múzeumi szekció

FÜLÖP GYULA: A székesfehérvári Szent István Király Múzeum tudományos tevékenysége.....	56
DR. THURÓCZY CSABA: A Vas megyei múzeumok tudományos tevékenysége.....	57

DR. VÁNDOR LÁSZLÓ: Áttekintés a Zala megyei múzeumi szervezetben folyó tudományos kutatómunkáról.....	60
FÜRÉSZNÉ MOLNÁR ANIKÓ: Tájékoztató a Komárom-Esztergom megyei múzeumokban folyó tudományos tevékenységekről.....	61
FUTÓ JÁNOS: Kutatómunka a Bakonyi Természettudományi Múzeumban.....	66
DR. KOVÁCS GY. ISTVÁN: Harmincév a vegyipar szolgálatában A Magyar Vegyipari Múzeum tudományos tevékenysége.....	69
DR. MOLNÁR LÁSZLÓ: Tájékoztató a Központi Bányászati Múze- um tudományos tevékenységéről.....	74
Összefoglaló a levéltári szekció munkájáról.....	80
Összefoglaló a múzeumi szekció munkájáról.....	81
Összefoglaló a könyvtári szekció munkájáról.....	82
Zárszó.....	84

MEGNYITÓ

Orosz Sándor, a neveléstudomány doktora, a VEAB alelnöke

A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága nevében tisztelettel köszöntöm a mai ankét előadóit és minden résztvevőjét. Külön üdvözlöm Bodó Sándor minisztériumi főosztályvezető urat, aki a múzeumok, könyvtárak, levéltárak problémáinak nemcsak szakértője, hanem felelős irányítója is a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban, s aki vállalta ankétunk bevezető előadásának megtartását.

A VEAB által koordinált tudományos tevékenység fő színterei, szervezeti egységei a szak- és munkabizottságok, hiszen ezek tömörítik egy-egy tudományterület képviselőit, az egyes tudományok kutatóit, így ezeknek a közösségeknek a felolvasó ülései, az általuk szervezett konferenciák és egyéb rendezvények adnak képet a régióban folyó disciplináris kutatásokról.

Minthogy az MTA területi bizottságainak fő feladata, hogy tudományos közéletet teremtsenek a több megyét magába foglaló régióban, az 1990-93. akadémiai ciklus elején elhatároztuk, hogy a szakbizottságok és munkabizottságok disciplináris rendezvényei mellett évenként egy-egy átfogó témával foglalkozó, bizottsági szintű ankétot szervezünk.

Mai ankétunk harmadik e sorban. Ezt megelőzően áttekintettük a régió akadémiai kutatóintézeteinek helyzetét, a kutatóintézetek és az egyetemek kutatási együttműködésének problémáit, majd a régió felsőoktatásának helyzete és jövője címmel rendeztünk tanácskozást. Ma a - nem túl szerencsésen - közgyűjteményeknek nevezett intézményekben: a könyvtárakban, múzeumokban és levéltárakban folyó kutatómunka eredményeit, lehetőségeit és problémáit igyekszünk számbavenni. Ezeknek az intézményeknek a művelődni vágyó közönséget és a kutatókat szolgáló tevékenysége közismert. Kevésbé nyilvánvaló, hogy e tudományos-szolgáltató funkciójukat csak akkor tudják színvonalasan ellátni, ha munkatársaik közül minél többen végeznek tudományos kutatást is.

Tudjuk, számtalan nehézséggel küszködnek azon túl is, hogy munkaidejük töredékét fordíthatják csak kutatásra. Reméljük, hogy a problémákról és lehetőségekről való közös gondolkodás és az eredmények számbavétele segíti a jobb megoldások megtalálását: ennek reményében nyitom meg az ankétot, és kívánok eredményes tanácskozást.

BEVEZETŐ ELŐADÁSOK

A MAGYAR KÖZGYŰJTEMÉNYEK JELENE ÉS JÖVŐJE

**Dr. Bodó Sándor, a történettudomány kandidátusa,
a Művelődési és Közoktatási Minisztérium főosztályvezetője**

Tisztelettel köszöntöm Pannónia könyvtárosait, levéltárosait, muzeológusait!

Teszem ezt azzal a gondolattal mindjárt, hogy hitem szerint a vidék az, ahol igazában ennek a három intézménytípusnak az egységes működése, összefogott, jól összehangolt munkája képes megvalósulni. Nem tudjuk és nem tudom ugyanezt elmondani a nagy országos intézmények esetében, amelyek számára van - úgy gondolom - egyfajta tanulnivaló a régiókban működő közgyűjteményektől, ahol az együttműködés más-más helyen ugyan, különböző mértékben, de eredményesen zajlik. Amikor vállalkoztam arra, hogy Önök előtt itt a mai napon egy gondolatsort elmondok, akkor ezzel azt a szándékot szeretném tükrözni, hogy igenis nagy érdeklődéssel fordultam mindig is a megyékben, régiókban folyó tevékenység felé.

Úgy hiszem, hogy a magyar közgyűjtemények közül az elmúlt évek során a legerőteljesebb megrázkódtatás a könyvtári területet érte. Értem ezalatt elsősorban azt, hogy a rendszerváltás magával hozott egy csomó olyan gazdasági változást, amely gazdasági változások egyenes következménye a könyvtári struktúra átalakulása. Ez a folyamat nem zárult még bizonyosan le, nagyon sok, közel 2000 könyvtár zárta be a kapuit, az ott őrzött könyvek egy része megsemmisült, más részét megvásárolhatták a lakosok. Ezek miatt felszólalások érkeztek a minisztériumba, hogy ne hagyjuk veszni ezeket a könyveket. Mégis azt gondolom, hogy ezt a folyamatot a vállalati könyvtárak, a szakszervezeti könyvtárak esetén nem tudom káros folyamatként rögzíteni. Sokkal szívesebben látnám, ha kevesebb könyvtár, sokkal koncentráltabb anyagiakkal végezhetné a maga tevékenységét, gyűjthetné a könyveit, szolgálná ki információval a közönséget, egyebek között a kutatókat is.

Tudomásom szerint jelentős változás a szakkönyvtárak, a tudományos könyvtárak esetében történt. Olyan számszerű visszalépést szerencsére nem kell regisztrálnunk, amelyet a közművelődési típusú könyvtáraknál az előbb elmondtam.

A levéltárak nyertek a legtöbbet az elmúlt évek során abban az értelemben, hogy társadalmi presztízse ennek az intézménytípusnak növekedett meg a legjobban. Presztízse azáltal emelkedett, hogy a társadalom elvárásai megnöttek a levéltárakkal szemben. Ugyan tudom jól, hogy rengeteg munkával, igen sokan talán fogcsikorgatva végezték munkájukat az elmúlt évek során, de a kárpótlási törvények következményei ott csapódtak le a legerőteljesebben. Központi intézményeink és az egyes megyékben dolgozó levéltárak

vissza tudják igazolni, hogy ez a folyamat rendkívül sok munkát igényelt munkatársaiktól, rengeteget dolgoztak, sok túlmunkát teljesítettek. Ebből fakadólag ismertebbé váltak, és a társadalom gondolkodásába a levéltárak így jobban beleivódtak.

Ugyancsak a társadalom változásainak, a gazdálkodás átalakulásának, az állami vállalatok megszűnésének az eredménye, hogy rendkívül nagy veszélybe került az az iratanyag, amelyet ezek a vállalatok őriztek.

Sajnálatos módon sokszor meg sem tudtuk akadályozni, legalábbis kellő védelmet nem tudtunk adani azoknak a vállalati nagy irattáraknak, amelyekből most csak az Óbudai Hajógyárat emelem ki, ahol szinte a szemünk láttára tűnt el jelentős mennyiségű irat, dobálták ki az ablakokon, miközben természetesen igyekeztünk megóvni, összegyűjteni azt a tervtárat, azt az irattárat, amelyet ez a gyár megőrzött évszázadokon keresztül.

Biztos vagyok benne, hogy a vidék nagyvállalatai közül is nagyon sokkal kerültek a levéltáraink olyan kapcsolatba, hogy iratanyaguk megvédése, megóvása rendkívüli feladatot jelentett. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan elindult egy folyamat, amely az eddigi struktúrájának bizonyos mértékben történő átalakítását hozta magával a levéltárak életében. Arra gondolok, hogy például Székesfehérvár és Győr önálló városi levéltárat hozott létre. Azt gondolom, hogy ez a kör a továbbiakban még szélesedni fog, s a városok saját irattulajdonukat a teljes kulturális infrastruktúra kialakítása érdekében működtetni óhajtják.

Az országos múzeumok életében szerencsére lényeges és hátrányos változást nem kell regisztrálni. Természetesen meg kell mondanom, hogy a költségvetési keretszámok ugyan numerikusan nőttek az elmúlt évek során, a számok azonban csalókák, mert végső fokon kevesebb pénz jutott a szakmai feladatok teljesítésére. Ezzel párhuzamosan azonban nagyon nagy mértékben megnövekedett a szponzori tevékenység, és a jó intézményvezetők tudtak olyan szponzorokat keríteni szakmai tevékenységük folytatásához, hogy a szakmai feladatok hátrányos vagy rosszabb helyzetbe kerülésétől nem kell tartanunk. Bizonyos vagyok benne, hogy a megyékben működő múzeumokban is sikerült hasonló módon tevékenységet támogató személyeket, intézményeket találni, alapítványokat létrehozni.

A megyei múzeumi szervezetek - azt hiszem - jelentősen tudták növelni még numerikusan is költségvetésüket. Szakmai tevékenységüket tehát általában nem rosszabb körülmények között végezheték, mint korábban. A gondot abban látom, hogy ugyanúgy, ahogy más intézmények esetében is, egyes városok, települések, az önállósulás útjára szeretnének térni. Veszprém volt az első megye, amely egyes városok számára lehetővé tette a városi múzeumok, tájmúzeumi szerepet betöltő intézmények átvételét. Két város: Tapolca és Pápa vette át a múzeumát és működtette a korábbiakhoz hasonló feltételek között. De nem minden tekintetben jók a tapasztalatok. Van város, amely visszaadta a múzeumot a megyei múzeumi szervezetnek működtetésre. Mit tehet egy ágazati felelősi szerepet betöltő minisztérium, amikor például So-

mogy megyében ugyanúgy átadták a városoknak működtetésre a múzeumokat, ezeket a megyei önkormányzat és a városok egy intézményműködtető társulás keretében hozták jogilag létre, és akkor az egyik város, Marcali, azt mondja, hogy eddig tájmúzeumi szerepet betöltő múzeumát kiállítóhelyé szeretné degradálni. Nos, mit tegyünk? Hiszen ezáltal egy funkcionális rendszer bomlik meg. A megyei múzeumi szervezetek hálózatában a tájmúzeumok szervesen működnek, egy meghatározott szerepet töltenek be, s amennyiben kiesik egy intézmény ebből a körből, ki veszi át a szerepét? Úgy gondolom, hogy a szakma egészének érdeke, hogy ilyen lépésekre ne adjunk áldást. Próbáljuk meg elérni, hogy ezek változatlanul betöltsék eredeti szerepüket, és ha lehet, akkor jobban. Kellő szakemberellátottsággal, megfelelő tárgyi és anyagi kondíciókkal. Hitem szerint a jövőben csak erősödni fognak a megyei múzeumi szervezetek, akkor is, ha a tájmúzeumi szerepet betöltő intézmények szerepet váltanak, új funkciót kapnak, kevesebbet vállalnak magukra. Ahol a megyei központ szerepet betöltő városok (pl. Győr és Székesfehérvár) igényt tartanak múzeumok működtetésére, ott a legegyszerűbb és a legtermészetesebb kitörési pont a művészeti múzeumok létesítése. Mindkét helyen a város saját tulajdonában jelentős képzőművészeti gyűjtemények vannak. Ezek működtetéséhez, ezeknek a múzeumszerű berendezéséhez, kialakításához komoly érdekek fűződnek és nem hiszem, hogy muzeológiai szakmai szempontból bármilyen ártalom keletkezne abból, hogy ezek az önálló városi művészeti múzeumok létrejönnek. Magam részéről ezt a kitörési pontot tartom a legcélszerűbbnek, és ott, ahol a városok ilyen szerepet kívánnak betölteni, messzemenőleg támogatja a minisztérium. Egy területen azonban kénytelen vagyok sötét képet festeni: a múzeumok biztonsági kérdéseiről, de ez vonatkozik a levéltárakra, de a muzeális értékű könyvanyagot őrző könyvtárakra is. Nemcsak a betörések, lopások által okozott veszteségekre gondolok. Érheti elemi kár, bármiféle előre nem várt cselekmény, mint például a régi Jugoszlávia területén az elmúlt évek során kialakult helyzet következtében keletkező pusztulás. Értékeinket pedig meg kell valamiképpen óvni.

Tanulva abból, hogy milyen komoly értékek mentek tönkre, mentek veszendőbe háborús vagy elemi károk következtében, szeretnék arra hangsúlyt fektetni, hogy levéltári, de könyvtári területen is el kell érnünk azt, hogy ne csak szakági, a korszakos rend szerint raktározzuk a tárgyainkat, emlékeinket, értékeinket, hanem érték szerint úgy, hogy amit a legjelentősebbnek, a legfontosabbnak tartunk, azokat olyan biztonságos raktárba helyezzük el, amelyet csak meg tudunk valósítani.

Erre nézve az elmúlt évtizedekben voltak kialakult sémák, amelyek szerint titkos tervezeteket készítettünk. Volt idő, amikor azt gondoltuk, hogy a nyugatról jövő támadás miatt mindent keletre kell vinni és ott kell raktározni. Kialakítottak olyan bázisokat, amelyek mára már semmit nem érnek. De az újabb idők katonapolitikájának - „körkörös védelem” - is van valamiféle múzeumi raktározási lecsapódása. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy

igazában azok a tárgyak maradnak meg, amelyeket az adott múzeum területén kialakított legjobb körülmények között tudnak elhelyezni. Számtalan példából csak egyet hadd mondjak: kicsit visszautalva a magyar műkincsállomány „kintlevőségeire” is. Sárospatakon 1938-ban, a Felvidéknek a bécsi döntés következtében történt visszacsatolásakor, háborús pszichózis alakult ki. Ennek eredményeként a legfontosabb értékeket budapesti banki trezorokba vitték el; ami kevésbé volt fontos, azt otthagyták abban az épületben, ahol a Sárospataki Református Nagykönyvtár működik. Eredmény: minden, amit a legnagyobb értéként tartottak számon, ma kint van valahol Oroszországban, és minden, amit nem mozdítottak el a helyéről, ott van ma is a Nagykönyvtárban. Ez a példa intsen bennünket arra, hogy a múzeumaink gondoljanak a legfontosabb értékeik biztonságos tárolására. Nemcsak az aranyakra, és nemcsak a különleges trezorban tartandó értékeinkre gondolok, hanem a legfontosabb muzeális emlékekre. Próbáljuk meg túllépni azon az elven, amely szerint vannak régészeti, történeti, néprajzi, természettudományi raktáraink, és ezekben külön-külön tartjuk az értékeinket, mindenféle érték szemlélet figyelembevétel nélkül, hanem szükséges abból a szempontból is gondolkodni, hogy elemi kár esetén mi történik. Mit fogunk tenni akkor, hogyha összeomlanak az épületeink? Vegyék jóval komolyabban az elemi kár esélyét, és általában azokat a veszélyeket, amelyeket eddig nem kezeltünk jelentőségüknek megfelelően. Szükséges a biztonsági helyzet tekintetében a XXI. század küszöbéig eljutnunk, odáig, hogy a múzeumok pincészin-ten, mélyen épített raktárakkal rendelkezzenek. Mélyen a föld alatt kell olyan raktárokat építeni, megfelelő klimatechnikával berendezve, amelyekben relatív biztonságban tudhatjuk a legfontosabb értékeinket.

Ha a XXI. század küszöbén közgyűjteményeink fejlődési iramára és lehetőségeire gondolok, akkor azt kell kiemelnem, hogy a tudományos munka szempontjából mindhárom intézménytípusunk rendkívüli jelentőségű minden egyes megye, minden egyes régió tudományos közéletében. Hiszek abban, hogy ezek a közgyűjtemények mindig is olyan komoly szerepet játszanak majd, mint amilyet ma is betöltenek, hiszen több olyan megye van, ahol a tudományos munka egyedüli letéteményese, vagy egyik legkomolyabb letéteményese a megyei centrumban működő múzeum, könyvtár és levéltár. Ezek az intézményeink ugyanis a kutatásnak, a tudományos munkának az információs adatbázisait képezik. Ott gyűlik össze egy régió legfontosabb írásos és tárgyi dokumentációja. Ezekkel további feladataink vannak az előttünk álló évtizedekben: javítani a feldolgozottsági szintet, hogy a dokumentumanyag sokkal használhatóbb legyen, és a tudományos kutatást végző embernek ne kézműves módszerekkel kelljen a jövőben dolgoznia. Az információkat szükséges, mind a könyvtárak, mind a levéltárak, mind a múzeumok esetében olyan számítógépes feldolgozottsági szintre juttatni, hogy ezek a helyi adatbázisok összeköthetők legyenek egymással és a nagy információs rendszerekkel. Addig még rendkívül sok feladat áll előttünk. Nagyjából két évvel ezelőtt foglalkozott a művelődési tárca azzal a lehetőséggel, hogy mi-

képpen tudna egy olyan hálózatot fölépíteni az országban, amely a legfontosabb intézményeket egymással összekötné. Olyan koncepciót épített fel szakemberek bevonásával a Művelődési Minisztérium, amelynek az a lényege, hogy Magyarország valamennyi megyei centruma a legkorszerűbb átviteltechnikával kapcsolódik egymáshoz, és ahol a megyei centrumban valamennyi felsőoktatási intézmény, valamennyi közgyűjtemény, levéltár, könyvtár, múzeum közös adatbázissal rendelkezik. A minisztériumi tervezet szerint talán egy évtized alatt kiépül ez a hálózat. Egy kísérlet már megindult Hódmezővásárhelyen, ahol azt próbálják meg elérni, hogy a város valamennyi kulturális, művelődési intézménye egy bázisra legyen fölépítve, egymással összekötve; a tapasztalatok pedig a későbbiekben széles körben hasznosíthatóak legyenek.

Nyilvántartásainkat minden tekintetben modernizálni kell. Az elmúlt években tettünk lépéseket ebben az irányban, amelyen tovább kell haladnunk, el kell érjünk, hogy a számítógép a mi intézményeinkben őrzött tárgyak és iratok természetes nyilvántartó, adattároló eszköze legyen.

Végezetül a szaktörvényekről szeretnék néhány gondolatot elmondani. E törvények mind a mai napig érvényben vannak még, s nagyjából a hatvanas években születtek meg. Ezek a törvények - eltérő mértékben ugyan - de ma is használhatóak. De igazodjunk a kor követelményeihez. A megváltozott tulajdonosi viszonyokat valahogyan be kell építsük a törvényekbe, és hogy a kötelezettségeket minden tekintetben ki tudjuk terjeszteni, ehhez szükségese a szaktörvények. Hosszú előkészítő munka eredményeként jutottunk el mára odáig, hogy a következő kormány asztalára a mai vezetés leteszi a koncepciót. Ennek legutolsó vitájára 1994 februárjában kerített sort a három szakterület vezető grémiuma, a különböző szakági tanácsok. A művelődési miniszter jelenlétében lefolytatott vitában nagyon komoly javaslatokat kaptunk egy egységes, a kulturális javakról szóló törvény létrehozására. A kulturális javakról szóló törvény mellett, amelyben benne van a természetvédelem és a műemlékvédelem is, a kérdéshez pragmatikusabban közeledő szakmai grémium szerint meg kell alkotni a szakági törvényt is.

A könyvtári területen mindenekelőtt a köteles példány szolgáltatási rendjéről, a nemzeti könyvtárról, a tudományos könyvtárakról, a felsőoktatási, közoktatási intézményeknek a könyvtárainról és természetesen a közművelődési könyvtárakról kíván a szakma törvénykezni. Törvény kell megszülessen a levéltári területen a köziratokról és a közlevéltárakról is. Múzeumi területen eddigi gondolataink folyton akörül forogtak, hogy a muzeális emlékekről, muzeális értékekről, vagy kulturális javak kérdéséről terjesszünk elő törvényt, vagyis, hogy tulajdonostól függetlenül védjük a kulturális javainkat, kezdünk egyre inkább azon gondolkodni, hogy az intézményeinkről is kell valahogyan gondoskodnunk. A törvényi szabályozásnak ki kell terjednie a múzeumoknak, mint intézményeknek a működésére is.

Lehet, hogy nem mindenki ért velem egyet abban, hogy a kultúra területéről mik kaphatnak prioritást a következő években. Én azonban úgy hi-

szem, hogy azok a területek, amelyek a múltat-jelent-jövőt egyaránt képviselik, és itt természetesen a könyvtárakra, levéltárakra, múzeumokra gondolok, igen fontosak maradnak. Ezen intézmények nélkül nem képzelhető el társadalmi haladás: az információhoz jutás jogát innovatív módon meg kell oldania a társadalomnak. Biztos, hogy minden fontos iratot meg kell őriznünk, akkor is, hogyha magántulajdonban, akkor is, hogyha jogi személy tulajdonában, állami, vagy önkormányzati tulajdonban van. A múzeumok szerepéről pedig nemcsak mint tudományos intézményekről, hanem ezek mellett, mint a közművelődés, illetőleg mint az idegenforgalom hatásos eszközeiről is megemlékezhetünk. Igen fontos szerep várja őket a jövőben.

Bízom tehát ezeknek az intézményeknek a jövőjében. Bízom abban, hogy azokat a gazdasági feltételeket, amelyek tudományos munkánk és minden egyéb velejáró munkafeladat múlhatatlan szükséglete, a jövőendő kormányok is biztosítani fogják.

KUTATÓMUNKA A RÉGIÓ JELENTŐSEBB KÖNYVTÁRAIBAN

Dr. Tóth Gyula, a Könyvtártudományi munkabizottság elnöke

Noha a három közgyűjtemény történetileg azonos töről származik, az emberi tudáskincset hordozó dokumentumok eltérő kommunikációs jellege sajátos jegyeket is eredményezett a gyűjtés-feltárás-közvetítés módszereiben, a működés jellegében. Noha mindhárom közgyűjtemény immanens vonása a tudomány szolgálata (is), s bennük kezdettől fogva a legkiválóbb koponyák, tudósok (is) tevékenykedtek - a gyűjtemények méreteinek növekedése, a kiszolgált sokasodása és eltérései következtében az intézményekben a munkakörök rétegződtek a munka jellege alapján, és az ott dolgozók felkészültsége szerint is differenciálódott. A könyvtárak szerepének változása, a szolgáltatások számának növekedése, sajátos módon a külön könyvtárosképzés megjelenése (noha az rögtön a legmagasabb szinten történt) lazította a könyvtárosok és a tudomány viszonyát. A különböző típusú könyvtárakban a nagytömegű használó kiszolgálása és a kiszolgálás módjáról vallott szakmai filozófia háttérbe szorította a kutatómunkát, és a valaha tudományos intézmény és tudományszervező műhely átalakult a tudományos és más igények szolgálójává. Nagyjából a 20. század elejétől megritkulnak és a század második felére majdnem eltűntek a könyvtárakból az egyszerre kutató és könyvtáros személyiségek. (Nálunk talán az OSZK és a MTAKK a kivétel) S noha már a gyűjtemény szervezése és feltárása önmagában tudományos kvalitásokat igényel, nem is beszélve arról, hogy a tudomány szolgálatában a kutató és a könyvtáros partnerkapcsolata - noha másféle aspektusból - tudományos jártasságot és habitust igényel, a 20. század könyvtárosa többnyire önmaga sem tartja magát tudományos dolgozónak, munkája kiszolgáló, adminisztratív vonásait tekinti meghatározónak. A politikai mozzanatokat

félretolva is: tény, hogy az utóbbi 40-50 év tömegkönyvtári vonásai, a központilag vezényelt könyvtárpolitika is számos vonatkozásban a végrehajtó szerepre kárhoztatta a könyvtárosokat, különösen a közművelődési könyvtárakban, amihez külön hozzájárult még a megyei könyvtárak igazi szerepkörének (tudományos vonásainak) megkésett felismerése és meglehetősen ambivalens kezelése.

Természetesen az iménti megállapítások eltérő módon érvényesek a különböző könyvtártípusokra. Valljuk, hogy a szó tágabb értelmében vett kutatómunka minden könyvtárban jelen lehet, akár egy egykönyvtárosú iskolai könyvtárban is (különösen, ha értékes, régi gyűjteménnyel rendelkezik) - ha a könyvtáros rendelkezik kutatói habitussal és indíttatással.

Az MTA Veszprémi Területi Bizottságának területe (Veszprém, Zala, Vas, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom és Fejér megye) országos viszonylatban nézve, tudományos könyvtári szempontból nem igazán jól el látott, pontosabban nélkülözi a nagy és nagyműtű általános tudományos könyvtárakat, miközben vannak területén kiváló megyei könyvtárak, szakegyetemi és főiskolai könyvtárak és néhány nagyobb múltú egyházi gyűjtemény.

Alábbi sommás helyzetképünk megrajzolásában virtuálisan az egész régió könyvtárait igyekszünk látószögünkbe befogni. Konkrét adatokat egy szakegyetemi, egy szakegyetemi kari, két főiskolai (egyik tanárképző, másik szakfőiskola), hat megyei könyvtártól és egy városi könyvtártól kaptunk. Kértünk és kaptunk adatokat öt, immár nyugdíjas pályatársunktól, s ezt azért kell hangsúlyozni, mert főleg a történeti vonatkozású kutatások - nemcsak a régió területén - sajátos és szembetűnő módon ekkorra érnek be, terebélyesednek ki. Ugyancsak előre kell bocsájtani, hogy áttekintésünkben direkt módon nem foglalkozunk a könyvtárak tudományt szolgáló voltával, ugyanakkor nézőpontunkban a könyvtáros egyfelől és elsősorban mint a könyvtár-tudomány és a könyvtári fejlesztés művelője, másfelől és sajnos területünkön alig kitapinthatóan, más disciplina, majdnem kizárólagosan csak a helytörténet művelőjeként jelenik meg. Részben intézményes célokat, néha egyéni ambíciót és érdeklődést szolgál.

Tartalmilag az elmúlt években szerteágazó témák foglalkoztatták a könyvtárakat, könyvtárosokat. Tervszerűség, ezenbelül a tudományos tevékenységben természetesebbnek tűnő középtávú terv egyetlen érintett könyvtárban sincs, pontosabban nincs rögzítve, mert hiszen bizonyos távlatosabb tervezés helyenként mégiscsak kitapintható, főleg bibliográfiai munkálatoknál, pl. a Vasi életrajzi bibliográfiáknál, történeti és lexikális művek létrehozásában. A tudományos feladatok inkább éves munkatervekben jelennek meg néhány megyei könyvtárnál. Mindennek ellenére színes képet kaptunk a felmérésből. Az eredmény annál értékesebb, mivel tudományos munkatárs besorolású egyetlen helyen található, s csak ő rendelkezik kutatóidővel (BDMK Szombathely). Az intézmények részben munkafeladatként kezelve, néhol adatgyűjtéshez az utazási feltételeket biztosítva nyújtanak támogatást,

továbbá egy fő részesült burgenlandi kutatási ösztöndíjban (KKMK, Győr). Általános jelenség, hogy a kutatómunka egyik legfőbb akadályát a pénztelenségben, azon belül a napi gondokban, létszámihiányban jelölik meg az intézmények. Ezt követi az egyéni ambíció hiánya. (Pontosabban az intézmények az egyéni kezdeményezést várják, akkor segítenek.)

A tematikai gazdagságon belül olyan csomópontok jelölhetők meg, mint a számítógépes-telekommunikációs-információs szolgáltatások (belső és külső rendszerek) kifejlesztéséből, a munkaszervezés korszerűsítéséből fakadó kutató-fejlesztő tevékenység, aztán a megyei könyvtárak természetes funkciójából fakadó helytörténeti-helyismereti tevékenység, azon belül is döntően a feltáró-bibliográfiai produktumok mint pl. bibliográfiák, aut bibliográfiák, életrajzi lexikonok, stb. (Sajnos a kívánatoshoz képest és az adottságokhoz mérten elég kevés az effektív helytörténeti feldolgozás). Ehhez kapcsolódik, de inkább már csak egy-egy könyvtárnál kimutatható a nyomda-, sajtó- és intézménytörténet művelése, helyi sajtóorgánumok repertorizálása. Egy-egy helyen örvendetesen megjelent az állomány bizonyos területeinek, pl. a folyóiratkihasználtságnak a vizsgálata, az olvasóközönség történeti-szociológiai vizsgálata, a hálózat- és intézményfejlesztés tudományos megalapozása.

Összességében: egyszerre jellemző teljesen egyedi és a személy által motivált és meghatározott témákkal való foglalkozás, ill. az átgondolt és intézményesített, az intézmény tevékenységéből fakadó, ahhoz illeszkedő feladatok tudományos megoldása.

Szembetűnő és tanulságos, hogy a kutató-fejlesztő tevékenység teljesen koordinálatlan. Úgy futnak egymás mellett azonos vagy rokonítható munkálatok, hogy a bennük résztvevők legfeljebb utólag szereznek egymásról tudomást. Ez persze országosan is így van: a könyvtártudományi kutatások terén régóta semmiféle szervező, orientáló tevékenység nincs, hiányzik a kutatóintézeti bázis, vagy nem így működik az egyetlen szóbajóhető intézmény az OSZK-KMK (Régebben még előfordult, hogy megyei könyvtárakból vont be munkatársakat vizsgálatokba - pl. Veszprém, stb.). Sajnálattal kell konstatálnunk, hogy a VEAB munkabizottsági működése sem bizonyult elégségesnek ezen a területen: ambivalens módon inkább egyéni produktumokat segített és hozott létre: s noha tagjai között döntően intézményvezetők találhatók, a látószögéből kiesett az intézményes tevékenység, vagy más munkatársak tevékenységének szorgalmazása. Talán túl szigorú mércével mértek és emiatt szerény a kutatás/fejlesztés terén felmutatott eredmény. (Bizonyára erre is visszavezethető, hogy kevésnek ítéhető a VEAB pályamunkák mennyisége, ami ezenfelül valószínűleg abból is fakad, hogy nem a produktum hiányzik, hanem az nem várja be az ilyen megmérettetést, hanem rögtön publikációban és/vagy önálló kiadványban ölt testet.)

A hivatkozott eredmények döntően felsőoktatási és megyei könyvtárakban születtek, miközben egyetemi kari könyvtár, szakfőiskolai könyvtár is akad, melynek körülményei nem engedik meg a tudományos munkát, sőt a

fejlesztő tevékenység is inkább csak remény! Általánosságban úgy tűnik, hogy ezek, s az egyetlen felmért városi könyvtár is úgy ítéli meg, hogy nem cél tudományos tevékenység folytatása, holott tudunk - főleg a helyismereti tevékenység, bibliografizálás területén - tisztas eredményeket felmutató városi könyvtárakról is. Emiatt is kell arra a következtetésre jutni, hogy a kutató/fejlesztő tevékenység terén a régió könyvtáraiban az indokoltnál is nagyobb szerep jut a vezetői és egyéni ambíciónak, pontosabban nem ritkán a hiányának. S bár természetesen függ a munkatársak végzettségétől és számától is, nagyon sok múlik a könyvtár hivatásáról, működéséről vallott nézeteken is.

Nehezen ítélni meg, hogy az adatszolgáltató 11 könyvtárban 174 felsőfokú végzettségű (kb. 20-25 %-uk egyetemi végzettségű) elég, vagy kevés-e, viszont biztos keveselhető az 5 egyetemi doktor és az 1 kandidátus. Ez bizonyosan az elmúlt évtizedek személyzeti követelményeiből is fakad, de sokat elárul a mai háttérről, hogy mindössze egyetlen készülő doktori disszertációról kaptunk jelzést. (Van jele annak is, hogy tudományos ambíciójú munkatársakat nem tudott a régió területén megtartani a könyvtár) Az 1980-as évek elején mindössze egy egyetemi és három megyei könyvtár (Győr, Szombathely, Veszprém) kapott tudományos minősítést, s ebben is inkább a gyűjtés és a szolgáltatások megítélése és kevésbé az ott dolgozók tudományos és publikációs, ill. az intézmény kiadványi tevékenysége játszott szerepet.

Ugyanígy az érintett könyvtárak - egy kivételével (Mosonmagyaróvár) - akár gazdag vagy számottevőnek tekinthető külső: pályázati, alapítványi, fenntartói támogatása elsősorban mértékben a gyűjteményi fejlesztés és a technikai infrastruktúra létrehozásának támogatására irányult, a tudományos tevékenységet egy-egy egyetemi (Veszprém) és megyei könyvtári (Szombathely) OTKA pályázat, és néhol egy-egy kiadvány megjelenítésének segítése, egy-egy tanulmányút finanszírozása jelentette.

Mindemellett néhány könyvtár kiadványi tevékenysége, főleg bibliográfiák, repertóriumok, kötetkatalogusok, néhol tudományos dolgozatokat is tartalmazó évkönyvek, (Szombathely, Tatabánya, Veszprém), intézménytörténeti kötet (Székesfehérvár) megjelenése figyelemreméltónak ítélni. Szembetűnőek a különbségek, a helyenként akár imponálóknak is tekinthető publikációs eredmények terén. Az írások többsége az empiria szintjén mozog, s viszonylag ritkán jut el a tudományos szintű kiérleltetésig, összefoglalásig.

Végül az előbbiekhöz hasonlóan Janus arcú jövő rajzolódik ki a tervekben. Egyfelől a könyvtárak egy része - bizonyosan az anyagi-személyzeti körülmények nehézségéből is fakadóan - nem is mer tervezni, vagy legfeljebb arra utal, hogy az előbb jelzett tendenciák folytatódnak (számítógépesítés, helyismereti tevékenységgel összefüggő bibliográfiai, adatfeltáró munkálatok), másfelől öröndetesnek ítélni az állománykihasználtságra (bizonyosan a gazdaságosságot is mérlegelendő), bizonyos használói csoportok

megismerésére, igényeik feltárására tervezett kutatások szaporodása (véltetően az egyénibb arculatú, a használói kört adekvátabb módon megcélzó szolgáltatások kifejlesztésére). Kívánatos lenne azonban közös vizsgálódások szervezése, de erre egyelőre nincs példa.

Rövid áttekintésünk summázataként az alábbiak megfogalmazására vállalkozhatunk:

- noha a külső körülmények manapság nem a legkedvezőbbek, s talán belátható időn belül sem várható szembetűnő javulás, mégis időszerűnek és hasznosnak tűnik a helyzetfelmérés, és a téma napirendre tűzése, mert most kellenemegerősíteni azt az alapállást, hogy éppen azok a könyvtárak boldogulhatnak a jövőben, melyek tudományosan megalapozottabb fejlesztéseket hajtanak végre, szolgáltatásaikat és tevékenységüket a központi receptek helyett saját fenntartóik és használók igényeiből vezetik le, s olyan produktumokat hoznak létre, amellyekkel elnyerik az említettek tetszését és támogatását;

- erősíteni szeretnénk a vezetők és munkatársaik törekvéseit, személyes ambícióit, hiszen az önmagában értékteremtő: appellálni szeretnék arra, hogy vannak az adott könyvtár funkcióiból fakadó feladatok, melyeket más nem végezhet el, éppen ezért erkölcsi kötelezettség is vállalásuk (ez a saját múlt feltárásától és ápolásától kezdve a tudományos igényű munkát végző használók partnerként való támogatásáig széles skálát ölel fel,) s az sem kétséges, hogy ez sokkal nagyobb és távolba is látó tervszerűséget igényel;

- másfelől intézményen belül a tudományos munka értékelését célszerű helyretenni és érvényre juttatni, hogy minden könyvtár - sajátos - tudományos és tudományos szervező intézmény, minden (diplomás) igazán könyvtáros tudományos munkát (is) végezzen;

- s végül, de nem utolsó sorban: Könyvtártudományi munkabizottságunk vállalja magára - kutatásfejlesztésre való inspiráció mellett - a tudományos szervezési feladatokat: egyfelől kutatói és kutatási katasztert kell felállítani és közzétenni, évente felfrissített formában (ez persze megkíván mind az intézményektől és egyénektől bizonyos bejelentő, tájékoztató fáradságot, a munkabizottság vezetőitől visszajelző és szervező munkát), másfelől célszerű még több és szervezettebb fórumot teremteni műhelyek és egyéni produktumok bemutatására, az azonos vagy közeli témákon dolgozók egymásra találásához.

LEVÉLTÁRAK ÉS KUTATÁS A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

**Dóka Klára, a történettudomány kandidátusa,
a Kézművesipartörténeti munkabizottság elnöke**

Az elmúlt évek politikai és gazdasági eseményei minden intézménytípusnál jelentős változásokat eredményeztek, és nem volt ez másként a levéltárak esetében sem. Bár a három közgyűjtemény közt a levéltárak feladatai

mutatják minden korban a legnagyobb állandóságot, mégis tapasztalható, hogy az egyes szakterületek súlya megnőtt, míg mások értelemszerűen háttérbe szorultak. A területi levéltárak életében a nagy átalakulás gyakorlatilag az 1970-es években következett be. A tanácsi felügyelet alá került intézményekben a létszám megnőtt, bővült a raktárkapacitás, új feladatok jelentkeztek a gyűjtőterületi munkában és végül, de nem utolsósorban egyre több lehetőség nyílt a tudományos munkára, mindenekelőtt a helytörténetírás művelésére.

A levéltári struktúra - az 1969. évi 27. tvr. (levéltári törvény) előírásai szerint lényegében ebben az évtizedben alakult ki. A megyei és fővárosi tanácsok kezelésében lévő intézmények mellett működött a két központi levéltár, és az idézett törvény a különböző állami, társadalmi szervek, intézmények, egyházak által fenntartott levéltárakat a szaklevéltár gyűjtő fogalmába sorolta. A fővárosban és minden megyeszékhelyen működtek az MSZMP archívumai, melyek nem tartoznak a levéltári szervezethez. 1971-ben hagyta jóvá a művelődési tárca a Levéltárak Ügyviteli Szabályzatát, amely szabatos megfogalmazású, precíz jogászai munka, és legtöbb paragrafusa ma is érvényes. Az 1980-as évekre a levéltári iratanyag nagyarányú és a létszám mérsékeltebb gyarapodása volt jellemző. 1982-ben az egységes szempontok alapján készült statisztika szerint a megyei levéltárakban és Budapest Főváros Levéltárában 126 041 folyóméter iratanyagot őriztek, amely 10 év alatt 159 423 folyóméterre növekedett. A VEAB régióban Veszprém megyében volt a legnagyobb, Győr-Moson-Sopron megye levéltáraiban¹ a legkisebb a gyarapodás. A következő adatsor az 1. táblázatban látható.

1. táblázat: A levéltárakban őrzött iratanyag gyarapodása 1982 és 1992 között.

Megye neve	1982 fm	1992 fm	Növekedés %
Fejér	3517	5678	61,44
Győr-Moson-Sopron	10200	10612	4,04
Komárom-Esztergom	3730	6037	61,77
Vas	6182	7908	27,92
Veszprém	2896	6735	132,56
Zala	4946	6304	27,46
Összes megye és város	126041	159423	26,29

A szakalkalmazottak létszáma a megyei és fővárosi intézményekben 1982-ben 334, 1992-ben 560 fő volt. A gyarapodás jórésze a fővárosi levéltár adataiból származott, ahol ezalatt 54-ről 92-re emelkedett a létszám, de volt bizonyos fejlődés a régió megyei levéltáraiban is (2. táblázat).

2. táblázat: A VEAB régió megyei levéltárainak szakalkalmazotti létszáma 1982 és 1992 között

Megye neve	1982 fő	1992 fő	Növekmény‰
Fejér	17	20	47,6
Győr-Moson-Sopron	15	25	66,6
Komárom-Esztergom	12	14	16,7
Vas	12	20	66,6
Veszprém	12	27	122,5
Zala	17	29	70,6

Az 1990 óta bekövetkezett változások vizsgálatánál a levéltárügyre vonatkozó törvényekből célszerű kiindulni. A terület alaptörvénye ma is az idézett 1969. évi 27. tvr, a végrehajtására kiadott 306/1969. (IX.2.) Korm.sz. rendelet, melyeket a 16/1970. (IX.29) MM.sz. rendelet (a védett levéltári anyagokról és a szaklevéltárakról) egészít ki. A tvr-t az 1991. évi LXXXIII. törvény annyiban módosította, hogy megszüntette az MSZMP archívumainak különállását, és a két központi levéltárat közös intézménybe vonta össze. Az 1991. évi XX. törvény (az önkormányzatokról) lehetővé tette a helyi önkormányzatoknak, hogy saját levéltárakat tartsanak fenn. Módosította ezzel a tvr vonatkozó § -át (9. § /2 / bek.), amely szerint ez korábban csak a megyék, megyei jogú városok, valamint a főváros joga volt⁵. Fentiek mellett egy sor olyan törvény érinti a levéltárakat, melyek kiadásakor a tvr-t nem módosították, és így a régebbi és újabb jogszabályok között sok az ellentmondás. Az időközben már módosított csődtörvény (1991. évi IL. törvény) kiterjesztette az iratátvételi kötelezettséget, az adatvédelmi törvény (1992. évi LXIII. törvény) a kutatót és a levéltárat közösen tette felelőssé a személyi adatok nyilvánosságra kerülése ügyében - szemben a korábbi jogszabályokkal. A tvr. 10. §-a és a 16/1970 (XI.29.) MM számú rendelet előírásai szerint a szaklevéltár létesítéséhez a művelődési tárca előzetes hozzájárulása szükséges, az 1990. évi IV. törvény 17. §-a alapján ugyanakkor az egyházak saját hatáskörben szervezhetnek levéltárakat.

Az ellentmondásokat lehetne folytatni az oktatás és képzés területén is. A közalkalmazotti törvény (1992. évi XXXIII.) szerint a szakirányú képesítést kell kiindulásnak tekinteni, de az új felsőoktatási törvény szerint már nincs mód az egyetemen a három éves kiegészítő szak elvégzésére. A csaknem egy éve megjelent szakoktatási törvény (1993. évi LXXVI) 1993. szeptember 1-én lépett hatályba, és múlt év decemberében megjelent végrehajtási utasítása (7/1993./XII.30/. MüM) az irattárosok és levéltári kezelők képzését igen magas óraszámban (1100 órában) határozta meg. Még mindig nincs azonban hatályon kívül helyezve a 176/1990 (XII.2.) MKM.sz. rendelet, amely ugyanezt 40 vagy 80 órában is lehetővé teszi. Az egységes levéltári törvény hiánya, az egymásnak ellentmondó rendelkezések sok bizony-

talanságot okoznak, amivel a megnövekedett feladatok esetén is számolni kell.

A régióban jelenleg összesen 23 levéltár működik. Köztük hetet a megyei önkormányzatok, kettőt a városok (Székesfehérvár, Győr), 12-t az egyházak, kettőt az egyetemek (keszthelyi agrártudományi és soproni faipari) tartanak fenn. A Vas és Komárom-Esztergom megyei levéltárak fióklevéltárakat is működtetnek, és viszonylag önálló a Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár mosonmagyaróvári részlege is. 1992 óta e régióban is megszűntek a pártarchívumok és irataik a megyei levéltárakba kerültek. Másik szervezeti változás volt, hogy az országban elsőként Székesfehérvárott és Győrben városi önkormányzati levéltárak jöttek létre. Problémát jelentett az átszervezés abból a szempontból, hogy a gyűjteményeket szét kellett választani, de a raktári kapacitás és remélhetőleg a két gazdától származó támogatás több lesz a korábbiánál.

A rendszerváltás óta megnőtt a kutatók száma. A 118/1989. (XI.22.) MT.sz. rendelet európai összehasonlításban is igen liberálisan, 30 éves időhatár után engedélyezi a kutatást, amivel a közelmúlt iránt érdeklődők munkája lehetővé válik. A kutatási témák is folyamatosan tolódnak a legújabb kor irányába.

A levéltárak számára az elmúlt években a legnagyobb kihívást a kárpótlással kapcsolatos feladatok jelentették. A megnövekedett ügyfélforgalomhoz létszám- bővítés nem volt, így értelemszerű, hogy a kérelmek elbírálása más munka, nemegyszer a tudományos kutatás rovására ment. Az ügyfélforgalom alakulását ismét statisztikai adatokkal lehet szemléltetni. 1982-ben a megyei levéltárak (a fővárosi levéltár nélkül) 9454 ügyfelet fogadtak. Az első kárpótlási törvény hatályba lépésekor (1991. augusztus 10. - december 16. között) ez a szám csaknem ötszörösére emelkedett.

A régió megyéiben az adatok rendkívül eltérőek, de így is látható az óriási erőfeszítés, amelyet a többszörösére növekedett ügyfélforgalom a munkatársaktól követelt (3. táblázat).

3. táblázat. A VEAB régió megyei levéltárainak ügyfélforgalom növekedése a kárpótlási törvény következtében^o:

Megye neve	1982 fő	1991 aug.10.-dec.16. fő	Növekedés
Fejér	492	3045	6,19
Győr-Moson-Sopron	567	2900	5,11
Komárom-Esztergom	256	6000	23,44
Vas	621	2314	3,73
Veszprém	55	2000	36,26
Zala	258	5465	21,18
Összes megye	9454	44389	4,70

A levéltári munkabeosztásnak mindig kritikus pontja volt a kutatónapok ügye, mivel intézményenként is nagyok voltak az eltérések. A közalkalmazotti törvény végrehajtásáról szóló 150/1992. (XI.20.) Korm.sz. rendelet kötelezően meghatározta a tudományos dolgozók hivatali és kutató idejét. Eszerint heti egy kutatónap jár minden egyetemem vagy főiskolát végzett munkatársnak, amely idő a tudományos fokozatok arányában növekszik⁷. Átfogó, elmélyült kutatásra természetesen az egy nap nem elegendő. Az idézett rendelkezés szerint lehetőség van alkotói szabadság igénybe vételére - bizonyos jól körülhatárolt feltételek esetén. Az átlag levéltáros azonban csak a kutatónapjaival gazdálkodhat, ami befolyásolja esetleges oktatói tevékenységét, és kutatásai során is arra kényszerül, hogy mindig referenciájához, adott hivatali feladatához kapcsolódó témákkal foglalkozzék.

A rendszerváltás óta változtak a tudományos munka finanszírozásának feltételei. A központi költségvetés mellett új forrást jelentenek a különféle alapítványok, melyek nemcsak pénzt biztosítanak egyes munkákhoz, hanem egy sor új problémát is okoznak.

Mint ismeretes, a vidéki akadémiai bizottságok rendszeresen hirdetnek pályázatokat. A témák közt gyakran vannak levéltári kutatást igénylők is, sőt például Komárom-Esztergom megyében konkrét levéltári feladatokra is történt kiírás. Úgy tűnik, a levéltárosok nem veszik igénybe kellően ezt a szerény, mégis a fiatalok számára is meglévő lehetőséget. Ismereteim szerint vannak egyéb helyi lehetőségek, melyekkel itt nem kívánok foglalkozni. Felhívnam viszont a figyelmet néhány központi alapítványra, melyekből a jövőben nagyobb mértékben kellene a levéltáraknak, így a régió intézményeinek is részesülni.

Ilyen például a Magyar Könyv Alapítvány, amelyet évente három alkalommal lehet elkészült kéziratokkal megpályázni. Viszonylag nagy összegek kérhetők - rendkívül előnyös adózási feltételek között - a Pro renovanda cultura Hungariae gyűjtőnéven szereplő alapítványtól, amelynek különféle szaktémái vannak: ilyen például a Magyarország Történeti Atlasza, a dunántúli népek történetének kutatása, vagy a legújabb korról kapcsolatos Ránki György Alapítvány. Legújabbkori témákban, konferenciák megrendezésében a Soros alapítványtól is lehet segítséget kérni.

1993-ban Országos Kiemeltségű Társadalomtudományi Kutatások (OKTK) címen is kiírtak egy pályázatot, ahol a levéltári feltárások, forráskiadványok, sőt segédletek, repertóriumok is külön témaként szerepeltek.

1994-ben van először lehetőség a Nemzeti Kulturális Alaphoz levéltári pályázatok benyújtására, és ez az első alkalom, ahol a többi szakterület képviselőivel nem vagyunk versenyben. Hogy mit jelent az alapítványok esetében a verseny, azt az évek óta viszonylag jól működő OTKA pályázattal tudnám szemléltetni. Mint ismeretes, az Országos Tudományos Kutatási Alap 3-4 éves periódusokra szokott tematikus pályázatokat kiírni, amelyből a levéltárosok is részesednek. Például az úrbéri tabellák, a Mohács előtti oklevelek feldolgozása évek óta e keretből történik. Az 1993-ban induló prog-

ramban a korábbihoz képest nagyszámú, összesen hat levéltáros nyert 3-4 évre támogatást, másfél millió forint összegben. Ha azonban az OTKA hírlévlé⁸ vonatkozó számát megnézzük, látható, hogy a pályázatok versenyében nem túl magas a szakma presztízse. Bár az OTKA rendelkezésére álló pénz az igényekhez képest kevés volt (csak 1/5 része annak, amit a pályázók kértek), egyes kiemelt divatos területeken megfelelő volt a támogatás. A Társadalmi Konfliktusok Kutatóintézete munkatársai közül szintén hatan nyertek pályázatot (tehát annyian, amennyi a levéltári szakma egésze), de annál három és félszer nagyobb összegben.

A pályázati mechanizmus jelenlegi rendszere szerint a pénzt személyeknek és témáknak ítélik oda, nem a munkaadónak. Ez a még mindig munkaterv alapján dolgozó intézményeknél a vezetőket dilemma elé állítja, mivel a pályázati eredményhirdetés és a tervekészítés nem esik egybe. Itt nagy rugalmasságra, a vezetők menedzseri tevékenységére van szükség. Nem elég ugyanis a pénzt megszerezni, biztosítani kell annak eredményes felhasználását is.

A levéltári tudományos munkában a rendszerváltás óta is szükség van az együttműködésre. Azonos típusú forrásokat célszerű előre megállapított elvek szerint feldolgozni. Jó példát jelentenek erre a vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek regesztái, amely OTKA támogatással 1987-ben indult meg, és a munkatársak az országban mindenütt szép eredményeket értek el.

Másik jelentős vállalkozás, amelynek a KSH és a VEAB Településtörténeti munkabizottság volt kezdeményezője, az ország megyéit a 18. század végén leíró történeti helységnévtár. A régió területéről eddig a Fejér, Sopron, Moson megyei kötetek jelentek meg, de folyamatosan készül a többi is. Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet egy évtizede kezdeményezte és szervezi a színháztörténeti források feltárását és kiadását, ahol szintén megjelentek máregyes munkálatok⁹. Több levéltárban és múzeumban készül forráskiadvány Bél Mátyás 18. század elején készült megyei leírásáról (pl. Tolna, Veszprém)¹⁰ a II. József kori katonai felmérés szöveges anyagáról (pl. Szabolcs, Zemplén megye), Pesty Frigyes helységnévtáráról (pl. Békés megye), de sajnos ezek nem követnek azonos normákat.

A helyi múzeumok, levéltárak, könyvtárak jó együttműködését egy sor közös kiadvány reprezentálja. Ilyen például a régióban a Zalai Gyűjtemény, vagy a Soproni Levéltár és Múzeum közös munkája, a város első telekkönyve. A regionális kapcsolatok kialakítására adnak módot az akadémia vidéki bizottságai is. A levéltárak vonatkozásában itt - minden bizonnyal a hivatali feladatok növekedése miatt - a korábbi évtizedekhez képest visszalépés tapasztalható. Az 1970-es években a Településtörténeti munkabizottságnak a régió valamennyi levéltár-igazgatója - szinte hivatalból - tagja volt, és zömmel levéltárosok tartották kézben a programot. A Pécsi Akadémiai Bizottsággal közös rendezvények színvonalasak voltak, de a témákat nem sikerült kellően felfrissíteni, és már egyre kevesebb a levéltáros résztvevő vagy előadó az alkalmanként sorra kerülő konferenciákon.

Szintén a hivatali feladatok növekedésével, a kárpótlási ügyfélforgalommal magyarázható, hogy a levéltári kiadványok száma - az országos mutatókat tekintve - csökkenő tendenciát mutat. A Levéltári Szemlében évenként közölt bibliográfia szerint 1989-ben 76, 1990-ben 68, 1991-ben 68, 1992-ben 51, 1993-ban 42 önálló kötet jelent meg. Idézett összeállítás az egyházi levéltárak adatait nem tartalmazza, ami bizonyos fokig pozitív irányban módosítaná a képet.

Ami a kiadványok műfaját illeti, az elmúlt 4-5 évben is a legfontosabbak a levéltári évkönyvek voltak, amelyek első darabjai a legtöbb levéltárban már az 1970-es években megjelentek. A Somogy Megyei Levéltár évkönyvének 24., a Csongrád Megyei a 20., a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár a 20. köteténél tart. A régióból említhetjük a Fejér Megyei Évkönyv 22. kötetét, a Zalai Gyűjtemény 1992-ben megjelent 33. számát a nagyobb sorozatok közül. 1992-ben a Komárom-Esztergom Megyei Levéltár is készített évkönyvet, amely azonban még csak első a sorozatban.

Az évkönyvek általában a levéltár munkatársainak kutatási eredményeiről számolnak be, és kiegészítésként néhány külső szerző tanulmányát is magukba foglalják. Az évkönyvek folyamatosságának biztosítása sok gondot jelent. Ezért vannak példák arra, hogy a sorozatok egyes darabjai régebbi vagy újabb monográfiák, vagy tematikus számok. A Fejér Megyei Történeti Évkönyv utolsó kötetei például községi monográfiákat tartalmaznak. A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai című sorozat szintén nem gyűjteményes kötetekből, hanem önálló munkákból áll. Az utóbbi évek terméséből kiemelkedik Lichtneckert András: A Balatonfüred-csopaki borvidék története¹¹ című munkája.

A levéltárak nagyobb részének van egy másik, az évkönyveknél kevésbé jelentős sorozata is, amely általában "levéltári füzetek" vagy "levéltári közlemények" címen jelenik meg. Az egyszerű nyomdatechnikával készülő füzetek kiadása általában nem jelent anyagi problémát. Ilyen sorozatban jelennek meg például a vármegyei jegyzőkönyvek regesztái, különféle előadások, stb¹².

A forráskiadványok száma az utóbbi években csökkent. Népszerűsítő kiadványok, helytörténeti, munkásmozgalom-történeti olvasókönyvek az elmúlt öt évben már nem készültek, sőt a politikai változások miatt a korábbiak értéke is megkérdőjeleződött. Az újabb munkák közül megemlíthetjük a Zala Megyei Levéltár Széchenyi évfordulóra készült kiadványát¹³ vagy a már idézett Soproni Telekkönyvet. Nyilván mindkettő ki fogja állni az idő próbáját.

Levéltári segédletet készíteni általában nem népszerű feladat, különösen nem megyei levéltárban, és olyan, politikailag fontos időszakban, mint az elmúlt fél évtized. A régióban mégis találkozunk dicséretes kivételekkel. Ilyen például Somfai Balázs 1991-ben megjelent segédlete a Veszprém Megyei Levéltár kataszteri térképeiről, vagy Bilkei Irén és társai repertórium a Pannon Agrártudományi Egyetem levéltáráról¹⁴. Az elmúlt években változtak a

kutatások témái is. Közös levéltári összefogással - a Soros-alapítvány támogatásával - indult meg 1956 történetének feltárása. A bekapcsolódó megyei levéltárak nem titkolt célja az volt, hogy ellensúlyozzák a Budapest-centrikusságot, amely általában a történetírásra és különösen a politikátörténetre jellemző. A kutatások eredményeivel már több intézményben, így a régió levéltáraiban is találkozunk. Példa erre a Zala Megyei Levéltár "56 vidéken" című, 1992-ben megjelent kiadványa. Új kutatási területet reprezentálnak a II. világháborúval, az akkori katonaelményekkel kapcsolatos visszaemlékezések, a kitelepítésekre, a német lakosság helyzetére vonatkozó dokumentumgyűjtemények. Úgy tűnik, az új témák inkább forráskiadványokban, mintsem elemző tanulmányokban jelennek meg.

A rendszerváltás óta fellendült a tudományos munka az egyházi levéltárakban is. A régióban három kutatóközpont jöhet számításba: a pápai református gyűjtemény, a veszprémi püspöki és káptalani levéltár, és az esztergomi prímási levéltár. Utóbbi sok szempontból az egyháztörténeti kutatások központja, amely nemcsak egyedülállóan gazdag iratanyaggal, hanem kutatási hagyományokkal is rendelkezik. Ezek felújítása jegyében rendezték meg 1991-ben az "Egyházak a változó világban" című konferenciát, melynek egyik szervezője a VEAB Településtörténeti munkabizottsága volt. A levéltár Strigonium antiquum címmel kiadványsorozattal is jelentkezett, melyből eddig három kötet jelent meg, és az egyes darabok az évenként rendezett tudományos ülésszakok előadásait foglalják magukba.

A levéltárak, kiemelten a régió levéltárainak életében az utóbbi években bekövetkezett változásokat, és azok tudományos munkára gyakorolt hatását még hosszan lehetne vizsgálni. Rövid összefoglalásunkkal csak a legfontosabb adatokra szerettük volna felhívni a figyelmet.

Jegyzetek:

1. A győri, soproni levéltárak, valamint a mosonmagyaróvári részleg.
2. Adatszolgáltatás ... (kézirat) 1982.
3. Az időközben megalakult Székesfehérvár Városi Levéltárral együtt
4. Adatszolgáltatás... (kézirat) 1982. Levéltári Szemle 1993. 2. sz. 90 p.
5. Levéltári Szemle 1991. 3. sz. 4-5. p.
6. Adatszolgáltatás...(kézirat) 1982. Levéltári Szemle 1992. 1. sz. 101.p.
7. Magyar Közlöny 1992. 117. sz.
8. OTKA hírlevél (1994) Különszám
9. Pl.: Pécs szabad királyi város német és magyar színjátszásának forrásai a Baranya Megyei Levéltárban. A bevezető tanulmányt és a résztájakat írta: Márffy Attila, Budapest, 1992.
10. Bél Mátyás: Veszprém vármegye leírása. Fordította:Takacs Endre Veszprém, 1989.
11. Lichtneckert András: A Balatonfüred-csopaki borvidék története. Veszprém, 1990. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 7.)

12. A zsidók fejeér megyében 1688-1867. címmel 1986. szeptember 23-án Székesfehérvárott tartott konferencia előadásai. Szerk.: Farkas Gábor, Székesfehérvár, 1989. (A Fejér Megyei Levéltár Közleményei 4.)
13. Előre lelkesek... Széchenyi István és Zala megye kapcsolatának dokumentumai. Zalaegerszeg, 1991.
Mollay Károly: Első telekkönyv, Erstes Grundbuch. Soproni Levéltár-Soproni Múzeum, 1993.
14. Kataszteri térképek a Veszprém Megyei Levéltár térképgyűjteményében.
Összeállította: Somfai Balázs. Veszprém, 1991.
Bilkei Irén-Kiss József Mihály-Szögi László: A Pannon Agrártudományi Egyetem Keszthelyi Központi Levéltára Repertórium. (1797) 1861-1979. Keszthely, 1990.

TUDOMÁNYOS KUTATÁSOK A VEAB TERÜLETÉN MŰKÖDŐ MÚZEUMOKBAN

Környei Attila, a történettudomány kandidátusa, a Történettudományi szakbizottság alelnöke

Az alább vázlatosan előadandó ismereteim és véleményem kialakításában nemcsak három évtizedes múzeumi tapasztalataimra támaszkodom, hanem muzeológus kollégáim segítségére és véleményére is. Elsősorban véleményére, a célul tűzött téma mibenlétéről alkotott ítéletére. Feladatomban nem a múzeumok tudományos témáinak leltárszerű felsorolásaként, vagy annak értékeléseként értelmezem, hanem a múzeumnak, mint olyannak és konkrétan a területen létező múzeumoknak szerepvállalását és a tudományos kutatásokban játszott szerepét összefoglalóan szeretném értékelni.

Szaktársaimtól segítséget kaptam a múzeumokban folyó kutatások tétel megismerésére is, de nagyobb segítség számomra a múzeumok tudományos munkájáról vallott általános ítéletük és nézetük, valamint a múzeumok és a VEAB együttműködésének tőlük kapott jellemzése, értékelése. Mindezek a vélekedések csaknem egybehangzóak, és támogatják a saját nézetemet. Kollégáim, akiknek a segítségért köszönetet kell mondanom: Domonkos Ottó, Fülöp Gyula, Gömöri János, Járó Márta, Laczkovits Emőke, Solymosi László, Szőnyi Eszter, Thúróczy Csaba és Vándor László.

A hozzám hasonló korúak emlékeznek azokra az évtizedekre, mert hiszen a múzeumban éltek át, amikor a hivatalos kultúr- és tudománypolitika a múzeumokat szinte kizárólagosan közművelődési intézménynek tekintette és akként kezelte, s nem igen hajlott arra, hogy tudományos szerepet is szánjon nekik, és főleg arra nem, hogy e szerep betöltéséhez megfelelő körülményeket biztosítson. Ezt a valamennyiünk ellenkezésével találkozott ítéletet és

bánásmódot különösen mi, vidéki múzeológusok szenvedtük meg. A hatalom a nagy országos múzeumok tudományos szerepét nem tudta tagadni, de a múzeumról általában már más volt a véleménye, és ez a vélemény találkozott a vidéki múzeumok fenntartóinak törekvésével is. Ez a törekvés: egyre több és több múzeumot létesíteni, amelyek egyike-másika valamelyik politikai vagy gazdasági vezető személyes ügye volt, sok-sok időszaki kiállítást, lehetőleg aktuálisat vagy aktualizálható rendezni, s a múzeumokban egyre több látogatót kimutatni, az ő kiszolgálásukra egyre több egyéb, esetenként a múzeum műfajával nehezen egyeztethető, rendezvényt szervezni. Valljuk be, hogy sokunknak még kedvére is volt, ha újabb múzeumi létesítménnyel vagy nagyobb kiállítással gazdagíthatta intézményét és városát, különösen, ha a létesítéshez elegendő anyagi feltételt is biztosított a "főnökség", esetenként: a megrendelő. Szerencsés esetekben, ha a hivatal kívánsága, vagy egyszerűen a múzeumi kiállítások bővülését kívánó korszellem találkozott a múzeumi szakemberek szakmai törekvéseivel, a múzeumi gyűjtemény és a szakmúzeológus felkészültségével, nem is jött létre színvonalatlan, vagy fölösleges eredmény. Remélem, hogy a szakma és az utókor ilyeneknek fogja ítélni például a soproni múzeumi létesítményeket. És ilyen esetekben elég sokszor az intézmény nemcsak új tudományos eredménnyel gyarapodott - mert a múzeumi kiállítás tudományos eredmény -, hanem a körülményektől és a múzeumigazgató ügyességétől függően az intézmény tudományos bázisát is sikerült gyarapítani, megerősíteni, nemcsak a gyűjtemények célirányos kiegészítésével, hanem a személyzet és az eszközök (restaurátor műhely pl.) gyarapodásával is. Így az általánosan elítélt extenzív fejlesztési korszak nehéz körülményei között, legtöbbször a hivatalos tendencia ellenére jött létre az a múzeumi struktúra, amely országosan is, és az általunk vizsgált hat megyében is általános kondícióit, felszereltségét, szakemberellátottságát tekintve, ma sokkal felkészültebb a múzeumi tudományos munka ellátására, mint bármikor. Nem mondtam ezzel azt is, hogy a múzeum gondjai kisebbek, hogy az említett ellátottság arányos a feladatokkal. Sok összetevőt kellene elemeznünk, pl. azt is, hogy az így adott lehetőségeket a múzeum valóban tudja-e hasznosítani, és ha nem, akkor miért nem. Elég ha csak arra az egyszerűen értelmezhető példára hivatkozom, hogy most az ötször annyi restaurátornak nem ötször annyi veszélyeztetett tárgyat kellene megóvnia, mint harminc évvel ezelőtt.

A vizsgált területen 45 olyan múzeumi intézmény működik, amelyek valódi múzeumnak tekinthetők. E szempontból a legfőbb kritérium, hogy van-e az intézménynek saját gyűjteménye, s folyik-e benne gyűjteménygyarapító munka. Mert a múzeum attól tudományos intézmény, hogy a tudománynak sajátos forrásanyagát gyűjti, rendszerezi, tárolja, megőrzi és tudományosan hasznosítja. A másik feltétel, hogy dolgozik-e benne a múzeumi szakmák valamelyikének képzett szakértője. Ha e két adottság megvan, az intézmény múzeum, és nem filia, és nem emlékház, vagy kiállító hely, bármilyen kicsi is az. A múzeumi tudományágak, kutatási (és gyűjtési) területek közül

a Dunántúlnak ezen a felén a következők a mérvadók: régészet, néprajz, művészettörténet, történelem, irodalomtörténet, technikatörténet és természettudomány. Egy-egy múzeum attól lesz teljes intézmény, ha minél több tudományszakból rendelkezik szakképzett kutatóval, és minél gazdagabb a gyűjteménye. Egy-egy megye pedig attól tekinthető muzeológiai tekintetben ellátottnak, ha az ott működő múzeumok összességében, lehetőleg a megyei múzeumi szervezet múzeumaiban a fenti múzeumi szakok feltételei adottak. E tekintetben a valós képet az alábbi számok jellemzik: (1. táblázat).

1. táblázat. A múzeumi szakmák számszerű jelenléte a VEAB régió megyei szervezeteiben és múzeumaiban

Szakma	megyében	megyei szervezetben	múzeumban
7	2	0	0
6	1	2	0
5	3	1	3
4	-	1	3
3	-	2	5
2	-	-	10
1	-	-	20

Az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy az egyszakmás múzeumok között szerepelnek olyan tekintélyes szakmúzeumok is, amelyek annak az egy szakmának művelésére minden más múzeumnál felkészültebbek, mint pl. a Keresztény Múzeum, vagy a Bakonyi Természettudományi Múzeum. Itt említhető a Központi Bányászati Múzeum is, noha ott a technikatörténet mellett létezik régészet is.

Az említett szakmákban területünkön 150 kutató, muzeológus, egyszóval: szakalkalmazott dolgozik. De a felhozott 7 szakma mellett meg kell vizsgálni a restaurátor ellátottságot is, mert a múzeumot, mint tudományos intézményt, elsősorban az minősíti, hogy mennyiben tud igazi tárháza lenni a tudományszakok sajátos forrásanyagának, a múzeumi tárgyaknak, hogyan tudja azokat megőrizni. A területen 70 restaurátor dolgozik, ide értve a preparátorokat és festményrestaurátorokat is. Ez lényegesen több, mint a korábbi évtizedekben, de a múzeumi gyűjtemények nagyságához, a kiállítások és a kiállítási tárgyak számához, a környezeti ártalmak mértékéhez viszonyítva kevesebb, mint elégtelen (az intézmények számához mérten is). A területen 22 olyan múzeum működik, amelynek nincs restaurátora, ez a múzeumok 46 %-a, s ha kivesszük ebből a számból a megyei szervezetbe tartozó 6 múzeumot, feltételezve, hogy az ő tárgyait a megyei múzeum műhelye gondozza, akkor is marad 16 ellátatlan múzeum, az összes intézmény 32%-a.

Ebben a szakmában számításba kell venni az egyéb feltételeket is. A helyzetet, azaz a múzeumi tárgyak megóvásának, megőrzésének esélyeit nagyban rontja a múzeumi restaurátor műhelyek felszerelésének szegényesége, a restaurálási anyagok és eljárások rohamosan emelkedő költsége. Valamennyi múzeumunkban az ellátatlan, a veszélyeztetett tárgyak száma nemcsak az újszerzeményekkel gyarapodik, hanem egyre nagyobb mértékben a régen megszerzett törzsanyag nagy részével is - figyelembevétel a raktározási és részben a kiállítási körülményeket. Pedig a múzeumi tudományok forrásanyaga a megőrzendő nemzeti vagyon igen tekintélyes részét alkotja. Az utókor a tudományos intézmény teljesítményéből ezt fogja rajtunk számonkérni, és nem a publikációkat! Ebből a szempontból megdöbbentő a helyzet.

A múzeumokra bízott nemzeti vagyon jelentős részét képezik a múzeumi tárgyak mellett a múzeumépületek is, különösen azért, mert régióinkban ezen épületek csaknem mindegyike műemlék. Ezek üzemeltetése és megóvása a múzeumok évről - évre nominálisan is kisebb csökkenő költségvetésének egyre nagyobb hányadát emészti föl, és a feladat megoldásához a múzeumoknak mozgósítaniuk kell a szakalkalmazottak szellemi (pályázatok, "menedzselés") és fizikai (effektív állagmegóvási munkák házilagos elvégzése) erejét is. És az eredmény: valamennyiünk szeme előtt ott pusztul a gondjainkra bízott hatalmas érték, s ezért nemcsak saját lelkiismeretünk előtt, de az utókor ítélete előtt sem tudunk megállni. A másik említendő körülmény, a múzeumok, a muzeológusok magárahagyottsága a jelenlegi helyzetben. Nem véd bennünket, és főleg nem védi a műtárgyainkat és leendő műtárgyainkat senki és semmi, sem törvény, sem hatóság.

A fennmaradásukért küzdő, végsőkéig elszegényedett múzeumoktól és az ilyen körülmények között dolgozó, a két évvel ezelőtti létminimummal számított bérekkel díjazott szaktársainktól számonkérhető-e a tudományos munka? Az lesz az igazi tudományos eredményük, sikerük, ha öt év múlva még mindig áll és működik a múzeum, ha a gyűjtemények tárgyai épek és a múzeum (a nemzet, a nagyközönség) birtokában lesznek. Mégis ilyen körülmények között is tud eredményt fölmutatni. Akár a szaktársaink egyéni fejlődését, sikereit nézzük, pl. a megszerzett tudományos fokozatokat, vagy a kitűzött kutatási feladatok teljesítéseként létrejött publikációkat. Itt ismételtelen hangsúlyoznom kell, hogy ide számítandók a jelentősebb kiállítások is. Ki merné kétségbe vonni pl. a fehérvári képzőművészeti kiállítások tudományos értékét, magáét a kiállításét és nemcsak a róla készült nyomtatott katalógusét. De eredményként mutathatjuk föl a múzeumok nagylélegzetű kutatási programjait, azok témáit is, külön megjegyezve, hogy ezek jelentős része regionális, múzeumi gyűjtőterületeken és megye- sőt országhatárokon átnyúló és sokoldalú együttműködésben megvalósuló kutatás. Csak néhány példát lássunk az utóbbi évekből múzeumi szakmánként:

Természettudomány: Az Alpokalja természeti képe, A Nyugat-magyarországi peremvidék természetrajzi irodalma, A Hanság- és a Fertő-vidék

faunája;

Régészet: A történelmi Magyarország várai (történészekkel és művészettörténészekkel együtt), A Borostyánkő-út, Iparrégészeti kutatások, Lelőhely kataszterek több szakterületen;

Néprajz: Kisipartörténeti kutatások, A népi vallásosság emlékei; Művészettörténet: A historizmus művészete, Településtörténeti, építészeti kutatások (történészekkel együtt), Derkovits centenárium;

Történelem: Településtörténeti kutatások, Forráskiadások a levéltárakkal együtt, Monográfiai vállalkozások;

Irodalomtörténet: Irodalomtörténeti kataszterek;

Technikatörténet: Technikatörténeti és gazdaságtörténeti adattárak, kataszterek

A fenti és a nem említett kutatások némelyike már több és országosan használt összefoglaló publikáción és forráskiadáson is túl van, némelyike még csak az adatgyűjtésnél tart.

És mi ebben a VEAB szerepe, érdeme? Hiszen a VEAB anyagilag alig tudja e kutatásokat támogatni és a legtöbb kutatás nem is a VEAB szervezeti kereteiben folyik. Azt mondhatjuk, hogy a kutatásokat a VEAB ugyanúgy nem támogatja, mint ahogyan nem támogatják azok sem, akiknek ez kötelességük lenne. De azért többoldalú összefogással a kutatások mégiscsak folynak, az anyagi feltételek valahogyan megteremtődnek, a múzeumi dolgozó hozzácsokott, hogy szegényes körülmények között is alkosson, tehát a munka megy, eredménye is van és lesz. A VEAB szerepe és igen nagy érdeme abban van, hogy munkabizottságaiban megteremtette a megyehatárokon átnyúló szakmai összefogás és tájékozódás lehetőségeit, kereteit, előbb, mint ezt a múzeumok kimunkálhatták volna.

A VEAB szakbizottságaiban a területről 18 múzeum 70 kutatója vesz részt. Miután egy-egy muzeológus több bizottságban is jelen van, a 70 bizottsági hely kb. 50 személyt jelent, azaz a területen dolgozó muzeológusok egyharmada él a VEAB által kínált együttműködési lehetőséggel. Ismerve a munkabizottságok tevékenységét - aminek ismertetését és értékelését nem tekintem feladatommak, megítélhetjük, hogy ez az együttműködés, a VEAB bizottságokban való muzeológus részvétel mit jelenthet, milyen segítséget nyújthat a múzeumoknak, elsősorban a tájegység szakfeladatainak és munkáinak áttekintésében, a feladatok megoldásának módszereiben, de konkrét együttműködésben is.

Összefoglalva röviden azt kell mondanom: a múzeumok tisztában vannak tudományos feladataikkal, zömükben és többé-kevésbé még mindig alkalmasak azok megoldására és azok lehetnek - megkockáztatom - esetleg a körülmények további romlása mellett is, ha élni tudnak az együttműködés, a közös feladatmegoldás lehetőségeivel, köztük azokkal, amit a VEAB munkájában való részvétel nyújt.

HOZZÁSZÓLÁSOK

I. Könyvtári szekció

A TUDOMÁNYOS MUNKA LEHETŐSÉGEI (ÉS NÉMI EREDMÉNYEI) A VÖRÖSMARTY MIHÁLY MEGYEI KÖNYVTÁRBAN

Dr. Arató Antal, Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár

Nem tudom, hogy született-e arról már közmegegyezés, s hogy egyáltalában kell-e az ilyen, de számomra nyilvánvaló, hogy a jelenlévő intézmények körében a közművelődési könyvtár az, ahol az egyéb praktikus teendők miatt legkevésbé nyílik lehetőség a tudományos munkára. Annál is inkább, mert az intézmény fő célja (többek között), hogy segítse, támogassa azt, noha az ehhez kapcsolódó, jó értelemben vett ismeretterjesztő tevékenysége tudományos tevékenységgé nemesülhet. Éppen ezért feleslegesnek tartom annak a meghatározását, minősítését, vagy akár csak közelítését is, mit vélünk tudományos alkotó munkának. Ezzel úgy remélem, máris mentséget találtam arra, hogy a könyvtári munka révén olyan tennivalókról is szót ejtsek, amelyek nem biztos, vagy biztos, hogy nem felelnek meg a tudományos munka kritériumainak.

A könyvtárban legközvetlenebb lehetőség, legnagyobb kísértés az egyéni kutatómunkára a helyismeret, a helytörténet terén adódik. Az egyre gazdagabb megyei helyismereti gyűjtemények, azok feltárása önként kínálják a lehetőséget, hogy akár a feltárásban is közreműködő könyvtáros bekapcsolódjon a helytörténeti kutatásokba, netán pontosan azt a dokumentumbázist fejlessze, gyarapítsa, amely választott témájához kapcsolódik. Ezek közül nyilván előnyt kell élveznie a helyi könyvtár vagy könyvtárak múltjának, történetének, annál is inkább, mert - ha áttételesen is - ezek a történeti kutakodások hivatkozási alapot jelenthetnek napjaink teendőinek ébren tartásában. (Így pl. az egykori olvasókörök történetének felelevenítése az olvasóköri mozgalom újra indulásában.) Az elmúlt esztendőben - a könyvtár alapításának a centenáriuma - jelentettük meg Kégli Ferenc: Száz éves könyvtár Székesfehérváron (240 lap) című kötetét. A múlt század második felében működő olvasókörök történetével foglalkozik még Komlói József kollégám (írásai a Fejér Megyei Könyvtárosban olvashatók), de rövidesen megjelenik (a Megyei Levéltárral közös kiadásban) Murányi Lajos: A reformkori olvasómozgalmak Fejér megyében című kötete is. Nem sok, leginkább a közelmúlt 40 esztendejének a megírása - van hátra, hogy teljessé váljék a megyei könyvtár (s közvetett előzményeinek) a története. Kérdés persze, hogy meg-

éri-e a meglévő (vagy megteremthető) kapacitás (megbízási díj, nyomdaköltség) erre való fordítása, vagy pedig azokat a hiányzó tájékoztató segédeszközöket készítsük el inkább, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a szolgáltatásokhoz, használati értékük is jóval nagyobb. Igaz nem olyan látványosan, mint a monografikus művek, éppen ezért támogatást is jóval nehezebb rájuk szerezni. Mire gondolok? Elsősorban a kurrens és retrospektív helyismereti bibliográfiákra. A helyismereti művekről a Fejér Megyei Könyvtárban közöl az intézmény kurrens bibliográfiát, ennek kiegészítéseként tervezi az önállóan megjelent helyi vonatkozású kiadványokról egy retrospektív, segédkönyv-jellegű összeállítás elkészítését. A közelmúltban - számítógépes feldolgozással - elkészítettük a megyei cikkbibliográfia első negyedéves anyagát (200 annotált tétel mutatóval.). Csak az önköltséges nyomdai előállítására számonként 25.000-Ft-ot tenne ki, ezért a megyei önkormányzattal a Fejér Megyei Közlöny mellékleteként tervezzük kiadatni. Azt hiszem, közérdekű feladat, hogy minél hamarabb elvégezzük a megyei sajtóbibliográfiák kiegészítését, hiszen az önkormányzati, egyesületi, stb. lapok áttekintése és begyűjtése egyre nehezebb feladat, s a választásokat követő újabb változások után még nehezebb feladat lesz. A közvetlen - könyvtárunkban legalábbis aktuális - feladatokat még sokáig sorolhatnám: személyi bibliográfiák, adattárak összeállítása: legalább egy (a mindenkor legfontosabb) helyi napilap mutatójának (nem okvetlenül a repertóriumának) az elkészítése, hogy a kutatóknak egyetlen adatért ne évfolyamokat kelljen taláalomra átböngészniük; az 1989-ben indult időszaki kiadványok 5 éves repertóriumainak összeállítása, mert később már nem fog rá vállalkozni. Azaz úgy vélem, hogy a könyvtárnak a helyismereti kutatás terén elsősorban olyan tájékoztatói segédeszközöket kell kiadnia, amelyek (sok egyéb mellett) a tudományos kutatást szolgálják, igaz, létrehozásuk is gondos kutatómunkát igényel. Példaként említem erre Magony Imre kollégám Székesfehérvár köztéri alkotásai című összeállítását, amely mintegy 200 szobor, emléktábla, stb. rövid leírását, fényképét, történetét közli gazdag - további kutatásra is lehetőséget teremtő - bibliográfiai apparátussal. (A kéziratot 1995-ben szeretnénk közzéadni.)

Noha elsőként helyismereti munkához kapcsolódó helytörténeti művek, tájékoztatói segédeszközök, stb. létrehozásának, kiadásának szükségszerűségéről szoltam, abban sem vagyok egészen bizonyos, hogy a könyvtári munka egészét (s az ahhoz kapcsolódó kutatási lehetőségeket) tekintve ez megfelelő sorrend. Szerintem legalább ilyen fontosak (ha nem fontosabbak) azoknak a vizsgálatoknak (kutatásoknak) a folyamatos elvégzése, amelyek a könyvtár feladatrendszerével, működésével, fejlesztésével még közvetlenebb kapcsolat-ban vannak. Azokra az elemzésekre, vizsgálódásokra gondolok, amelyek néhány esztendővel ezelőtt még a könyvtári műhelymunka jellemzői voltak a nagyobb intézményekben: az olvasói szokások tanulmányozása, az állomány használatára irányuló vizsgálódások, a könyvtár társadalmi környezetének (potenciális használóinak és azok igényeinek) vizsgálata,

költségvetési kalkulációk, stb. Véleményem szerint napjainkban ezekre van a legnagyobb szükség, mert - talán nem kell felsorolnom, hogy - a gyarapítás, a feltárás, az olvasószolgálat, a tájékoztatás. stb. terén milyen gyakorlati kérdések, tennivalók, a megoldást tekintve többféle lehetőséget kínáló problémák merülnek fel nap mint nap egy megyei könyvtárban. Ezekre a jó, vagy legalábbis megközelítően jó válaszokat, amelyek az intézmény működésében a tényleges (megvalósítható) változásokat eredményezhetik, ezek a kisebb-nagyobb kutatások teszik lehetővé, amelyek ha szakszerűek, akkor bizonyára megközelítik a tudományos munka kritériumait. (Azaz szívesen leközlik a szakfolyóiratok, stb.)

Ezt a tárgykört tekintve sajnos csak egyetlen színvonalas kutatásról tudok beszámolni: Harmat József kollégám az általános iskolások olvasási szokásainak változásait vizsgálta a gyermekkönyvtárban. A vizsgálódások összegzése rövidesen meg fog jelenni a Magyar Olvasástársaság által kiadásra kerülő tanulmánygyűjteményben. Sok ilyen és hasonló kutatásra lenne szükség - elsősorban persze olyanokra, amelyek birtokában a szolgáltatásokat - a meglévő lehetőségeink körén belül is - hatékonyabbá, célzottabbá, ha úgy tetszik, korszerűbbé tudjuk tenni. Úgy tűnik, ez a fajta tevékenység a forrintnál jóval nagyobb mértékben inflálódott az elmúlt 5-10 esztendőben. Az Akadémiai Bizottság - a Szombathelyi Tanárképző Főiskolával együttműködve - talán az eddigieknél hatékonyabban kezdeményezhetné, koordinálhatná a könyvtárimunkának (tágon értelmezett könyvtári kutató munkának) ezt a területét.

A GYŐRI KISFALUDY KÁROLY MEGYEI KÖNYVTÁRBAN FOLYÓ TUDOMÁNYOS MUNKÁRÓL

Dr. Horváth József, Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr

Egy olyan intézmény tudományos munkájáról szeretnék az alábbiakban egy rövid áttekintést adni, amelyben közel évszázados története során számos kiváló kutató dolgozott hosszabb-rövidebb ideig. Legyen elegendő az előadók sorából - idő hiányában - csak a vezetők nevét említeni: a közkönyvtárat alapító és 35 évig vezető, levéltári kutatásokat is folytató Sefcsik Ferencet az a Bay Ferenc követte három évtizedre, aki tucatnyi könyvet és számos tanulmányt írt történeti, művelődéstörténeti és könyvtárelméleti kérdésekről; utóda, Perneszy Gyula, a város irodalom- és művelődéstörténetét kutatta; Sinay Jenő a bibliográfiák mellett történeti tanulmányokat is publikált; míg az intézményt 1993 óta vezető Tuba László Moson vármegye helytörténete mellett, irodalomtörténettel és irodalomkritikával is foglalkozik.

Vizsgálódásunkat időben az elmúlt évtizedre leszűkítve, a kutatások két fő irányát említhetjük. Az egyik a helytörténet, amely az utóbbi évtizedekben Jászberényi Ferencné nevéhez fűződött: ő fontos bibliográfiák és repertóriumok készítése mellett, néhány kisebb feldolgozást is közzétett. A másik a régi könyvek feltárása, amelyet évtizedekig dr. Haraszi Erika Ágnes végzett: ő a régi könyvek szakszerű feldolgozása mellett, kiállításokon ismertette azok legérdekesebbjeit, az anyag jobb megismerését jól annotált kiállítási katalógusok készítésével is segítve. A feltárt anyag értékeit publikációkban is közzétette - a helyi sajtó és a Kisalföldi Könyvtáros mellett a Magyar Könyvszemle hasábjain is. Ugyancsak dr. Haraszi Erika Ágnes nevéhez fűződik a Széchenyi István és fiai könyvtárából fennmaradt könyvtártöredék feltárása: az eddigi kisebb ismertetések mellett egy vaskos kötet kézirata vár e témában megjelenésre.

Végeztek az intézményben néhány más irányú kutatást is. Az 1980-as évek közepén - az akkori igazgatóhelyettes, Mónus Imre szorgalmazására - munkatársaink több kísérletet tettek egyes csoportok olvasási szokásainak vizsgálatára, közülük a szakmunkástanulók, ill. a gyermekolvasók körében végzett felméréseket emelnék ki. Míg az állomány gyarapodását az 1980-as évek végén dr. Szabó Imréné vizsgálta, tanulmánya - az előbb említettekkel együtt - a Kisalföldi Könyvtáros hasábjain jelent meg.

Említést érdemelnek a könyvtár által kiadott bibliográfiák is, amelyek részben életrajzi jellegűek, részben tematikusak. Ez utóbbiak közül a "Természettudósok, műszaki alkotók, orvosok" című vállalkozást kell kiemelni, amelynek első kötete az 1960 és 1980 között magyar folyóiratokban jelent, e területeken működött személyekkel kapcsolatos életrajzi cikkek bibliográfiai adatait tartalmazza: ez a győri Műszaki Főiskola, ill. a Megyei Kórház könyvtárával együttműködve készült el. A második kötetet, amely az 1981 és 1988 közötti "termést" tartalmazza, magam készítettem - az anyag mennyiségének robbanásszerű növekedése miatt, az autopszia elvéről lemondva. Könyvtárunk tervezi a következő években aktuálissá váló harmadik kötet kiadását is. Az életrajzi bibliográfiák közül egy most készülöre hívnánk fel a figyelmet: remélhetőleg a közeli jövőben elkészül a Győr melletti Ménfőn született Galgóczi Erzsébet életművét átfogó bibliográfia - összeállítója az író nő itnézményünkől néhány éve nyugállományba vonult sógornője, Galgóczi Károlyné.

Történeti jellegű kutatásokra munkatársainknak alig maradt idejük és energiájuk. A könyvtártörténettel foglalkozó Mónus Imre ez irányú publikációinak nagy része nyugdíjba menetele óta jelent meg, magam pedig munkahelyen és munkaidőn kívül végeztem eddigi kutatásaimat.

A jelenlegi helyzet és a jövő kilátásai az eddigieknél is kedvezőtlenebbek. A kutatások visszaszorulásának általános okairól e körben aligha kell részletesebben szólnom. Az anyagiak hiánya már azt sem teszi lehetővé, hogy a helyismereti kurrens bibliográfiát nyomtatásba közzétegyük az utóbbi évek anyaga már csak a számítógépes adatbázisban hozzáférhető!

Nagy adóssága könyvtárunknak a megyei sajtóbibliográfia megjelentetése, amelynek munkálatai az 1970-es évek második felében elakadtak: ezek folytatását - és mielőbbi befejezését - kaptam ez év elejétől egyik fontos feladatomul.

Elmélyültebb kutatások a közeli jövőben csak a könyvtár régi könyvtárlományával kapcsolatosan várhatók: ezen gazdag különgyűjtemények feldolgozásának folytatása, értékeinek feltárása lett másik fontos feladatom.

Intézményünk három értékes régikönyv-gyűjteménnyel rendelkezik. Ezek egyike az ún. Streibig-gyűjtemény, amely Győr első - 1727-től 1850-ig működő - nyomdájának a termékeit igyekszik összegyűjteni és feltárni. A nyomda jelentőségéről csak annyit: megjelent könyveinek számát tekintve a XVIII. századi Magyarország hatodik legnagyobb nyomdája volt! Anyagának minél teljesebb összegyűjtése a könyvtár kiemelten fontos feladata. Hiánypótló lenne a nyomda történetének feldolgozása is. E téren Pitroff Pál 1915-ben megjelent munkája óta alaposabb levéltári kutatáson alapuló tudományos publikáció nem jelent meg. Emellett olyan fontos kérdések is vizsgálatra várnak, mint pl. a nyomda hatása a város kulturális életének fejlődésére - ez ügyben Jenei Ferenc tette meg a kezdő lépéseket az 1930-as években, vagy a nyomda "vonzáskörzete", különös tekintettel olyan szellemi központokra, mint pl. Komárom, Pápa vagy Veszprém.

Másik jelentős különgyűjteményünk az ún. Milkovics-Zámory könyvtár, amely 1904-ben került adományozás útján jogelődünk tulajdonába. Tartalmi értékei mellett - legrégebb darabjait dr. Haraszi Erika Ágnes mutatta be a Magyar Könyvszemle hasábjain 1983-ban. Kiemelkedőnek tartjuk annak vizsgálatát, hogyan gyarapodott egy középnemesi család könyvtára másfél-két évszázadon át. Ennek alapos feltárásához természetesen levéltári kutatások is szükségesek. Hogy van értelme, arra egyetlen példa: néhány hónapja találtam meg a család egyik oldalági ősének, Milkovics János pápóci prépostnak 1761-ben felvett inventáriumát, amely 136 kötetes könyvtárának jegyzékét is tartalmazza. Előkerült a hagyaték árveréséről felvett jegyzőkönyv is, melyből megtudjuk, hogy a könyveknek csak kisebb része került kalapács alá. Kb. száz darab az egyik családtaghoz került Koroncóra; ez utóbbiak közül kettőt már megtaláltam a Milkovics-Zámory Könyvtárban, Milkovics János sajátkezű possessor-bejegyzésével.

A harmadik gyűjteményünk a "csak" régiségük miatt külön kezelt könyveket tartalmazza: közöttük van két ősnymtatvány, 18 antikva, sok régi magyar és még több külföldön 1800 előtt megjelent könyv. Ezek számos kutatási lehetőséget kínálnak, amelyek közül itt csak egyre hívnánk fel a figyelmet: a könyvekben lévő possessor-bejegyzések, valamint marginális és interlineáris glosszák vizsgálatára. Tekintve, hogy ez a gyűjtemény nem szervesen gyarapodott, - a könyvek egy része esetlegesen került be adományok útján némelyek az OSZK Könyvelosztón keresztül - a tulajdonos-bejegyzések vizsgálata nemcsak helyi szempontok miatt fontos.

Meg kell említenünk, hogy a mostoha körülmények ellenére is születik néhány szerény kutatási eredmény, elsősorban az iskolarendszerű - vagy azon kívüli - képzésben, továbbképzésben résztvevő kollégák szak- illetve záródolgozataiként. Így két, könyvtárosasszisztensképzőt végzett munkatársunk záródolgozatként a XIX. század második fele győri sajtójának könyvtári vonatkozású cikkeit gyűjtötte ki és dolgozta fel, míg magam az ELTE könyvtörténet posztgraduális szakán szakdolgozatomat a XVII-XVIII. századi győri magánkönyvtárak témaköréből készítettem.

Végezetül intézményünk egy tervéről szólnék. 1998-ban lesz száz esztendeje, hogy jogelődünket, a Győri Városi Közkönyvtárat megalapították: az évfordulóra szeretnénk egy kötetet megjelentetni, amely a könyvtár története mellett, annak értékeivel foglalkozó tanulmányokat is tartalmazna. Ennek munkálatait ez évben megkezdjük.

TUDOMÁNYOS KUTATÁS A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT JÓZSEF ATILA MEGYEI KÖNYVTÁRÁBAN

**Dr. Monostori Imre, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat
József Attila Megyei Könyvtár, Tatabánya**

Mindenekelőtt lényeges mozzanatnak vélem, hogy - ha csak hevenyészetten, vagy csak távolról körvonalazva is - megpróbáljuk értelmezni (ha nem is definiálni) a tudományos tevékenység, a tudományos kutatás mibenlétét. Én magam úgy gondolom, hogy célszerű - ebben az összefüggésben is - különbséget tenni az egyes közművelődési intézményekben (például a könyvtárakban) folyó úgynevezett szakmai, regisztrációs, illetve a szakma közvetlen gyakorlásával kapcsolatos tevékenységek (beleértve a publikációkat is), valamint a szűkebb értelemben vett tudományos jellegű tevékenységek között.

Mire is gondolok e különbségtétel hangsúlyozásakor? Elsősorban arra, hogy a tudományos produktum legkevesebb három kritériumnak kell, hogy megfeleljen. Az egyik: az új elemek, az új értékek, az új összefüggések felmutatása (röviden: a mű újdonságértéke); a másik: szerves és hierarchikus szerkezet, struktúra létrehozása (azaz: egymás mellé összehordott részanyagok, részadatok tömege még nem jelent tudományos produkciót); a harmadikkritérium pedig a megírás, a megalkotás módja, azaz a nyelvi megformálás minősége.

Kiinduló premisszáinkból az következik, hogy például általában a bibliográfiai vagy repertorizálási tevékenység önmagában ugyan szakmailag (könyvtárszakmailag) igen fontos és igen hasznos, de aligha nevezhető tudományos tevékenységnek, vagy - megjelenésekor - tudományos műnek. (Figyelem: hangsúlyoztam az "általában" kitélt, tehát e körben nyilván nem egy-egy tudományág eleve tudós emberei vagy tudományos kutatók által megalkotott forrásgyűjteményekről - pl. "a" Kosáryról - van szó.) Félreértés ne essék: filozófié lévén, én magam is nagyra becsülöm és buzgón használom is a jó bibliográfiaféleségeket (sőt magam is csináltam már egyet-kettőt: emiatt is gondolom, hogy efféle tájékoztató, információkat koncentráló könyvtári kiadványokat bármelyik szakképzett könyvtárosnak meg kell tudnia szerkeszteni); ámde jobb, ha nevén nevezzük a gyereket, azaz: nem állítjuk valamiről, hogy tudományos, ha egyszer nem az. Ugyanez a megállapítás vonatkozik véleményem szerint a legkülönbözőbb katalógusokra, lelvéhelyjegyzékekre, címjegyzékekre, névmutatókra, szöveggyűjtemény- és antológiaösszeállításokra, ajánlójegyzékekre, szakirodalmi gyűjteményekre és ezekhez hasonló szakmai tevékenységekre, illetve kiadványokra is. Helyesebb lenne tehát, ha ezekben az esetekben egyszerűen szakmai kutatómunkáról és szakmai információszolgáltatásról, nem pedig tudományos kutatásról, tudományos tevékenységről és kiadványokról beszélnénk. Az a véleményem ugyanis, hogy nagy homályt oszlathatna ez a határozott distinkció, és sok keserű leckétetéstől, illetőleg öngóltól mentené meg a szakmát. Szembe kéne néznünk végre azzal az egyszerű igazsággal, hogy szakmánk igen alacsony presztizsét nem lehet, nem szabad meg nem gondolt álokoskodással és fogalmi csúsztatásokkal kompenzálni.

Határesetek is vannak persze. Közismert például a reprintek megjelentetése modern, értékelő bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel, s ugyanígy a folyóirat-repertóriumok is abban az esetben, ha sajtótörténetileg is számottevő bevezető tanulmánnyal, utószóval, stb. vannak ellátva. Úgyszintén határesetek az alkalmazott filológia egyes termékei: pl. a klasszikusnak számító idegen nyelvű tudományos művek magyar fordításai (jegyzetanyaggal, magyarázó szövegekkel, stb-vel ellátva).

A fentiekből következik, hogy a továbbiakban az imént előre bocsátott szempontok szerint próbálom meg áttekinteni a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat József Attila Megyei Könyvtárában régóta és jelenleg is folyó tudományos kutatómunka eredményeit és jelen helyzetét.

Mint a legtöbb megyei könyvtárban, a tudományos kutatások terepeként és témájaként nálunk is a helytörténet különböző szakterületei (sajtótörténet, nyomdászattörténet, történeti földrajz, művelődéstörténet, stb.) jöttek és jönnek számításba elsősorban, ám békésen megfértek és megférnek e speciális diszciplínák mellett más irányú kutatások, illetve publikációk is. (Például: a lexikonírás, az olvasásszociológia, sőt még a könyvtári munkával szorosabb kapcsolatban nem lévő egyéb tudományterületek is.)

A helytörténeti kutatások szinte egyidősek megyei könyvtárunk helyis-

mereti részlegének a kialakításával. A tudományos munka ugyanakkor évtizedeken átjószerivel csak egyetlen személyhez, Tapolcainé dr. Sáray Szabó Éva nevéhez fűződött. Tapolcainének elvülhetetlen érdemei vannak az itteni helytörténeti kutatómunka megszervezésében, koncepciójának kidolgozásában és nem utolsósorban e tudományág magas szintű művelésében. Számtalan bibliográfia, repertórium, mutató és sok egyéb, könyvtárunkban oly fontos tájékoztató kiadvány összeállítása, ill. szerkesztése fűződik a nevéhez - ám most csak az általam fentebb jelzett szempontok szerinti tudományos kutatásai és kiadványai ismertetésére szorítkozom. (Annál is inkább, mivel ezek a művek egytől-egyig eseményszámba mentek a helytörténész szakma berkeiben.)

Ilyen munka volt az 1977-ben (Pastinszky Miklóssal együtt) gondozott és kiadott Pesty Frigyes 1864 évi helynévgyűjtése, Komárom megye című opusz, majd a két évvel későbbi remek kiadvány Péczeli József egykori, 18. század végi, Komáromban megjelent folyóiratának, a Mindenés Gyűjteménynek repertórium, amelyet a szerző alapműnek számító (azóta többször bővített, s így önállóan is napvilágot látott) bevezető tanulmánya avat valóban tudományos művé. Ezt követi 1983-ban az eredetileg 1711-ben kiadott Komáromi Kalendárium két színnyomású hasonmás kiadása, hozzákötve Tapolcainé Sáray Szabó Éva Töltési István nyomdája és a Komáromi Kalendárium 1705-1721 című tanulmánya. Tapolcainé alighanem főműve, a Komárom megye nyomdász- és sajtótörténete 1705-1849 című nagyszabású, egyetemi doktori disszertáció, amelyet egy szintén példátlanul gazdag, a komáromi nyomdák termékeinek bibliográfiája egészít ki. (E kéziratos mű azóta is kiadóra vár.)

A helytörténeti tudományos kutatómunka eredményeinek rendszeres publikálási lehetőséget biztosítottak és biztosítanak a könyvtár évkönyvei. Az első 1962-ben, az eleddig (de persze nem véglegesen) utolsó évkönyv 1992-ben jelent meg: mindösszesen nyolc kötet. (Tehát 3-4 évenként egy kötet.) Néhány tudományos igényű és értékű írás a számos publikáció közül. 1962: Dévényi Iván Révész Béláról értekeznek; Mucsi András a Keresztény Múzeum kódexeit mutatja be; Körmendi Géza Tata néprajzáról ír tanulmányt. 1965: Tapolcai Ernőné Pálóczi Horváth Ádámról tesz közzé tudományos dolgozatot. Az 1970-es évkönyvből: Dévényi Iván: Babits Mihály Esztergomban; Takács Anna: Irodalmi emlékhelyek Komárom megyében. - 1975-ből: Tapolcai Ernőné: A Komáromi Tudós Társaság és a Mindenés Gyűjtemény 1789-1792; Monostori Imre: A szakmunkástanulók olvasási kultúrája Komárom megyében; Vuray György: A Kner Nyomda kiadói tevékenysége. - 1980: Csukly László: Emlékezés Czuczor Gergely érdemes munkásságára. - 1985: ifj. Horváth Géza Bárdos László Istvánról, Kocsis Lászlóné Kudora Károlyról, Tapolcai Ernőné Töltési Istvánról rajzol tudományos igényű portrét. - Az 1992-es évkönyvünk tudományos publikációi a következők: Herczigné Mlakár Erzsébet: Komárom-Esztergom megye középiskolai könyvtárainak története a kezdetektől 1945-ig - az iskolai évkönyv-

vek alapján; Kocsis Lászlóné: Magyar Zoltán hagyatéka a tatai Móricz Zsigmond Városi Könyvtárban; Tapolcainé dr. Sárny Szabó Éva: A csépi Pálffy-könyvtár; ifj. Horváth Géza: Bél Mátyás Notitia Hungariae című művének kiadástörténetéhez; ifj. Gyüsi László: A politikai élet főbb eseményeinek tudósításai Komárom-Esztergom megye sajtójában 1945-1948. Kollektív, nagy munkaként jelentette meg a megyei könyvtár Tapolcai Ernőné szerkesztésében 1975-ben a Tatabányai kislexikont, s fontos helytörténeti eseménynek számított Bél Mátyás Descriptio Comitatus Comaromiensis című kézzel írt alapművének Vilimszky László általi fordítása és kiadás 1989-ben. A könyvtárunkban a 70-es években folyó olvasásszociológiai kutatások összefoglalásaként jelent meg 1979-ben Monostori Imre Regénybefogadási vizsgálatok szakmunkástanulók körében című kutatási beszámolója.

Tapolcai Ernőné sajtó- és nyomdászattörténeti kutatásait jelenleg ifj. Horváth Géza folytatja, a szónak a legszorosabb értelmében, hiszen az ő most készülő egyetemi doktori disszertációja 1850-1890-ig vizsgálja a szóban forgó téma Komárom megyei vonatkozásait.

A tatabányai József Attila Megyei Könyvtár mind kiadó is igyekezett és igyekszik szolgálni a tudományos kutatást. Csak néhány érdekesebb (nem a mi könyvtárunk szellemi műhelyében készült, de általunk kiadott) tudományos mű címét sorolom itt fel. Például: Csukly László: Babits Mihály és Esztergom (1980); Wehner Tibor: Tatai szobrok, emlékművek, emléktáblák (1980); Virágh Józsefné: A komáromi magyar színészet története (1981); Tóth László: Párhuzamok, kitérők (1991); Mikonya József: Tarjáni krónika (1992).

KÖZKÖNYVTÁR TUDÁS-ÁTHAGYOMÁNYOZÓ (KÖZVETÍTŐ) ÉS KULTÚRAGAZDAGÍTÓ SZEREPKÖRBE

**Pallósiné Toldi Márta, Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár,
Szombathely**

Intézményem - jogelődjeinek működési folyamatát tekintve - több mint száz éves közkönyvtári múltat tudhat maga mögött. Ennek a ténynek óriási szerepe van jelenünkben, a könyvtárosi műhely attitűdjének jellemzőiben, hisz a szolgáltatási kultúra áthagyományozása, szervezeti és szakmai-generációs szinten egyaránt, töretlen ívűnek tekinthető. Úgy is mondhatnám, működik a mintakövetés, és ebben a mintában hagyományosan összekapcsolódott a közgyűjtemények szolgáltató szerepköre és tudományos tevékenységel.

Terjedelmi okokból nem vállalkozhatom a tudományos tevékenység tartalmának, értelmezésének történeti elemzésére, csupán jelezni kívánom, hogy egy szerves fejlődési folyamat eredménye az a nézőpont, amit magunkénak mondhatunk.

Mielőtt könyvtárunk tudományos szerepkörének kifejtésébe fognék, szeretnék rövid magyarázatot fűzni korreferátumom címválasztásához. Úgy vélem, a szakma adós bizonyos fogalmak tisztázásával, esetenként újraértelmezésével, és ebben az adósságban jelentős helyet foglal el a "megyei könyvtár", mint intézménytípus funkciórendszerének egyértelmű tisztázására. Címem tehát jelzése annak, hogy konkrét példán keresztül az elméleti tisztázáshoz is szeretnék hozzájárulni.

A magam álláspontja határozott és kiérlelt: könyvtárunk tudományos szerepköre több tényezőtől áll, amely három csomópontban foglalható össze:

1. A társadalmi szerep - az alapfunkció - megvalósulásának hatékonysága. Jellemzői pl: a gyűjtemény dinamikussága és teljesítőképessége, a fel-tártság és aszolgáltatások szakszerűsége, a használói kör szükségleteinek megfelelő működés. (Ezt nevezem én közvetítő, áthagyományozó szerep-nek, amelynek hangsúlyos eleme a tudományos kutatás számára történő fel-tételbiztosítás!)

2. Az intézmény szellemi műhelyéből kikerülő alkotó jellegű produktumok (fejlesztési tervek és tanulmányok, szakmai programok, vizsgálatok, ki-adványok, bibliográfiák, kiállítások, előadások, stb.). (Ezeket nevezem én kultúragazdagító tevékenységnek.)

3. Végül, de nem utoljára, a publikációs tevékenységet és a szakmai szervezetekben végzett tudományos vagy szervező munkát sorolom ide, amelyet a szakismeretek megújításában való részvétel követelményeként szoktam magam és munkatársaim számára megfogalmazni.

A konkrétumok világára áttérve tehát, a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár kvázi általános tudományos könyvtárként működő nyilvános köz-gyűjtemény. Nem azért, mert 1980-ban tudományos minősítést kapott, ha-nem mert használatának jellemzői és szolgáltatásai a tudományos célú igénybevitel folyamatos és tartó erősödését bizonyítják.²

A közel félmillió gyűjtemény központi könyvtári használatra szerzemé-nyezett részének 70%-a szakirodalom. A 30 ezer egységet számláló folyói-ratgyűjtemény, a 12 ezres Savariensia helytörténeti gyűjtemény, a 20 ezer ál-lományegységet tartalmazó olvasótermi gyűjtemény tájékoztatási segédletei, a számítógépes adatbázisok legszükségesebb részének off-line ill. on-line elérhetősége jól szolgálja a használók tudományos igényeit.

A gyűjtemény tanulmányi (tehát szaktudományos) célú igénybevitelét bizonyítja, hogy az olvasóközönség 80%-át az iskolarendszerű tanulmányo-kat folytató ifjak és a szellemi foglalkozású középgeneráció együttese teszi ki. Könyvtárhasználati jellemzőkben meghatározó szerepet kap a szakirodal-mi irányultság és a tájékoztatás ún. magasabb szintjeinek igénybevitel-e. Mindezek bizonyítékaul szolgál, hogy 1993-ban a központi könyvtári köl-csönzés 57.1%-a szakirodalom volt, 14 éven felüli látogatóink 47.4%-a hely-benhasználat céljából kereste fel az olvasószolgálatot, olvasóink kérésére számítógépes adatbázisokban közel kétszáz keresést végeztünk, 13 iroda-

lomkutatóást foglaltunk jegyzékbe és 8 témafigyelésre volt megrendelésünk, az 1800-at meghaladó könyvtárközi kölcsönzési forgalmunk 61%-a ugyan csak szakirodalomra vonatkozott.

Könyvtárunk helyzetét e téren az jellemzi, hogy a feltételbiztosítás szervezeti keretei hagyományosan kialakultak, a tevékenység zömét ez a feladat rész határozza meg. Problémaként jelentkezik a beszerzési keret tartósan ígérkező elértéktelenedése, valamint a szolgáltatások és a raktározás számára egyaránt vészesen zsugorodó könyvtáráépület, a technikai infrastruktúra avulása.

A második és harmadik csoportba sorolt tevékenységfajtákat persze nem különíti el éles határvonal az előbbiektől. Hisz a fent bemutatott állapot nem következett volna be tudatos könyvtárpolitikai vezetési szándék nélkül, amelynek természetes elemét alkották pl. a fejlesztési tervek és szakmai programok, a vizsgálatok. (A legaktuálisabbak közül sorolok néhányat: a könyvtári rendszer működésének aktuális kérdései, a könyvtári munka-folyamatok elektronizálásának lehetőségei, a szociális funkció beilleszthetősége a könyvtár szolgáltatási rendszerébe, a könyvtári olvasóközönség alakulásánaktörténeti-szociológiai vizsgálata, gyűjteményrészek és állománycsoportok kihasználtságának vizsgálata, a gyermekek könyv- és könyvtárhasználati motivációi). A műhelymunka eredményeinek nagy része a szakma nyilvánossága előtt előtt ismert lehet, hisz azokat rendszeresen publikáltuk évkönyvekben, a Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjében, a Vasi Szemlében és az országos szakmai lapokban.

Bibliográfiai tevékenységünk ugyancsak sokrétűnek és rendszeresnek mondható. Első helyen a harminc éve folyamatosan megjelenő Vas megye irodalma című kurrens bibliográfiát és repertóriumot kell megemlítenem, amely 1992-től számítógépes adatbázissal is kiegészül, melyhez 1994-től egy "Vasi névkataszter" nevű adatbázist is csatlakoztatni szeretnénk. Kutatói körökben nagy népszerűségnek örvend a Vasi életrajzi bibliográfiák sorozatunk³ (32 tagja jelent meg) valamint várostörténeti, tájegységi bibliográfiáink, amelynek sorában eddigi legnagyobb vállalkozásunk éppen most készül a megyeszékhelyről. Sajnos, a középtávú kutatási tervünkben szereplő szakbibliográfiai sorozatot az idáig csupán egy nyelvészeti kötet reprezentálja. A tervek realizálásához sokkal több kutatási időre lenne szükségünk. (Értsd: kevésbé puritán személyi feltételekre!) (Az intézmény által megjelentetett kiadványokról átfogó tanulmányt közölt Kőbölkúti Katalin - Nagy Éva)⁴

A könyvtár munkatársai egyéni ambícióik szerint, szabadidejükből áldozva, természetesen korlátozás nélkül folytathatnak tudományos, ill. publikációs tevékenységet. Ha feladatainkkal meg kívánunk birkózni, ezt a lehetőséget is számításba kell venni. A kollégák teljesítményét azután szerény mértékű honorárium előteremtésével kísérli meg támogatni a könyvtár (pályázatok, szponzorok megnyerésével)⁵.

A teljesítmény, amit felmutathatunk, nem csekély, évente 25-30 egyéni publikációt tesznek közzé aktívabb, igényesebb kollégáink. (A rendszeresen

publikálók száma 8-10 fő.) Ennél kisebb forrásból meríthet az ún. tudomány-szervező tevékenység, amelynek szakmai egyesületek, helytörténeti kezdeményezések szívesen adnának teret. Nem titkolhatom, az efféle nyilvános szereplést is feltételező, megkövetelő tevékenység 2-3 kolléga vállán nyugszik.

Összefoglalóan tehát azt mondhatom, állandó és folyamatos követelményállítással, a kollégák megnyerésével, motiválásával, nemegyszer indirekt eszközökkel a könyvtár vezetésének kell pótolnia a szervezeti feltételek hiányát. Tudományos tevékenységünk jelentős része csak így módon valósulhat meg.

A közkönyvtár tudományos feladatainak teljesítése, különösen a kultúragazdagító szerepkör gyakorlása, igen sok szervezeti és egyéni erőfeszítést kíván. A jelenlegi jogszabályi környezet és a fenntartói szándék nagyon szűkösre méretezi ugyanis a személyi feltételeket, amelyek között a szolgáltató tevékenység nem vitatható prioritása gyakorta felemészti a rendelkezésre álló munkaidőt. Nem is beszélve továbbá a méltatlanul alacsony, teljesítményeket differenciáltan nem honoráló bérhelyzetről. (A 26 felsőfokú végzettségű kolléga átlagbére a D fizetési osztályban 25.148, az E-ben 35.200 Ft, az F osztályba mindössze három kolléga tartozik, itt 41.200 Ft az átlagbér; a "lehet" ágon egyetlen besorolásra sem kapott keretet a könyvtár!)

Könyvtárunkban 1 tudományos kutatói státusz létezik, de ennek betöltője is csupán kutatónapján mentesül a szolgáltató tevékenység alól. A többiek munkatervi feladatként veszik ki részüket a kutatásokból. Gyakorlatunkban meghonosodott, hogy kiadványszerkesztéshez ún. kutatóidőt határozunk meg, amelynek tartalmára a kolléga mentesül munkaköri feladatainak ellátása alól. Ennek természetesen "ára" van, hiszen a napi teendőkből az ilyen feladattal meg nem bízott munkatársakra az átlagosnál több hárul. A kérdés csupán az, meddig lehet ilyen követelmények és feltételek mellett a valóban kreatív, teljesítőképes kollégákat megtartani egy sokat követelő munkahelyen? A vezető számára egy kötéláncos élményét kínálja a szituáció: megőrizni az egyensúlyt a tudományos tevékenység feltételbiztosító és alkotó ágai között, amely játszmában a vele tartó, sokféle teljesítményre képes kollégák megtalálása és megtartása a legnehezebb feladat.

Jegyzetek:

1. Kuntár Lajos: Szombathely város közkönyvtárainak története. A Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár évkönyve. 1962. Szerk. Takács Miklós, Tóth Gyula. Szombathely, 1963. 22-44
2. Pallósiné Toldi Márta: A Berzsényi Könyvtár olvasóközönségének alakulása. Vasi Szemle, 1992. 4. sz. 494-510.p.
3. Faragó Éva: Vasi életrajzi bibliográfiák. Vasi Szemle, 1991. 2.sz. 297-298. p.
4. Köbölkuti Katalin-Nagy Éva: A Megyei Könyvtár kiadványai. Vasi Szemle, 1992. 4. sz. 583-593. p.

5. Társadalomtudományi kutatások Magyarországon, 1986-1991. Budapest, TÁRKI, 1992. 533, p, A Berzsenyi Könyvtár OTKA támogatású kutatásai.

EGY KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR ÉS A KUTATÁS (TUDOMÁNYOS MUNKA A VESZPRÉMI EÖTVÖS KÁROLY MEGYEI KÖNYVTÁRBAN)

Halász Béla, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a közművelődési könyvtárak mostohagyereknek számítanak a szakmai tudományos kutatás szempontjából. Semmiféle ösztönző támogatást nem kapnak fenntartó, felettes szerveiktől. Kellemes kivételt csupán a VEAB Könyvtártudományi munkabizottságának újabb, remélhetőleg sikeres, próbálkozásai jelentenek. Az is igaz, hogy a könyvtárosokban sincs elég ambíció, a fiatal kollégák is kevés érdeklődést mutatnak. Néhány komoly tudású, még lelkesedni tudó, de már nem egészen fiatal vezető beosztású könyvtáros jóvoltából három területen beszélhetünk elért eredményekről.

1. Az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központja külső munkatársaként részt vettünk az olvasáskutatási, oktatási és módszertani osztályok munkájában. Legkiemelkedőbb eredményünk Halász László-Nagy Attila: Hatásvizsgálat könyvtárakban címmel végzett tudományos munkájában való aktív közreműködésünk.

Ezenkívül is számos dolgozatot, önálló jegyzetet publikáltunk. Kár, hogy a Könyvtári Módszertani Központ az utóbbi időben kevesebb energiát fordít a tudományos kutatásra, pontosabban nem igényli a gyakorlati munkát végző könyvtárak segítségét.

Számos bel- és külföldi tudományos konferencián vettünk részt és tartottunk előadásokat. Ezek sorában a szerző az IFLA közművelődési könyvtári bizottságának ülésén (Keszthely 1989), a Duna-menti kisebbségek könyvtári ellátásáról Münchenben 1990-ben rendezett konferencián, a 13. Sarki Könyvtáros Kollokviumon (Rovaniemi-Finnország 1990.), az Országos Széchényi Könyvtár olvasási szokások a változó világban című nemzetközi konferenciáján 1991-ben, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete XXIII. Vándorgyűlésén (Pécs, 1991.) olvasta fel, adta elő dolgozatát.

2. A helytörténeti kutatás területén az életrajzi bibliográfiák kaptak jelentős szerepet. Ezek közül kiemelkedett az Eötvös Károlyról készült munka, Tóth Jánosné műve. Ő állította össze a Cholnoky-fivéerekről szóló, még kéziratban levő könyvet. Jelenleg Balogh Ferencné végzi Lőrincze Lajos életművének feltárását. 3 kötete készült el a Veszprém megye földrajzi helynevei sorozatnak, a negyedik, befejező mű nyomdai előkészítése most folyik. Ezt a nagy munkát a Nyelvtudományi Intézet támogatásával koordináltuk.

3. Rendkívül fontosnak tartjuk a napi munkánkhoz közvetlenül kapcsolódó, azt eredményesen segítő kutatást. Vizsgálatokat végeztünk az olvasói könyvtárhasználati szokások változásairól, szolgáltatásaink fogadásáról, azok bővítési lehetőségeiről. A Veszprémi Egyetem központi könyvtárával együttműködve anyagot állítottunk össze egy városi számítógépes hálózat kialakításáról, számítva az IIF támogatására. Veszprém megyében vezettük be az országban elsőként a kisközségek könyvtári könyvellátásának új rendszerét. A témában számos tanulmányt jelentettünk meg a szaksajtóban, közreműködtünk egy kötet szerkesztésében és írásában is. Sajnálkozva látjuk, hogy a rendszer működésével, az ellátás minőségével kapcsolatos alaposabb vizsgálódások hiányoznak. Ezért örömmel üdvözljük a munkabizottság kezdeményező hozzáállását, és szívesen részt veszünk az ilyen munkában.

Szomorúan tapasztaltuk (tapasztaljuk?!), hogy szakminisztériumunk nem mutat kellő érdeklődést törekvéseink iránt, még könyvtáraink egy részének létét is megkérdőjelezi. Abban reménykedünk, hogy ez az álláspont változni fog. Mi pedig a megnövekedett minennapi, elsősorban anyagi gondok ellenére (rengeteg energiát emésztenek fel) megpróbálunk megfelelni a korszerű szakmai követelményeknek.

II. Levéltári szekció

VESZPÉRFMI ÉRSEKI ÉS KÁPTALANI LEVÉLTÁR

Dr. Körmendy József, Érseki és Káptalani Levéltár, Veszprém

A Szent István által alapított veszprémi püspökség Veszprém, Fehérvár, Visegrád és Kolon várak megyéit foglalta magába. A középkor folyamán Visegrád megyéje Esztergom Duna jobbparti részét és Pilis megyét, Kolon megye pedig Somogy és Zala megyéket foglalta magába. Veszprém megyéből a pápai főesperesség, a győri, Somogy megyéből Szigetvár és környéke a pécsi, Zalából a bekcsényi főesperesség a zágrábi, Tolnából Simontornya a veszprémi püspökséghez tartozott. A XI-XII. században a püspöki és káptalani iratokat a székesegyházi sekrestyék feletti helyiségekben őrizték. 1276-ban Csák Péter nádor hadai a székesegyházzal együtt a levéltárat is feldúlták. Sok oklevél megsemmisült és megrongálódott. A püspöki levéltár első jegyzéke 1352-ben készült. 1381-ben a levéltár egy része leégett. 1544-ben a püspöki levéltárat a török elől Sümeg várába menekítették. A káptalani levéltár pedig Sopronban vészelt át a török időkben. Volkra Ottó Ker. János püspök (1710-1720) 1717-ben a győri káptalannál püspöki és káptalani birtokjogi iratokat helyezett el, melyek sajnos ott elégték.

A jelenlegi püspöki levéltárat Padányi Bíró Márton püspök (1745-1762) létesítette. Amikor Sümegről visszahozatta a levéltári anyagot, a püspöki palotában helyezte el. 1777-ben a székesfehérvári és szombathelyi egyházmegyék felállításával az egyházmegye területe változást szenvedett, mert a székesfehérvári megkapta a budai és fehérvári főesperességet, a vonatkozó okiratok nagy részével együtt. A szombathelyi a zalaegerszegi esperességet, a veszprémi egyházmegye pedig kárpótlásul a pápai főesperesség Veszprém megyei plébániáit, továbbá az Esztergom megyéhez tartozó exempt-plébániákat és a zágrábi egyházmegyével vitás plébániákat kapta meg.

A megváltozott viszonyok után a levéltárat az 1830-as években rendezték. Az iratokat tartalmuk szerint sorozatokba osztották, a sorozaton belül főesperességek - székesegyházi, somogyi, pápai, zalai, segesdi esperesi kerületeket plébániák szerint csoportosították. A levéltár első nagy rendezése Huszár György levéltáros (1831-1840) nevéhez fűződik. A kutatási munkát név- és tárgymutatóval ellátott iktatókönyvek segítik.

A levéltárnak külön részlege "a Koller-levéltár", ebben volt a püspökség 929 legrégebbi oklevele, amelyeket 1895-ben a káptalani levéltárba helyezte örökös letétként. Ezek között 693 Mohács előtti oklevél van.

A visszamaradt kb. 700 okiratról 1833-ban Elenchus készült. (Ebben is maradt egy Mohács előtti oklevél: Boros Balázs végrendelete 1472-ből).

A püspökség gazdasági iratait a XIX. század végéig a püspöki palotában őrizték, amelyeket először 1779-ben lajstromoztak. 1895-ben helyszűke miatt a gazdasági anyagot az aulából kiköltöztették és részben a káptalani levéltárban, részben a jószágkormányzóságon helyezték el. Itt az anyag annyira felhalmozódott, hogy 1925-ben az értéktelennek tartott részeket kiselejteztek és zúzdába vitték. A kiselejtezett anyag legértékesebb részei részben a veszprémi Bakony Múzeum, részben a Nemezeti Múzeum levéltári osztályára kerültek. A püspöki levéltár szakszerű rendezését 1928-1932 között dr. Pfeiffer János püspöki levéltáros végezte, aki az indexet és protocollumi hiányokat is pótolta.

A veszprémi püspöki és káptalani levéltár anyagának a kutatása állandóan folyik. Főleg plébánia-, falu-, iskolatörténettel, vallási szokások történetével foglalkozó kutatók keresik fel. Nagyon sok középiskolai pályázat, főiskolai és egyetemi diplomamunka készült a levéltárainkban végzett kutatások alapján.

Mindkét levéltár anyagának bőséges ismertetése megtalálható a Balázs Péter által szerkesztett "Magyarország levéltárai" Budapest 1983. című kiadványban, a 323-331. oldalakon.

Mind az érseki, mind a káptalani levéltár anyaga jelenleg az érseki palotában található.

Az érseki levéltárnak 693, a káptalani levéltárnak 1073 Mohács előtti oklevele van, amelyeket fémdobozokban tárolunk. Az érseki levéltár anyaga 257, a káptalanié pedig 21 folyóméter.

Az érseki levéltár legértékesebb része az egyházlátogatási jegyzőkönyvek 1698-1942-ig, mert vallási, társadalmi, művészettörténeti, iskolai és néprajzi keresztmetszetet adnak korukról. Ezekhez csatlakozik szorosan az "Acta et fragmenta visitationis canonicae parochiarum" 1747-1846, amelyek az egyházlátogatási jegyzőkönyvek alapokmányait tartalmazzák.

Értékesen egészíti ki a visitáció anyagát a hívek összeírása, a "Conscriptiones animarum" 15 kötete, amely magába foglalja 1745-1771 között a veszprémi, keszthelyi, kanizsai, kaposvári, segedsi, palotai, tapolcai eszperesi kerületek, továbbá Sümeg püspöki város és környéke, 1782-ből Veszprém megye területén lévő és 1821-1841-ig az egész egyházmegye népesedési adatait. A protestánsok által elfoglalt templomok tulajdonjoga körül támadt viták iratait 1721-1790-ig az "Acta negotium religionis cum acatholicis concernentia" tartalmazza megyékés plébániák szerint rendezve.

A püspöki szék üresedése idejéből származó iratok "Corresponndentiae vicariales 1773-1841. A plébániák specialis iratai "Acta parochialia" 1652-1838-ig. A papság személyi ügyei "Acta personalia" 1742-1832-ig. Pápok végrendelete "Testamenta parochorum" /1730-1843) 45 fascikulusban. A későbbi végrendeleteket az illető év aktái között "Testamentaria" cím alatt őrizzük. A plébánosok jövedelmét "Conscriptiones proventum parochialium" több ízben összeírták.

Külön kötetekben szerepelnek a plébániajavadalmak legújabb összeírá-

sai. A "kék"-ívek 1927-ből, a "sárga"-ívek 1946-ból. Lelkészek jelentései: templomszámadások, kegyes alapítványok, esperesi jelentések. Iskolai és plébánialátogatásokról felvett jegyzőkönyvek, tanítófizetések rendezése. A plébániák szervezési iratai. Egyházmegyei zsinatok aktái 1821, 1923 és 1929. "Rationes ecelesiarum et parochiarum" (1784-1836). A püspök joghatósága alá tartozó apátok, prépostok, kanonokok kinevezése, hűségesküje, beiktatására vonatkozó iratok.

"Acta religiosorum ordinum" (1732-1843) nagyobbrészt a szerzetesrendek II. József által történt eltörlésére vonatkoznak. Kegyurasági iratok (1836-1848).

Az egyházmegye felosztására vonatkozó okmányokat "Dismembratio dioecesis 1725-1824" aktacsomó őrzi.

Papnevelésre vonatkozó iratok, jelentések, információk a papnövendékek magatartására vonatkoznak. Szentelési anyakönyvek.

Körlevelek 1726-1990-ig.

Püspöki szentszéki iratok (1721-1990), a papság fegyelmi ügyeit, a házassági váló- és köteléki pereket tartalmazzák.

A levéltár külön részlege az egyházmegyei főtanfelügyelői irattár. A katolikus elemi és középiskolák szervezésére, tanítók, tanárok választásának jóváhagyására vonatkozó iratok (Acta scholarum 1823-1948), hitoktatási ügyek.

Az alapítványi hivatal és a liturgikus üzem önálló ügykezelést folytat. Külön gyűjtemények: térképek, tervrajzok, letétek (papok irodalmi hagyatéka).

A püspöki birtokokra vonatkozó iratokat a jószágkormányzóság kezelte. A veszprémi, karádi és sümegi uradalmak iratainak csak a töredéke került be a levéltárba a XVIII. és XIX. századból.

A levéltárról eddig megjelent ismertetések: Lukcsics Pál: A veszprémi püspöki levéltár (LK. 1931). Borsa Iván: A veszprémi püspökség levéltárának első jegyzéke 1352-ből (LK. 1942-45.).

A levéltári kutatás hetenként kétszer - kedd és csütörtök - 9-16 óráig lehetséges. A levéltár xerox másolóval rendelkezik. A plébániák anyakönyveit és a Visitatio Canonica (egyházlátogatási jegyzőkönyv) iratait az Országos Levéltár mikrofilmre vette. Ott is kutathatók.

A Káptalani Levéltár magánlevéltár jellegű, és főleg a gazdaságra vonatkozó iratokat őriz. A levéltárról eddig megjelent: Lukcsics Pál: A veszprémi káptalan levéltára (LK.1930). Kumorovitz L. Bernát Veszprémi regeszták (1301-1387) Budapest 1953. - Az irattári mutatók felújítását Rajczi Pál végzi.

A levéltárnak kézi könyvtára nincs. Ezt az érseki könyvtár helyettesíti, amelyet a kutatók is használhatnak.

A SOPRONI LEVÉLTÁR HELYE ÉS SZEREPE A NYUGAT-DUNÁNTÚLI TÖRTÉNETKUTATÁSBAN

Dominkovics Péter, Soproni Levéltár, Sopron

A Soproni Levéltár több mint 4400 folyóméternyi iratanyagot őriz. Ez az iratállomány egyedülálló értékű amiatt is, mert a mai országhatárokon belül itt épségben megmaradt egy szabad királyi város, Sopron középkori és kora újkori levéltára. Bár a történeti Sopron megye levéltárának iratsorozatait súlyos pusztulások érték, pl.: a soproni népszavazást megelőző időben az iratanyagot Eszterházára szállították, annak rendszere felbomlott. Sümeghy Dezső vármegyei főlevéltáros 1923-1938 között áldozatos munkával, az általa kidolgozott tudományos elveken alapuló rendszerbe rendezte a vármegyei levéltárat, de annak Mohács előtti, kora újkori levéltárának jelentős része a háború alatt elpusztult, miként az 1947. évi szakszerűtlen selejtezés az alispáni iratokat súlyosan csonkította. Ezen megdöbbentő sérülések, pusztulások ellenére is nyugodtan állítható, hogy az egykori vármegyei levéltár XVII-XIX. századi közigazgatási és jogszolgáltatási iratsorozatai, a hazai és a határon túli - elsősorban burgenlandi - történetkutatás, történeti etnográfiai vizsgálatok kimeríthetetlen forrásbázisát alkotják¹.

E nagyon értékes iratanyagot - az elmúlt évtizedekben - nem "kísérte" egy arra épülő, azt feldolgozó, intézményhez kötött kiadványozás. Sajnos, a Soproni Levéltárnak önálló levéltári évkönyve, vagy más kiadványa 1993-ig nem volt². 1992-ben a Házi Jenő Honismereti Alapítvány létrehozásával indult el a levéltárhoz kötődő kiadványozás anyagi alapjának megteremtése. A levéltár és a fent említett Alapítvány első kiadványa egy szélesebb összefogás eredménye, amely egyszerre volt tisztelgés az egykori Sopron városi főlevéltáros, Házi Jenő, nemzetközileg elismert tudományos teljesítménye, alapos és tiszteletet parancsoló forráskiadásai, történetkutató, levéltárpítói munkája előtt, és egyszerre hozott új eredményeket Sopron város és a történeti Sopron megye históriájának kutatásában.

Így a kötetben Házi Jenőről szóló tanulmányok, publikálatlan kéziratait közlő írások mellett (Horváth Zoltán, Varga Imréné, Nagy Alpár, Nikolics Károly) elsősorban a jelzett XV-XVII. századi történetekből készültek feldolgozások (Mollay Károly, Kubinyi András, Domonkos Ottó, Szende Katalin, Gecsényi Lajos, Grüll Tibor, ifj. Hiller István, Fazekas István és még többek tollából)³.

1993/1994. fordulóján a Soproni Levéltár és a Soproni Múzeum közösen adta ki Sopron város első telekkönyvét. Az 1480-1553 között keletkezett, városi ház- és ingatlanbirtokokkal kapcsolatban lejegyzett "oklevélgyűjtemény" Mollay Károly professzor átírásában készült, és egy sorozat első kötetét alkotja. A sorozatszerkesztő Szende Katalin - a Soproni Múzeum jeles munkatársa - a város egykori tudós főlevéltárosának, Házi Jenőnek

forráskiadását kívánja folytatni, midőn négy alsorozatba osztva, Sopron szabad királyi város késő középkori, kora újkori forráskiadásának tervét megalakította, megindította⁴.

Ezek hát a mögöttünk álló kötetek, s ami közvetlenül előttünk van: Győr-Moson-Sopron megye Vas megyével együtt, 1991-ben OTKA pályázatot nyert a négy történeti vármegye XVI-XVII. századi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztázásához. E pénzügyi támogatás révén, e fenti program keretében készítette el Tóth Péter Sopron vármegye 1578-1589 közötti közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztáit. Az eddig megjelent - nyugatdunántúli viszonyításban - zalai, vasi, győri regeszta kötetekhez képest itt a forrás lokális sajátosságának megfelelően nem a közigazgatási, hanem a törvénykezelési bejegyzéseké a nagyobb terjedelmi súly. Ez a köz- és társadalomtörténet kutatás mellett arra is utal, hogy malompereivel, büntetőperes bejegyzéseivel ez a forrás nagyon sok információt ad a kor mentalitástörténetészeinek, illetve az anyagi kultúrát kutatóknak is.

Végül a tervekről. A Soproni Levéltár területi fekvésénél, iratanyagának tartalmánál fogva is jó kapcsolatra, szakmai együttműködésre törekszik a Burgenlandi Tartományi Levéltárral. A levéltár tudományos tervében két velük együtt készítendő kiadvány terve van, amelynek előmunkálatai is jó ütemben haladnak. Az egyik a Mária Terézia-féle úrbérrendezéskor felvett ún. úrbéri 9 pont ("Investigationes...") közös kiadása, a másik Faut Márk krónikájának hasonlóképp történő megjelentetése. Ez utóbbi kötet egyben részét képezné az említett várostörténeti forráskiadás-sornak is, ahogy a másik két, immáron saját erőből megvalósítandó kiadványtervünk is. Az egyik Moritz Pál kalmár számadáskönyvének közzéadása⁵, a másik egy szintén hosszútávú munka, a város XVI. századi jegyzőkönyveinek regesztázása. Míg ez utóbbi munka a levéltár dolgozói által (Szakács Anita, Tirnitz József) készülne, az előbbit Mollay Károly professzor teszi közzé. A Faut krónika átírása, sajtó alá rendezése V. Kovács József munkáját dicséri.

E rövid időszak roppant sűrű kiadványozási programja után joggal vetődik fel a kérdés, honnan, miből? Sajnos a Soproni Levéltárnak költségvetésbe beépített, tudományos, kiadványozási költségekre fordítható pénze nincs, így az e munkákhoz szükséges anyagi fedezetet a városi, megyei és országos pályázatok útján szerezhetjük meg. Természetesen ez jelentős bizonytalansági tényező, ami az itt vázolt 1994/1995-re tervezett program időbeli csúszását is eredményezheti. Tán később sikerül biztosabb megoldást is találni, illetve az említett Honismereti Alapítvány erősödésében is bízhatunk.

Bár az elmondottak döntően a levéltár kiadványozásával foglalkoznak, ez a sarkítás talán azért engedhető meg, mert az intézményi tudományos munkának, tudományszervezésnek bizonyára ez a legmaradandóbb oldala. Mindezek a tervek azt is jelzik, hogy az egyre erősebben közigazgatási feladatok felé "terelt" levéltárak, levéltárosok, a későbbiekben sem mondhatnak le az általuk őrzött történeti anyagok közzétételéről, feldolgozásáról, e

téren való feladatuk és felelősségük - mint az általuk őrzött iratok legjobb ismerőjé - nemcsökkenhet.

Szeretném még megjegyezni: 1993 tavaszától a Soproni Levéltár évi két alkalommal számítva beindította a Levéltári Délután című rendezvényét. A Burgenlandi Tartományi Levéltár példáján egy-egy előadás hangzik el, s az intézmény a város és a környék történelem iránt érdeklődő lakosságát, illetve társintézmények, rokon területek kutatóit kívánja ezzel szakmai fórumhoz juttatni. 1994-ben került sor az első Levéltári Nap megrendezésére, amelyre az alkalmat a már említett két kötet megjelentetése adta, s remélhetőleg a későbbiekben folytatása is lesz.

Végezetül nem feledhető el, hogy a Soproni Levéltár több munkatársa részt vesz más megyében folyó, illetve regionális kutatási programokban is. Így jelenleg itt készül a Zala megyei XVII. századi közgyűlési jegyzőkönyv regesztáinak folytatása, miként a XVII. századi szombathelyi regeszták is. Regionális kutatásokba való bekapcsolódásunkat jelzi a VEAB Kézművesipartörténeti, Néprajzi, Településtörténeti munkabizottságainak konferenciáin való részvétel, illetve Turbuly Éva igazgató asszony titkári szervező munkája révén a Kézművesipartörténeti munkabizottságban tevékenyebben is bekapcsolódtunk.

Jegyzetek:

1. A Soproni Levéltár történetéről, az arról szóló további szakirodalomról: Magyarország Levéltárai. Szerk.: Balázs Péter Budapest, 1983. 136-143 p. Az ismertetés Horváth Zoltán munkája. A tanulmány óta a következő szervezeti változás történt, 1993. január 1-jétől a Soproni Levéltár levált a Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltári Igazgatóságából, s önálló költségvetési intézményként tevékenykedik.

2. Megyei kiadványokban a levéltár dolgozói többször írtak, miként a tartalmában egyedülálló Soproni Szemle számaiban is. Horváth Zoltán levéltárigazgató önálló monográfiáiról ld. 1. sz. jegyzet: 141. p. illetve : Uő.: Soproni és sopronbánfalvi molnárcsaládok és malmaik töténete (1767-1950) Sopron, 1993. 384 p.

3. Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Szerk.: Dominkovits Péter, Turbuly Éva, Sopron, 1993. 441 p.

4. Mollay Károly: Első telekkönyv /Erstes Grundbuch (1480-1553) Sorozat-szerk.: G. Szende Katalin Sopron, 1993. 235 p.

5. Az Othmar Pickl által publikált régi kereskedőkönyvekhez hasonló XVI. századi forrásról, illetve szerzőjéről: Mollay Károly: Kereskedők, kalmárok, árosok. Moritz Pál kalmár (1511-1530) Soproni Szemle XLV. 1991. 1. sz. 1-32. p

TÖRTÉNÉSZ VAGY HIVATALNOK? A TUDOMÁNYOS MUNKA JELENE ÉS JÖVŐJE A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZATI LEVÉLTÁRBAN

**Csombor Erzsébet, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat
Levélháza, Esztergom**

A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levélháza Esztergomban 3 épületben helyezkedik el, amelyek állapota tükrözi azt az időrendiséget, amikor a levélháza kezelésébe kerültek. Eszerint mind a munkakörülmények, mind pedig az őrzési feltételek a legrégebb épületben a legrosszabbak, de megállapítható, hogy mind az elhelyezés, mind a technikai felszereltség szempontjából az intézmény az országos átlag alatt, az utolsó helyen van. Ezt a megállapítást a két fióklevélháza, a tatabányai és a komáromi esetében módosítani kell, hiszen új levélházak lévén, körülményeik jónak mondhatók.

Az Esztergomban őrzött iratanyag mennyisége kb. 6300 fm., amíg a fióklevélházakban kb. 200-200 fm. került elhelyezésre. Az Esztergomban őrzött iratok mennyiségét tekintve, a dolgozószám messze alatta marad az országos átlagnak, ami alapvetően befolyásolja a levélházi munkát. A megyei levélháza összlétszáma 20 fő, ebből 9 a tudományos dolgozók száma. A 9 tudományos dolgozó mindegyike rendelkezik szakirányú végzettséggel, hatan a levélháza szakot is elvégezték. A levélháza tudományos munkatársai angol, lengyel, orosz, török, román, német és latin nyelvből tettek vizsgát, illetve ezeket a nyelveket ismerik. kezelők száma 6 fő, egy gazdasági ügyintézőt, 3 kiségitőt és 1 takarítónőt foglalkoztat még az intézmény.

Az önkormányzati levélházak feladatait alapvetően a 27/1969. sz. levélházi tvr. és a LÜSZ határozza meg. Eszerint a levélházak tudományos intézmények, amelyek igazgatási és közművelődési feladatokat is ellátnak. A levélháza feladata a gyűjtőterületén keletkezett történeti értékű iratanyag átvétele, biztonságos körülmények között való megőrzése, feldolgozása és a tudományos kutatás számára való biztosítása, az őrzött iratanyagból a szervek meghatározott körének és az állampolgároknak - az őket érintő ügyekben - adatok szolgáltatása, de a helytörténeti-honismereti munka segítése és művelése is.

A feladatok megoldása referensi rendszerben történik. Ebben a szervezetben a tudományos dolgozók - az intézmény vezetőit is beleértve - osztották fel egymás között a levélháza anyagát fondok és épületek szerint. Ezekben az anyagokban a rendezés, selejtezés, segédletkészítés, adatszolgáltatás nemcsak a referens, hanem a hozzá beosztott és vezetése alatt álló kezelő és kiségitő feladata is. Az iratanyaghoz képest alacsony létszám azonban szükségessé teszi, hogy a levélházaosok a megyei levélháza teljes anyagát ismerjék, hiszen a munka folyamatossága, egymás helyettesítése más módon nem old-

ható meg. A levéltárosok rendezési, selejtezési munkákban való részvétele azért is fontos, mert ezeknek a munkáknak az elvégzése alatt ismerhető meg az adott szervtípus, pl. árvaszék, polgármesteri hivatal vagy községi előljáróság működése, jog- és hatásköre. Levéltárunkban a tudományos dolgozók ezen túlmenően is végeznek levéltárkezelői, sőt kiegészítő feladatokat, elsősorban a feudális kori vármegyei, városi és községi anyagok szintjén, de előfordult az is, hogy a teljes levéltári anyag szintjén. Ennek oka egyrészt a már előbb is említett alacsony létszámban, döntően azonban az elmúlt évtizedek elhibázott munkaszervezésében és a tudományos dolgozók munkájának anyagi és erkölcsi el nem ismerésében keresendő. Az új szervezeti felépítés már tükrözi azt az új szemléletet, hogy a levéltár működésében megnyilvánuló munkamegosztásban mindenki a helyére kerüljön, de évtizedes beidegződések változása csak fokozatosan valósítható meg, és rendkívüli nehézségekkel jár együtt. A közalkalmazotti törvény bérrendezése és a kutatónap biztosítása hozzájárult a tudományos munka intézményen belüli elismeretetéséhez is: bár a fizetések még mindig elmaradnak az országos átlagtól.

A levéltárosok túlterheltsége a kárpótlási törvények végrehajtása során olyan mértékűvé vált, ami a tudományos és közművelődési tevékenység teljes leállításához vezetett. Ebben az időszakban jelent meg a levéltáros és a levéltári munka megítélésének leegyszerűsített szemlélete, miszerint a levéltár egy hivatal a sok közül (a "kárpótlási hivatal fiókéntévé"), a levéltáros pedig nem más, mint hivatalnok. A "csődtörvény" újabb gondokat vetett fel a levéltár és a levéltáros életében, hiszen olyan anyagok átvételéről rendelkezik, amelyekről a levéltári tevékenységet alapvetően meghatározó tvr. nem intézkedik. Ez a szervnyilvántartás, a gyűjtőkör újragondolását teszi szükségessé, amihez azonban nincsenek meg a központilag kidolgozott alapelvek, de a nagy tömegű iratanyag átvételére sem képes a levéltár, hiszen egyébként is helyhiánnyal küszködik. Öröndetes, hogy a kárpótlási ügyeiket intéző emberek rohamának csendesedésével, az intézmény tudományos dolgozói fokozott aktivitással jelentek meg a megye tudományos életében. A jórészt munkaidőn kívül végzett kutatások eredményei sorra publikálásra kerültek a megyei kiadványokban és a levéltár évkönyvében, amely 1992-ben indult.

A tudományos dolgozók azontúl, hogy tartottak, tartanak előadásokat konferenciákon, megemlékezéseken, ambicionálják a doktori cím megszerzését is.

Az intézmény önállóan és más intézményekkel együtt, pl. Balassa Múzeum, maga is szervezett tudományos konferenciákat, közöttük olyan jelentős megmozdulás is szerepelt, mint az 1993. októberi Sobieski emléknap, Bottyán Konferencia, vagy az idén tavasszal, a komáromi fióklevéltár megnyitása kapcsán, a Szlovák és a Magyar Levéltárosok Egyesületével közösen szervezett szakmai nap. A konferenciák anyaga, csakúgy, mint a tudományos dolgozók írásai, a levéltár önálló kiadványában, az Évkönyvben jelennek meg. A levéltár munkatársai a Limes és az Esztergom és Vidéke című lap

szerkesztői munkájában is részt vesznek. A tudományos dolgozók rövidebb dolgozatai ezekben a kiadványokban is közölhetők. Az egyéni tudományos munka során szép eredményeket értünk el olyan témák kutatásában, mint a 16-17. századi vártörténet, a lengyel-magyar kapcsolatok, a lakosságcsere 1945-50 közötti története, stb. Külön is említést érdemel, hogy az elsősorban történész érdeklődésű kollégák között van olyan is, aki a megyei hivataltörténettel és archontológiával összeállításával foglalkozik.

A tudományos dolgozók munkáját, a közös kutatási programok megvalósítását, koordinálását, a tavaly megalakított "tudományos műhely" végzi. Élén az igazgató áll, tagja a levéltár minden tudományos dolgozója. A közösen vállalt falutörténetek mellett, a műhely legfontosabb feladata a levéltár újfondjegyzékének kiadása lesz, hiszen a régi 1962-ben jelent meg, elavult és az iratanyagnak csupán a 30%-át öleli fel. A jövőben forráskiadványok, pl. szabályrendeletek megjelentetését is tervezi a műhely, hiszen a levéltár anyagából ilyen jellegű kiadvány nem jelent meg az idők folyamán. Az évfordulókhoz kapcsolódó időszak kiállítások rendezése és a levéltári órák tartása szintén a levéltárosok feladatkörébe tartozik.

Összefoglalva: Levéltárunkban olyan széleskörű szakmai felkészültséggel rendelkező tudományos dolgozói gárda alakult ki, amely a levéltárosi tevékenység több rétegű feladatait magas szinten képes megoldani. Nem egyszerűen hivatalnokok vagy történészek, hanem levéltárosok vagyunk, akiknek a tudományos igényű és szintű tevékenysége nélkül sem a hivatali, sem a történészi munka nem képzelhető el. A jövő nagy tervei a konferenciák, kiállítások, stb. szervezése, a kiadványok megvalósítása és a nemzetközi kapcsolatok ápolása a szlovák kollégákkal, illetve újak kialakítása a lengyelekkel - megvalósítása azonban már nemcsak rajtunk, levéltárosokon múlik. Csak remélni lehet, hogy az anyagi feltételek biztosítva lesznek mindehez, a levéltárosok munkakörülményeinek és fizetésének javításához is.

A TUDOMÁNYOS MUNKA JELENE ÉS JÖVŐJE A PÁPAI REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYBEN

Köntös László és Szalayné Gyuricza Emese,

Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa

Megköszönjük, hogy az elkövetkező néhány percben lehetőséget kapunk arra, hogy a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek munkájáról beszámoljunk. Sajnos, Köntös László igazgatónak, aki vállalta e korreferátum megtartását, elkerülhetetlen hivatali teendői jöttek közbe a mai napra, de vele egyetértésben, közösen készítettük el e beszámolót.

Előre kell bocsátanunk, hogy noha a nyomtatott program szerint ezen az ankéton a levéltárunkban folyó kutatásról kellene szólnunk, mi mégis szívesebben vázoljuk a gyűjteményünk egészében folyó kutatási munkát. Annál is inkább, mivel a gyűjteményünket alkotó egyes intézmények - könyvtár, levéltár, múzeum - története szétválaszthatatlanul egybefonódott az idők folyamán.

A konferencia résztvevői előtt bizonyára nem kell hangsúlyoznunk, hogy a pápai tudományos gyűjtemények milyen jelentős szerepet töltek be e régió kultúrtörténetében. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Pápa városának kulturális és eszmetörténeti rangjához igen jelentős mértékben hozzájárult a református kollégium és az abban működő tudományos gyűjtemények. Ezért történelmi múltunkról ezúttal nem kívánok részletesen szólni. Mégis elkerülhetetlen, hogy egy-két olyan történelmi határköre utaljak, amelyek meghatározták és meghatározzák gyűjteményünk jelenét.

Noha távol áll tőlünk, hogy egyházunk és a hozzátartozó gyűjtemények jelenkori helyzetét csakis a sokat emlegetett elmúlt négy évtized hatásaival magyarázzuk, mégis azt kell mondjuk, hogy az elmúlt évtizedekben gyűjteményünk igen méltatlan körülmények között létezett. Elég csak annyit említeni, hogy 1945 nyarán mind a könyvtár, mind a levéltár kényszer kiköltöztetésen ment keresztül, ami a következő évtizedekre nézve azt is jelentette, hogy örültünk, ha könyveink újra rendezett formában visszakerülhettek a polcokra, levéltári anyagainkon pedig a legfontosabb rendezéseket el tudtuk végezni. Kutatások e nehéz évtizedekben is folytak könyvtárunkban, talán nem olyan mértékben, ahogyan mi szeretnénk volna. Mégis örömmel mondhatjuk el, hogy gyűjteményünk - a működési nehézségek ellenére - mindig rendelkezésre tudott állni a hozzánk forduló kutatóknak. A teljesség igénye nélkül legyen szabad felsorolni azoknak az ismertebb kutatóknak a nevét, akik gyűjteményünk anyagára támaszkodva készítették el munkájukat. Nádasy Lajos, Veress D. Csaba, H. Szabó Lajos, Tungli Gyula, Huszár János,

a Hollandiában élő Vieser Paál Irén és a felvidéki Koncsol László. A nálunk megforduló kutatók közül külön kiemeljük az országosan ismert Dóka Klárát, aki térképgyűjteményünket dolgozta fel. Ugyancsak említésre méltók Busa Margit, Nemeskürty István nálunk végzett kutatásai is. Saját belső kutatásainkról szólva említést érdemel Szabó György munkássága, különös tekintettel az 1850 előtti kézirat anyagunk katalógusának elkészítésére. A gyűjteményünkben folyó kutatói munka színvonalának emelésében elévülhetetlen érdemei vannak Kövy Zsoltnak, és Nádasdy Lajosnak, akik helytörténeti, iskolatörténeti és egyháztörténeti kutatásaikkal járultak hozzá múltunk jobb megismeréséhez.

Noha a szűkös körülmények ellenére, gyűjteményünk komoly erőfeszítéseket tett, őszintén el kell mondjuk, hogy anyagunk jelentős része még feltáratlan, vagy nem kellően feltárt. Reményeink szerint a jövőben módunk lesz arra, hogy a nyomasztó munkaerőhiányon enyhítsünk, s mind könyvtárunkban, mind levéltárunkban főállású szakembereket foglalkoztassunk. Ki kell egészítenünk levéltárunk fondjegyzékét, törekedve a minél részletesebb feltárássra, s szembe kell néznünk azzal a ténnyel is, hogy levéltárunkban mintegy húsz folyóméternyi anyag még mindig feltáratlan.

Miután könyvtárunkban a kutatók jelentősebb része a reformkori anyagok iránt érdeklődött, a jövőben új szakemberek bevonásával még nagyobb figyelmet kell szentelnünk a Régi Magyar Könyvekre, az antiquakra és oklevélgyűjteményünkre. Ugyancsak folytatni kell az 1850 utánikéziratanyagunk feltárást. E rövid korreferátum keretében nem szólhatunk részletesen egyéb különgyűjteményeinkben végzendő kutatási tevékenységünkről. Mindazonáltal említésre méltó, hogy elkezdődött a különleges darabokból álló éremgyűjteményünk katalógusának a készítése.

Összefoglalóul hadd mondjuk el, hogy mint egyházigyűjteményi munkatársak, sokszor érezzük úgy, hogy lehetőségeink ugyan megnyíltak, de még igen komoly munkára és sok erőfeszítésre van szükség ahhoz, hogy gyűjteményünk elvállhassa azt a kulturális szerepet, amelyet adottságai révén betölthetne.

A TUDOMÁNYOS MUNKA HELYZETE ÉS LEHETŐSÉGEI A VESZPRÉM MEGYEI LEVÉLTÁRBAN

Madarász Lajos, Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém

Levéltári alapfeladatok és kiadványkészítés

A levéltárnak alapfeladata a történeti forrásértékű és ügyviteli érdekű iratok begyűjtése, megőrzése, tudományos igényű rendezése, selejtezése, az

őrizetére bízott anyag állagának megóvása annak érdekében, hogy a hozzá forduló kutatókat és ügyfeleket minél tökéletesebben kiszolgálja. Ezen alapfeladatok érdekében a levéltárak tudományos dolgozói a történelemtudomány - elsősorban annak segédtudományai - körében kutatásokat végeznek.

Ezen alapfeladatok maradéktalan teljesítése nem érvényesül a levéltárakban, így a miénkben sem. Az alapfeladatok és a levéltári kiadványkészítés pénzügyi oldalának biztosítása is dilemmát okoz, tudniillik mire fordítsa a levéltár az amúgyis szűkös pénzügyi alapjait: raktárak létesítésére, tárolóeszközökre, technikai felszerelésre, számítógépekre, restaurálásra, avagy fertőtlenítésre, lévén, hogy a magyar és saját levéltári anyagunk - valószínűleg - teljes egészében fertőzött?

A kérdés személyi oldalát tekintve sem megnyugtató a helyzet: mire fordítsa a levéltáros a munkaidejét? A levéltári alapfeladatok teljesítésére, vagy a megye történetének kutatására, feldolgozására? Levéltáros legyen, vagy történész? Minél sikeresebben műveli az egyik területet, annál jobban lemarad a másik oldalon, ugyanakkor társadalmi preferáltsága jóformán csak a történészi produktumnak van. A dilemma feloldását középúton kell keresnünk annak ellenére, hogy az esetek többségében vonzóbb a történész státus.

A levéltárak többsége - így a miénk is - mégsem tekinthet el a történelmi kutatások támogatásától, lévén, hogy a "vidéki" levéltárak kutatói bázisa meglehetősen szűkös, ugyanakkor számos területen a gyakorló levéltáros ismeri legjobban a forrásanyagokat és rendelkezik olyan speciális ismeretekkel, amelyek lehetővé teszik a tudományos igényű publikációs tevékenységet. Ugyanakkor jogosan vetődik fel a kérdés, hogy kell-e minden megyei közgyűjteménynek önálló kötetekkel megjelenni? Nem lenne célszerűbb a szellemi és anyagi erők jobb koncentráálásával közös kutatási programot megvalósítani, s azt a közgyűjteményeknek közösen megjelentetni? Sajnos e téren vajmi kevés előrelépés várható az intézményfenntartó önkormányzat hathatós koordinációs tevékenysége nélkül (igény és anyagi támogatás relációja).

A levéltári kiadványokról

1977 óta 10 kötet jelent meg levéltári kiadványsorozatunkban, nem számítva a levéltár támogatásával, illetve dolgozóinak hathatós közreműködésével a sorozaton kívül megjelent kötetekkel. Tematikailag 1-1 kötet képviseli a középkori és törökkori várostörténetet, további 1-1 kötet a borvidék-, igazga-tástörténetet, 4 kötet a községtörténetet és megjelent egy tanulmánykötet és egy forráskiadvány. Saját és megyei forrásból finanszíroztunk 4 kötetet, külső forrás bevonásával született meg 6 kötet. Munkatársaink közül kettőnek jelent meg kiadványa és két kötet megjelentetése folyamatban van.

További tervek, kutatási célok, szakmai kapcsolatok

Levéltári dolgozóink egy része a szorosán vett levéltári tudományokhoz, másik része a történeti kutatásokhoz vonzódik. Külön kiemelendő a nemesiség történetével, a községi és városi statutumokkal, hegytörvényekkel, alfabetizációval és a könyvkultúrával kapcsolatos kutatások. A forrás-kiadványok terén kiadásra várnak: a veszprémi káptalan számadáskönyve 1495-1536, a veszprémi okmánytár, Veszprém megye XVII-XVIII. századi országos összeírásait tartalmazó kéziratok dr. Kredics László munkái és szerkesztése alapján. A várostörténeti, Veszprémet reprezentáló kiadványok szerves folytatásaként tekinthetjük Somfai Balázs és Hudi József Pápa, valamint Lichtneckert András Veszprém város önkormányzat- és társadalomtörténetével foglalkozó kutatásait. Palláné dr. Bókony Ilona legújabbkori és jelenkortörténeti kutatásaival, országos programokhoz kapcsolódik. (1944/45-ös országgyűlés archontológiája, 1956 levéltári forrásainak feltárása).

A Balatonfüred-Csopak Tája MgTSz. anyagi támogatásával eddig megjelent négy kötet (Hidegkút, Felsőörs, Pécsely, Paloznak története) után a további négy kötet nem levéltári kiadványként jelenik meg, míg a befejező öt községtörténetet (Alsóörs, Balatonarács, Balatonfüred, Csopak-Kövesd, Lovas) levéltári szerkesztésben és kiadásban az eddigi szponzor anyagi támogatásával tervezzük megjelentetni. A befejező öt kötetnél - elkerülendő az egyszerűs művek egyoldalúságát - bevonjuk a munkába a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum néprajzos, régész munkatársait is. A községtörténeti sorozat befejező öt kötetének szervezője és a levéltár részéről szakmai felelőse Lichtneckert András folyamatosan kutatja és dolgozza fel a badacsonyi borvidék történetét is. Terveink között szerepel a honfoglalás 1100. évfordulójához kapcsolódó megyei tanulmánykötet megjelentetése a megyei önkormányzat támogatásával, a megyei közgyűjtemények dolgozóinak közreműködésével.

Publikációs tevékenységünkön túl, intézményünk éveken át sok munkával járó szervezési feladatokat is végzett a VEAB Településtörténeti munkabizottságának keretében Somfai Balázs vezetésével, azon túl, hogy számos helytörténeti és szakmai műhely, szerkesztőségek tagjaként Hudi Józseffel és Ladányi Istvánnal együtt méltóan reprezentálják levéltárunkat (Hajnal István Kör, Comitatus, Ex Simposion, stb.).

Tájékoztatásunk végére érve, mindenképpen hasznosnak tartanánk a VEAB keretében egy információgyűjtéssel és feldolgozással kapcsolatos tevékenységet, amelynek eredményeként az Észak-dunántúli megyékben folyó kutatási programok és eredményeik mindenki számára hozzáférhetőek lennének. Ugyancsak megfontolandó javaslatnak tartjuk a megyeszékhelyeken működő megyei könyvtárak kereteiben, egy-egy helytörténeti és honismereti kiadványokat forgalmazó árusítóhely létrehozását, ami által a sok-sok szellemi munkával és jelentős anyagi ráfordítással elkészült kiadványok végre mindenki által hozzáférhetővé válnának és kellőképpen hasznosulnának.

III. Múzeumi szekció

A SZÉKESFEHÉRVÁRI SZENT ISTVÁN KIRÁLY MÚZEUM TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE

Fülöp Gyula, Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága,
Székesfehérvár

Örömmel tettem eleget a VEAB felkérésének. Elsőként az 1988-ban kiadott múzeumi normatívára kell utalnom, amelynek folytatását, továbbgondolását vártuk. Vártuk ugyanúgy, mint a mai napig csak vitatott múzeumi törvényt, amelynek meg nem születése nem a szakma hibája. Az 1988-as normatívára visszatérve, kár, hogy torzó maradt. Alapelveit, számait nagyjából százszázalékosan lehetett alkalmazni intézményünk területén, minden tekintetben. Kiváló "jogalap" volt a felügyelettel szemben a költségvetési és személyzeti érvelésnél. A partnerek ezideig elfogadták érveinket, jogalap híján is.

Ebből kiindulva az alapoknál kezdem. A költségvetés, mint minden kutatás és egyéb múzeumi feladat meghatározója, sajnos messze van az 1/3 bér, 1/3 dologi, 1/3 kutatás-fejlesztés arányoktól. Ma már több mint 4/5 a bér. A többit el lehet képzelni. Ezen az áldatlan állapoton a pályázaton elnyert, vagy célra kapott milliók, tízmilliók sem segítenek. A célfeladatra kapott pénzeszköz tovább növeli az egyéb problémákat: pl. restaurálás, raktározás, feldolgozás, publikálás, stb.

Az intézmény létszáma gyakorlatilag megfelel a normatíváknak. Ilyen területen működő, ilyen feladatokat ellátó, ilyen gyűjteménnyel rendelkező múzeumi szervezet szinte darabra ennyi kutatói, kisegítői, stb. létszámmal rendelkezik. Más kérdés, hogy a bér és a juttatás a KJT szerinti minimum.

Rendes kutatási összegek hiányában a tervszerű alapfeladatot ellátó gyűjtőmunka és/vagy csoportmunka alig működik. Az intézmény egyéni kutatók munkájának vagy vágyainak összegzését adja évente.

Régészeti Osztály: több kutatónk számos hazai és nemzetközi programban vesz részt hosszú évek óta. A hazai corpusok a Magyar Nemzeti Múzeum és a MTA Régészeti Intézetével közösen készülnek. (Kelta corpus, Avar corpus, Régészeti Topográfia, CSIR UNGARN II). A megyében kiemelt kutatási területek közül Gorsium és Intercisa évek óta visszaszorul. A királyi bazilika kutatása folyamatos városi és központi támogatásból.

Néprajzi Osztály: Kutatóink több országos és regionális program résztvevői (pl. Káli-medence). Az utóbbi években a feldolgozás került előtérbe, amelyet több szervezet támogatásával tudunk megjelentetni sorozat formájában.

Helytörténeti Osztály: Gyűjtő munkája elsősorban az anyag hiányosságainak pótlását tekinti célnak. Legfontosabb feladata az új kiállítás előkészítése a török kortól napjainkig. Kiemelkedő teljesítmények: az enyingi Batthyány-uradalom, a fehérvári nyomdák, fotográfusok, a személyi kultusz éveinek gyűjtése, feldolgozása.

Képző- és Iparművészeti Osztály: A sokéves gyakorlat során kialakult szakmai program alapján magas színvonalon tevékenykedik. Sajnálatos módon az osztály munkája szinte kizárólag külső támogatásokkal oldható meg.

Tudományos feldolgozás: A rossz anyagi helyzet ellenére, talán a kutatói gárda szerencsés összetétele, a helyi hagyományok miatt, munkatársaink jelentős publikációs tevékenységet folytatnak. Évente 5-8 könyv, 40-50 tudományos és többszáz ismeretterjesztő cikk jelenik meg tollukból. A 26 tudományos munkatársból 1 a tudományok doktora, 2 kandidátus, 10 doktor. Többen fokozat megszerzésére készülnek.

Annak ellenére, hogy évkönyvünket évek óta nem tudtuk megjelentetni, jelen vagyunk a hazai és nemzetközi tudományos életben és bízunk egy boldogabb költségvetésben, immár 120 éve.

A VAS MEGYEI MÚZEUMOK TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE

**Dr. Thuróczy Csaba, Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága
Szombathely**

Nagyon összefogottan, a rendelkezésemre álló 10 percben a Vas megyei Múzeumok tudományos tevékenységéről kívánom Önöket tájékoztatni. Miután a Szombathelyi Képtár is a múzeumi szervezet része, öt fő tudományos profil-ban tevékenykedünk: régészet, néprajz, történettudomány, természet-tudomány és művészettörténet.

Régészeti Osztály: A Savaria Múzeum Régészeti Osztályának munkájából, a folyó kutatások és feldolgozások közül csak néhányat, a legjelentősebbeket említem e helyen:

Őskor: Tavaly fejeződtek be a Dénes József és Ilon Gábor vezette Górkápolnadombi későbronzkori erődített telep feltárási munkálatai. Jelenleg OTKA program keretében Károlyi Mária vezetésével az Aranyptak völgyének őskori településtörténeti vizsgálata folyik. A Velem-Szentviden pedig az ELTE Régészeti Tanszékének szervezésében francia-magyar ásatások folynak.

Római kor: Az elmúlt években az ókori Savaria topográfiájának további tisztázása érdekében újabb ásatásokat folytattunk, amelyek elsősorban különféle beruházásokhoz kapcsolódó leletmentések formájában realizálódtak. Ezek közül fontos volt Szombathelyen, a Fő téren végzett ásatás (Medgyes

Magdolna-Soszarits Ottó), amely a város insula- és közműszerkezetéhez nyújtott merőben új adatokat, valamint az Óperint utcai ásatás (Medgyes Magdolna), amely Pannonia pogány vallási központjának területén zajlott. A római kori villák maradványainak fokozott veszélyeztetése miatt (illegális fémkeresővel történő kirablás) megkezdtük a Savaria-környéki római villák bejárását, ill. a fémanyaguk felszíni műszerekkel történő kigyűjtését.

Népvándorlás és középkor: Elkészült, ill. készül az országos program keretében Vas megye avarkori, ill. honfoglaláskori, Árpádkori leleteinek kataszterszerű összegyűjtése (Kiss Gábor).

A középkori Szombathely településtörténetéhez az utóbbi években jelentős új adatokat szolgáltatottak a főtéri feltárások (Hajmási Erika) és a Szent Márton templom kutatása (Kiss Gábor). A megye Árpád-kori várai közül három kutatása és ásatása kezdődött el: a Gór-Kápolnadombon levő, a Sorkifalud-zalaki, valamint Bakay Kornél jelentős Kőszeg-felsővára.

Nyilvántartás: Előrehaladott állapotban van, a központi fejlesztésektől merőben eltérő módon felépülő, IBM PC számítógépen futtatható "Régészeti Topográfia Program", Access for Windows formátumban.

Néprajzi Osztály: Mukicsné Kozár Mária tudományos munkatárs, a magyarországi szlovének, néprajzi enciklopédiát készíti folyamatosan, amelynek várható megjelenési éve 1996.

A néprajzi és a történeti osztály közös programtervében szerepeltetni kívánunk egy katalógust, amely a két osztályon, valamint a megye múzeumaiban őrzött céltárgyakat, dokumentumokat tárná fel grafikus, ill. fényképes illusztrációs mellékletekkel. E munka már korábban elkezdődött, a szöveges rész nyomda alá való előkészítése elvileg ez évben megoldható, a rajzok és a fényképek elkészítése pedig a jövő év feladata.

A Dr. Gráfik Imre által szerkesztett "Vas megye népi díszítőművészete" című kötet várhatóan 1995-ben jelenik meg.

"Körmend mezőváros kézművesei a XVII-XIX. században" című önálló könyv elkészült 17 kéziratív terjedelemben, 100 fotómelléklettel. Ez a kötet levéltári kutatásra támaszkodik: a különböző városi és uradalmi összeírások névanyagát veti össze az egyházi anyakönyvek adataival, így a kötet fele alfabetikus és tematikus rendbe szerkesztett forráskritikai adattár is egyben.

Történeti Osztály: A Történeti Osztálynak egyelőre nincs önálló kutatási programja, a szakalkalmazottak egyéni program szerint dolgoznak, amelyek az osztályba beolvasztott Forradalmi Múzeum örökségeként elsősorban legújabb-kori kérdések köré csoportosulnak. Ezek személyre lebontva a következők:

Csák Zsófia: Szabadművelődés Vas megyében 1945-48 között.; Dr. Gerse János: Vas megye zsidósága a két világháború között.; Timár István: Politikai pártok és választások Vas megyében a két világháború között. A Történeti Osztály új profilja, amely szélesebb időintervallumban gondolkodik, és a helytörténeti kutatómunkát helyezi előtérbe, kidolgozás alatt áll. Ennek

a koncepciónak megvalósítására egy fiatal kutató, Zágorhidi Czigány Balázs személyében látom a garanciát, aki e hónap 1-től áll az osztály élén. Kiemelt kutatási területe a középkori Vasvár története. Ebben a témakörben teljes forrásfeltárássra törekszik, számos eddig ismeretlen és kiadatlan forrásrabukkant, amelyek több problémát, teljesen új megvilágításban mutatnak be.

A sárvári Nádasdy Múzeumban az elkövetkezendő öt év tudományos munkájában alapvetőnek tekintjük gyűjteményi anyagaink feldolgozását: huszárszablyák, díszfegyverek (a Nádasdy Múzeum szablyagyűjteménye); egyenruhák, zászlók, fegyverek...; hadtörténeti emléktárgy a Vas megyei múzeumokban; a Nádasdy Múzeum Bajor-gyűjteménye.

Természettudományi Osztály: A természettudomány terén Vas megyében 1976-ban Horváth Ernő által elindított Alpokalja természeti képe kutatási program folyamatos. A korábbi évekhez hasonlóan, széleskörű munkatársi gárdával dolgozunk. A múlt év elején a Fertő-tavi Nemzeti Park Igazgatósága felkérésére és anyagi támogatásával, az őrség kutatási programot indítottunk el. Célja az ország egyik legértékesebb fehér foltjának természettudományi alapvetése. A program ez év végével zárul. Terveink szerint a teljes természettudományos bibliográfia összeállítása mellett 2 év intenzív gyűjtése anyagának publikálását jövő év tavaszára tervezzük. A programban az osztály 4 kutatóján kívül, 20 külső munkatárs dolgozik. E hónap 13-án öt kijevei kolléga érkezik olyan szakterületekről, amelyeknek nincs hazai kutatója. A TTO napjainkban egy profilváltást, ill. kialakítást él meg. Nevezetesen egy olyan team kialakítása folyik parazitoid rovarok kutatására, amely máshol az országban, sőt Európában sincs. A bioszféra rohamos romlásakor úgy ítéljük meg, hogy egy ilyen kutatói team felállása nélkülözhetetlen. Hogy jó elképzelés volt, azt bizonyítja, hogy eddig e témában szinte valamennyi pályázatunkat elnyertük. Alig van európai ország, ahonnan ne lenne asztalunkon feldolgozásra kért anyag. Az Oxfordi Egyetem Zoológiai Tanszéke a napokban kért fel bennünket egy európai monográfia összeállításában való részvételre, amely a tölgyön élő, károsító gubacsokozó darazsak biológiájának részletes kialakítását célozta meg. Jelentős még Gayer-Piers-Weisbecker herbáriumai, Horváth Ernő pannonkori paleobotanikai gyűjteménye, amelyek további tudományos feldolgozására botanikus státust biztosítottunk.

Művészettörténeti Osztály: A Művészettörténeti Osztály egyelőre csak a múzeumi vezetés elképzelése. Jelenleg e terület nagyon heterogén a Vasi múzeumokban. A kortárs művészettel foglalkozó képtár elsősorban a galéria szerepét tölti be, kiforratlan még a tudományos profil. Kiemelném Gálig Zoltán kutatási területét: Posztexpresszionista művészet Magyarországon, és Zsámbéki Mónika, Szombathely és Vas megye barokk művészeti emlékeinek kutatása, különös tekintettel Hefele működésére. Megjegyezni kívánom, hogy nagyon fontos jellemzője lesz az elkövetkezendő öt évnek - legalábbis bízom benne - a számítógépes nyilvántartás kiterjesztése, raktárrend egységesítése megyei szinten, megyei értékeink tematikus tudományos feldolgozása és ezeknek az eredményeknek az egységes monografikus publikálása.

ÁTTEKINTÉS A ZALA MEGYEI MÚZEUMI SZERVEZETBEN FOLYÓ TUDOMÁNYOS KUTATÓMUNKÁRÓL

Dr. Vándor László, Zala Megyei Múzeumi Szervezet, Zalaegerszeg

A Zala Megyei Múzeumi Szervezet nagyságát tekintve közepes, elhelyezkedésére nézve (Zalaegerszeg, Keszthely, Nagykanizsa) széttagolt. Tudományos kutatómunkáját - adottságaiból, lehetőségeiből és kötelezettségeiből adódóan - a régészet túlsúlya jellemzi. Ezen belül - a római kort kivéve - valamennyi korszak szakemberrel képviselt. Az archeológia mellett a múzeumi szervezeten belül további négy disciplina van jelen, a néprajz, a művészet-történet, a helytörténet és az irodalomtörténet.

Az őskori régészet terén, megyénk négy szakemberrel is rendelkezik. Közülük Horváth László András az elmúlt hónapban védte meg sikeresen "A Kárpát-medence középső rézkorának történeti és kronológiai kérdései" című, alapvetően az alföldi leletanyagra támaszkodó kandidátusi értekezését. Jelenleg is végzi a Csongrád-bokrosi neolitikus leletanyag feldolgozását. H. Simon Kata-linnal együtt évek óta folytatja a Gellénháza-Városrét lelőhelyen előkerült neolitikus, illetve középkori településnyomok feltárását és publikálását. Kolléganőnk e hónapban védte meg "Régészeti adatok egy középföldi falu feudáliskori történetéhez" című egyetemi doktori disszertációját.

Komplex kutatást igényelt a közelmúltban a Hahóti-medence településtörténetének mikrorégiós feltárása, amelyet OTKA-támogatással, a MTA Régészeti Intézetével közösen végeztünk. A feltárt objektumok és leletek értékelése és feldolgozása jelenleg folyamatban van, ennek eredménye önálló monográfiában fog napvilágot látni. Az utóbbi években erősen csökkent az intenzitása a kisbalatoni kutatásoknak, a feldolgozás itt is folyik.

Az idei évben ásatásokat folytatunk még a Zalakomár-kápolnapusztai őskori (Barna Judit), a Nagykanizsa-bilkei dűlő őskori (Horváth László), a Kehida-Taz majori népvándorlaskori (Vándor László-Szőkes Béla Miklós), a Pölöske-várhelyi dűlő középkori (Vándor László-Kvassay Judit), a Nagykanizsa-Tugsram középkori (Vándor László-Kvassay Judit) és a hahóti ugyancsak középkori lelőhelyen (Vándor László), esetleg a hévízi római kori villánál (Müller Róbert) is. Évek óta folyik a Magyar Régészeti Topográfia Zala megyei kötetének munkálata, tavaly óta az M7-es autópálya nyomvonalán a terep-bejárás.

A közelmúltban készült el Nagykanizsa történetének monografikus feldolgozása, a kezdetektől 1700-ig, amelyet Vándor László végzett. Ugyancsak ő dolgozza fel a zalai várakat is készülő kötetében. A régészeti regionális kapcsolataink sorában a zalaegerszegi és a muraszombati múzeum közötti együttműködést kell kiemelni a muravidéki magyarság emlékeinek régészeti kutatására vonatkozóan, valamint a keszthelyi, illetve az alsó-ausztriai

tartományi múzeum folyamatos munkakapcsolatát. Az előbbi partnerkapcsolat a régészet mellett más, elsősorban művészettörténeti területre is kiterjed.

A néprajz területén Musitz Gabriella, a Göcseji Múzeum fiatal muzeológusa, a zalai mondakincs elemzésével kezdett foglalkozni. Petánovics Katalin a szellemi néprajz, elsősorban a barokk-kori búcsújárások-témakörben folytat kutatásokat, és több előadást is tartott az álmok szerepéről. A már nyugdíjas Kerecsényi Edit hosszú ideje sikeresen végzi a Lendva-vidéki magyarság néprajzi emlékeinek és hagyományainak feltárását.

A megye egyetlen művészettörténésze, Kostyál László, elsősorban a zalai barokkal, azon belül is a festészettel foglalkozik. A közelmúltban készült el a "Dorffmaister Zalában" című egyetemi doktori disszertációjával, melynek megvédése ősze várható. Helyzetéből adódóan ő a fő ismertetője a zalai kortárs művészetnek is.

Történészeink elsősorban helytörténeti kutatásokat végeznek (közülük sajnos ketten is GYED-en vannak). Megyeri Anna az egykori Országos Népi és Családvédelmi Alap zalai tevékenységének feldolgozásával foglalkozik, és folyamatosan fotótörténeti kutatásokat is végez, míg Tar Ferenc a készülő keszthelyi várostörténeti monográfiának több fejezetén dolgozik.

Irodalomtörténészünk, Németh József, Pálóczi Horváth Ádámról írt monográfiáját, valamint Zala megye irodalmi topográfiáját fejezi be a tavasszal. Részt vesz a készülő Zala megyei életrajzi lexikon munkálataiban, és kisebb, irodalmi vonatkozású helytörténeti kutatásokat is folytat.

A keszthelyi természettudományi gyűjteményünk Gyulay Ferenc távozása óta sajnos gazdátlan, e területen múzeumi szervezetünkben a tudományos kutatómunka szünetel.

A közeljövő tudományos feladatai és tervei közé tartozik a Göcseji Múzeumban a világkiállítás idejére tervezett, a végvári életet bemutató kiállítás, az itteni állandó kiállítás megújítása és a jövő évi Dorffmaister-kiállítás. Az egyes kutatók terveire itt még korai lenne kitérni.

TÁJÉKOZTATÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI MÚZEUMOKBAN FOLYÓ TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGRŐL

**Fürészné Molnár Anikó, Komárom-Esztergom
Megyei Önkormányzat Múzeumi Igazgatósága, Tata**

A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatóságához három városi múzeum (Tata, Esztergom, Tatabánya) és egy jelenleg városi múzeummá fejlesztés alatt álló kiállítóhely (Komárom) tartozik. A tatai Kuny Domokos Múzeum (Vármúzeum) gyűjtőterülete, alaptevékenység-

ge a volt tatai és komáromi járás régészeti, néprajzi, helytörténeti, művészeti anyagának gyűjtése, feldolgozása, bemutatása. A Tatán működő Német Nemzetiségi Múzeum gyűjtőterületéhez Komárom-Esztergom megye és az ország német nemzetiség-lakta területei tartoznak. Az esztergomi Balassa Bálint Múzeum Esztergom város és a volt dorogi járás régészeti, néprajzi, helytörténeti, művészeti és irodalomtörténeti anyagának kigyűjtésével, feldolgozásával, bemutatásával foglalkozik. A Tatabányai Múzeum megyei gyűjtőkörű új-, legújabbkori történeti múzeum. Kiemelt feladata a megye ipari, gazdaság-történeti és oktatástörténeti anyagainak, valamint Tatabánya és vonzaskörzete régészeti, néprajzi, helytörténeti, művészeti anyagának gyűjtése, feldolgozása, bemutatása. A komáromi Klapka György Múzeum Komárom város területén belül gyűjti a helytörténeti, irodalomtörténeti, régészeti és hajózástörténeti emlékeket. A szakmai munkát - a részleges önállósággal működő városi múzeumok között - a megyei igazgatóság fogja össze, irányítja. A múzeumi igazgatóság feladata a tudományos kutatómunka megyei szintű összehangolása, amúzeumi kiadványok szerkesztése és kiadása a városi múzeumokkal közösen.

A megyei múzeumigazgatósághoz tartozó múzeumokban hét régész (őskoros, római koros és középkoros régész) muzeológus, öt néprajzos (magyar, szlovák és német néprajzos) muzeológus, hat történész, egy irodalomtörténész, egy művészettörténész és egy természettudományos muzeológus dolgozik.

A működés alapfeltételei 1989-ben, ha szűkösen is, de még biztosítottak voltak. 1990-től anyagi lehetőségeink egyre inkább beszűkültek. A szakmai feladatok megvalósítására csak igen minimális összeg jutott, annak ellenére, hogy több fontos intézkedést tettünk, bevételeinket növeltük. Munkánk színvonalának tartására, sőt némi emelésére is, költségvetésen kívüli forrásokat, támogatásokat kellett keresnünk. A városi önkormányzatok által célfeladatokra adott anyagi támogatással, az elnyert pályázati összegekkel, valamint a szponzoroktól kapott anyagi támogatások révén sikerült szakmai munkánkat megvalósítani, feldolgozó és tudományos munkánkat fellendíteni. Nagyon jelentős eredmény, hogy 1992-től a városi önkormányzatoktól kapott céltámogatások révén fontos leletmentő és tervátadásokra kerülhetett sor Tatabánya, Szőny, Esztergom, Pilisszentlélek és Tata területén. 1993-ban a különböző céltámogatások és elnyert pályázati pénzek a tervezettnél lényegesebben jobban alakultak. A beérkezett támogatások (amelyeket kiadványokra, kiállításokra, konferenciákra, restaurálásra kaptunk) összege megközelítette a 10 millió forintot - költségvetési támogatásként 35 millió forintot kaptunk -, s emellett sikerült saját bevételeinket tovább növelnünk. Így tudtuk elérni, hogy szakmai és kiállító-tevékenységünk javult és a tervezettnél magasabb szinten teljesült.

Megyénk múzeumaiban 1989 és 1993 között hét új állandó kiállítást, 79 időszaki kiállítást nyitottunk meg, más intézményben, felkérésre 36 kiállítást készítettünk. Mutattunk be kiállítást a berlini Magyar Kultúra Házában, in-

dítottunk útjára vándorkiállításokat. Valamennyi jelentős kiállításunkhoz katalógus készült (számszerint 29). A katalógusokban a kiállítás bemutatása mellett egy-egy tanulmányt is találunk, mint pl. a Végvári élet Tatán című kiállítás katalógusában. A tatai vár hadtörténete a török korban feldolgozást, vagy egy pannoniai város életének bemutatását a Brigetio című kiállítási katalógusban.

Készültek múzeumi ismertetőik a Tájak, Korok, Múzeumok sorozat keretén belül is; 1989-ben a tatabányai múzeumokról, 1991-ben pedig - a költő halálának 50 éves évfordulójára felújított - esztergomi Babits Mihály Emlék-múzeumról.

1991-ben egy új, véleményünk szerint a jövőben nélkülözhetetlen katalógus-sorozatot indított útjára a tatai Kuny Domokos Múzeum, a gyűjtemény-együtteseket feldolgozó és bemutató gyűjteményi katalógusokat. Az első kötet a múzeumban őrzött céhes emlékanyagokat dolgozza fel. A képes katalógus kronológiai sorrendben tartalmazza a tatai, majd más városok céhes emlékeit. Az 1992-ben megjelent második kötet a tatai múzeum római üveg-gyűjteményét mutatja be. A harmadik kötet ez évben jelent meg, az Eszterházyak családi arcképeinek, a Kuny Domokos Múzeumban őrzött családi arcképsorozatnak a bemutatásával. Nyomdai előkészítés alatt áll további négy kötet; a Tatabányai Múzeum iskolatörténeti gyűjteményének feldolgozása, az esztergomi céhes gyűjtemény bemutatása, a tatai múzeum római kori gemmáinak és ékszereinek közreadása, valamint a tatai várról készült metszetgyűjtemény bemutatása, feldolgozása.

A katalógusok anyagainak összeállítása, az állandó kiállítások és a nagyobb időszaki kiállítások forgatókönyvének megírása egyaránt komoly tudományos előkészítő és feldolgozó munkát igényel. Szakembereink már megkezdtek a Világkiállításra készülő új, állandó kiállításaink előkészítését, a forgatókönyvek megírásához az adatgyűjtést. Új kiállítással készülünk Tatán: a Vármúzeumban és a Német Nemzetiségi Múzeumban, Tatabányán: a Közművelődés Házában és a Szabadtéri Bányászati Múzeumban, Esztergomban és Komáromban egyaránt.

A múzeumi szakágak megfelelő színvonalú művelése mellett, kiemelten kezeljük a római kor, a középkor, a nemzetiségek története és néprajza, a várostörténeti komplex kutatások, a Dunavidék ipartörténete, a szénbányászat kutatási témáit. Muzeológusaink tollából rendszeresen jelennek meg igen magas színvonalú szakmai publikációk az Acta archaeologicában, az Archaeologiai Értesítőben, az Ethnographiában, a Balácai Közleményekben (Veszprém), a VEAB Értesítőben, a Dunántúli Dolgozatok című sorozatban (Pécs), az Esztergom Évlapjaiban, a Komárom-Esztergom megyei antológiában; az Új Forrás kulturális, irodalmi és művészeti folyóiratban és a Komárom-Esztergom megyei tudományos szemlében a Limesben. Sikeresen szerepelnek a Veszprémi Akadémiai Bizottság pályázatain, szakmai konferenciáin is. Emellett az új kutatási eredmények rendszeresen helyet kapnak a múzeumi szervezet által megjelentetett tudományos kiadványokban.

A múzeumi évkönyvnek megyénkben nem voltak hagyományai. Az első kötete, Komárom Megyei Múzeumok Közleményei címmel, 1967-ben jelent meg, amelyet csak 1986-ban követett a második szám. 1989-től a Közlemények kiadása folyamatossá vált. Ebben az évkönyvben régészeti, néprajzi, helytörténeti tanulmányok kaptak helyet. Az 1991-ben megjelent negyedik számban a Babits Mihály halálának 50. évfordulójára rendezett tudományos emlékülés anyaga, irodalomtörténeti, történelmi, néprajzi és a restaurálás témaköreiből olvashatók tanulmányok. A közeljövőben jelenik meg az első tematikus régészeti évkönyvünk, s már előkészítés előtt áll a következő tematikus történeti évkönyv anyaga is.

A megyében folyó tudományos munka fellendítéséhez nagyon fontosnak ítéljük a szakmai konferenciákat. 1990-től rendszeresen, minden évben szervezünk megyénk valamelyik városi múzeumában tudományos ülést. 1990-ben Tata adott otthont a "Mátyás és a vidéki Magyarország" című tudományos tanácskozásnak, 1991-ben pedig Esztergomban került megrendezésre a Babits emlékülés. 1992-ben Tatán nemzetközi reneszánsz konferenciára, Esztergomban numizmatikai tanácskozásra, Tatabányán a várossá nyilvánítás 45. évfordulója alkalmából megrendezett országos tudományos ülésre, Észak-Komáromban pedig Klapka György és Komárom 1848-49-ben című tudományos emlékülésre került sor. 1993-ban Esztergomban második alkalommal szerveztünk numizmatikai konferenciát, de Népi vallásosság a Kárpát-medencében címmel az V. Néprajzi Szemináriumnak is Esztergom adott helyet. Tatán országos fotótörténeti konferenciát tartottunk, Komáromban pedig az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeit felidéző tudományos emlékülésre került ismételt sor. Ez év áprilisában Tatabányán és Esztergomban "Híres iskolák, neves pedagógusok" címmel nagy érdeklődéssel kísért nemzetközi iskolatörténeti konferencia volt. Esztergomban a tervezett rendezvény ez évben a már hagyományosnak tekinthető nemzetközi numizmatikai konferencia.

A városi múzeumokban zajló tudományos ülések mellett részt vettünk és előadásokat tartottunk más tudományos konferenciákon; így 1991-ben az Egyházak a változó világban című esztergomi, 1992-ben Az ipari örökség védelme Magyarorságon című miskolci, valamint a győri országos iskolatörténeti tanácskozáson, ez évben pedig a Balassi Bálint halálának 400. évfordulójára szervezett emlékünnepeken és konferencián.

Az általunk szervezett szakmai konferenciák előadói anyagát - az évkönyv mellett - a múzeumi szervezet másik tudományos kiadvány-sorozatában; a Tudományos Füzetekben adjuk közre. A Tudományos Füzeteknek 1990 előtt összesen négy száma jelent meg, amit azóta újabb négy követett. Az 1990-ben kiadott ötödik kötet Magyary Zoltán életútjának, munkásságának állít emléket, az 1988-ban Tatán rendezett tudományos ülés előadásainak közlésével. Ezt követte 1991-ben a Mátyás király és a vidéki Magyarország címmel tartott tanácskozás előadásainak kiadása. 1993-ban két száma jelent meg Tudományos Füzetünknek. Az 1992-ben Tatabányán megrendezett tu-

dományos konferencia előadásait tartalmazó kötet nagy hiányt pótol, mivel Tatabánya történetéről 1972 óta nem jelent meg tudományos feldolgozás. A Régi és/vagy új reneszánsz címmel megjelent másik kötet - a Tatán bemutatott Vaszary kiállításához kapcsolódóan - Vaszary János összegyűjtött írásait tartalmazza, Mezei Ottó művészettörténész válogatásában és szerkesztésében. Ez évben újabb két szám lát napvilágot. Már nyomdában van a múlt esztendőben Érték a fotóban címmel tartott országos tanácskozás anyaga, amely reményeink szerint a fotómuzeológusok további munkájához is segítséget ad. A Tudományos Füzetek tizedik száma pedig a közeljövőben kerül nyomdába az idei nemzetközi iskolatörténeti konferencia előadásainak anyagával, amely talán kedvet ébreszt a kutatókban ahhoz is, hogy a középiskolák történetének feldolgozását az elemi népiskolák történetének ismertetése követhesse egy 1996-ban szervezendő konferencia keretében.

A megyei múzeumi évkönyvekben, valamint a tudományos folyóiratokban gyakran jelennek meg néprajzi témájú írások, de néprajzos muzeológusaink önálló néprajzi kiadványok, illetve sorozatok megindítását is szorgalmazták. Megyénkben 1985-ben látott napvilágot a Komárom Megyei Néprajzi Füzetek első száma. Négy száma után (amelyet a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat adott ki), új néprajzi sorozatot indítottak útjára az esztergomi Balassa Bálint Múzeum néprajzosai; Néphagyomány-Népismeret címmel. A sorozatnyitó füzet 1993 decemberében született meg, és ezt - reményeink szerint - ez évben követi a második.

Megyékben népszerű, keresett, a tatabányai múzeum szerkesztésében idén már 8. éve kiadásra kerülő Barangoló című honismereti rejtvenyűjság. A tanévenként megjelenő négy szám az általános iskolák felsőtagozatos tanulói és a középiskolások számára készül. Az újság fő célkitűzése; megyénk történeti múltjának, hagyományainak feltárása, feldolgozása, megismertetése és népszerűsítése. Nagyszerűen szolgálja a tehetséggondozást. A lap olvasói és megfejtoi közül többen - a folyamatos kutatómunka révén - jutottak el a pályaválasztáshoz.

1992-ben a tatabányai múzeum meseíró pályázatot hirdetett. A Komárom-Esztergom megyei gyerekek meséit bemutató, Sz. Györfy Klára rajzszerkesztésű tagjai által illusztrált, igen szép kivitelű mesekönyvet "... Az Óperenciás tengeren is túl..." címmel, 1993-ban sikerült kiadnunk.

Muzeológusaink publikációinak közlésére - az említetteken kívül - az önkormányzatok megbízásából készülő, vagy más intézmény által kiadott tanulmánykötetekben, könyvekben is van lehetőség. Így írtuk és szerkesztettük meg Tatabánya Megyei Jogú Város Önkormányzatának megbízásából 1991-ben a Tatabányai séták című könyvet, így készült el Komárom Város Önkormányzatának támogatásával az első Komáromi Napok alkalmából rendezett tudományos tanácskozás előadásait tartalmazó kötet, vagy a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat támogatásával a Képes körséta Komárom-Esztergom megyében című album, illetve a megyénk fotótörténetével foglalkozó második kötet; a Komárom Megyei Honismereti Kiskönyv-

tár sorozatban. Részt vettünk a Nemzeti Alaptantervhez kapcsolódó megyei honismereti kötet a Komárom-Esztergom megye településtörténeti kalauza fejezeteinek megírásában és a Tatabányai Bányák megbízásából A tatabányai szénbányászat 100 éve című fotóalbum válogatásában is. Tartottunk előadásokat egyetemen, főiskolán. Vállaltunk lektori feladatokat. Jelenleg négy muzeológus készül megvédeni bölcsészdoktori disszertációját. A tatai múzeum régész-muzeológusának Petényi Sándornak pedig ez évben Kremsben került kiadásra a játékok történetét fel-dolgozó disszertációja.

Fontosnak tartjuk munkánkban a más megyékkel való együttműködést. A tatabányai múzeum a Nógrádi Történeti Múzeummal közösen, a két megye ipari kolóniáinak történetével kapcsolatosan kezdte meg a kutatómunkát, egy közös kötet megjelentetése érdekében.

Az együttműködésnek igen szép példája volt az 1993-ban a tatai Vár-múzeumban bemutatott Érték a fotóban című fotótörténeti kiállítás, amelyen 39 múzeum vett részt. A kiállításához kapcsolódó konferencia előadásai mellett, a kiállítás anyaga is kiadásra kerül még ebben az évben egy reprezentatív könyvben. A könyv keresztmetszetét adja a magyar fotográfia történetének. A 39 magyarországi múzeum közel 300 legértékesebb, leghíresebb kultúrtörténeti emléke kerül egy kötetbe, eredeti méretben, az ismert szerzők (fotográfusok) rövid életrajzával. Nemcsak a szűkebb szakmának szól, hanem mindenkinek, aki kíváncsi arra, mitől vált a hazai fotográfia - a kezdetektől napjainkig - világhírűvé. A magyar és angol nyelven megjelenő album hivatott arra, hogy megőrizze így együtt Magyarország fotókincsének legjavát.

Talán e rövid tájékoztatóból is kiderült, hogy múzeumi szervezetünk a gyűjtő-, őrző-, nyilvántartó-, kiállító munka és közművelődési feladatok ellátása mellett egyre fontosabbnak tartja a magas szintű tudományos feldolgozó munkát, múzeumaink tudományos műhelyekké válását.

KUTATÓMUNKA

A BAKONYI TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUMBAN

Futó János, Bakonyi Természettudományi Múzeum, Zirc

Múzeumunk korábban a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság szervezeti egységeként, annak természettudományi osztályaként működött, de 1992-től különvált tőle és önálló megyei költségvetési intézménnyé alakult át. A változás új lehetőségeket teremtett, ennek eredményei a gyűjtemény-fejlesztés és a közművelődés terén már látszanak. Most kerül sorra a tudományos kutatás megújítása, hatékonyabbá tétele.

A múzeum speciális szakterülete miatt, kizárólag természettudományi kutatás folyik, ezen belül is elsősorban zoológiai, botanikai és geológiai. Alap kutatás jellegű, amelynek célja a Bakony, mint tájegység természeti képezének feltárása, megismerése. Az erre irányuló program már 1962-ben megindult és megszakítás nélkül jelenleg is tart. A múzeum saját munkatársain (5 fő) kívül külső szakemberek is dolgoznak a Bakony-kutatásban. Létszámuk hosszú ideig 60 fő körül mozgott, majd a 80-as évek végén 30 fős szintre csökkent, ami azóta stabilizálódni látszik. Erőfeszítéseket teszünk a létszám növelésére, de alapvető gondot jelent a kutatás finanszírozása. Csak egyetlen példát idézek: a program indulásakor ugyanakkora összeget fordítottak erre a célra, mint amennyi jelenleg jut rá. Ennek legfőbb okát abban látom, hogy a fenntartó szervezetek (korábban a tanácsok, most az önkormányzatok) még mindig nem kutató-, hanem elsősorban kiállítóhelyként könyvelik el a múzeumokat. Más kérdés, hogy a kiállítások finanszírozására sincs elegendő pénz.

A Bakony-kutatók által vizsgált témákról évente tájékoztató anyagok jelentek meg, az eredményekről pedig a többnyire 3 évente rendezett Bakony-kutató ankétokon hangzottak el beszámolók, illetve a múzeum két saját kiadványában kerültek publikálásra. Évkönyvünk a *Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis* rövidebb szakcikkeket közöl, míg a Bakony Természettudományi Kutatásának Eredményei füzetsorozat témák szerint válogatva egy-egy hosszabb kutatás összefoglaló, értékelő eredményei tartalmazza (*l. táblázat*).

1. A Folia Musei Historico-naturalis Bakonyiensis-ben 1985 óta megjelent dolgozatok száma:

Év	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992+	1993+
Dolgozat szám	12	11	15	13	9	10	8	9	9

Megjegyzés: + megjelenés alatt

Az elmúlt több mint három évtized bemutatására álljon itt néhány adat: eddig összesen mintegy 300 kutató nagyjából ugyanennyi témát vizsgált, amelyekből közel 500, Bakonnyal foglalkozó publikáció született. Mivel az első 25 évről több értékelő áttekintés is megjelent, ezért itt csak a legutóbbi évtized kutatásaira szorítkozom. Tudományáganként nézve, a korábbi évekhez hasonlóan továbbra is meghatározó a zoológia, ezen belül is a rovar-tani kutatás (dr. TóthSándor és dr. Harmat Beáta). Folyamatban lévő kutatási témánk a hegység pók-faunisztikai vizsgálata (Kasper Ágota). Említésre méltó az évtizedek alatt összegyűjtött - főleg ritka és veszélyeztetett madárfajokra vonatkozó - ornitológiai adat, amely most áll értékelés alatt (Barta Zoltán). Botanika terén a Bakony virágos növényeinek florisztikai, valamint Magyarország mohafldrájának taxonómiai és florisztikai kutatását végezzük (dr. Galambos István). Geológia, pontosabban földtudományok vonatkozásá-

ban új eredményeket értünk el a hegység eddig ismeretlen ásvány- és kistálylelőhelyeinek felkutatásában, valamint a hegység karsztjelenségeinek és karsztos folyamatainak megismerésében, és talán ide sorolható a pulai ősrz-szarvú lelet megmentése is (Futó János).

Általában elmondható, hogy az utóbbi években előtérbe került a természetvédelmi területek vizsgálata, illetve a védelemre javasolt területek felderítése. 1980 óta 27 kutatási jelentést állítottunk össze a múzeum által gyűjtött adatok alapján. Ezekre elsősorban a Közép-dunántúli Természetvédelmi Igazgatóság (KDTI) tart igényt. Munkánk segítséget nyújt az ilyen területek határának megvonásához, valamint a szigorúan védett részek kijelöléséhez; így közreműködtünk a Tihanyi Tájvédelmi Körzet (TK), a Fenyőfői ősfenyves, a Magas-Bakony TK, a jövődő Balatoni Nemzeti Park előkészítésében, és most dolgozunk a Kelet-Bakony TK felderítésén. A helyi önkormányzatok megalakulása óta néhányuktól szintén kaptunk hasonló feladatot: mérjük fel a közigazgatási területükön található természeti értékeket (Balatonfüzfő, Balatonalmádi). Ide sorolható a Veszprém Megyei Önkormányzat által kezdeményezett, a szippantott szennyvizek elhelyezésére irányuló programban való közreműködésünk is.

Együttműködésünk más intézményekkel jónak mondható, példa erre az előbb említett KDTI, vagy más tájkatató programok, amelyekből részt vállalunk: Alpokalja, Szigetköz, Közép-Tisza. Több felsőoktatási intézménytől (Eötvös Lóránd Tudományegyetem, József Attila Tudományegyetem, Pannon Agrártudományi Egyetem, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola) hallgatók keresnek meg bennünket szakdolgozati témát kérve; ezekbe a kutatókba később gyakran bekapcsolódnak a múzeum munkatársai is. Részt veszünk a Magyar Biológiai Társaság, a Magyarhoni Földtani Társulat, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat előadásain és a VEAB néhány szakbizottságának munkájában is.

Végezetül legégetőbb gondunkról: a saját kutatói létszám alakulásáról. Mint említettem, jelenleg 5 diplomás dolgozónk van, sajnos egy korábbi státusz "elveszett" az egyik zoológus nyugállományba vonulásával, mert helyét nem tölthettük be. Régi igényünk, de a bérköltségek nem engedik meg, a kutatói létszám növelését, pedig a vizsgált terület nagysága (4000 km²) és az egyre gyakrabban jelentkező környezet- és természetvédelmi feladatok ezt indokolttá teszik. Talán a munkanélküliség csökkentésének ez is lehetne egy speciális iránya: a kutatóhelyek fejlesztésével ott hasznosítani a diplomások tudását.

Kis létszámunk és a szűkös anyagiak miatt nincsenek látványos programjaink, de szakterületének megfelelően, a Bakonyi Természetudományi Múzeum is hozzátesz egy-egy szeletkét az ezredvég tudományos ismeretanyagához.

HARMINC ÉV A VEGYIPAR SZOLGÁLATÁBAN (A MAGYAR VEGYÉSZETI MÚZEUM TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGE)

Dr. Kovács Gy. István, Magyar Vegyészeti Múzeum, Várpalota

A kémiának és a rajta alapuló vegyiparnak szerepe az emberi társadalom javainak a biztosításában az utóbbi több mint kétszáz év folyamán egyre fontosabbá vált. A vegyiparnak az ötvenes évek közepétől az ipari átlagnál is gyorsabb ütemű fejlesztése a régi és rossz hatásfokú üzemek szanálását tette szükségessé. Ez azzal a veszéllyel járt, hogy az új és korszerű vegyipari létesítmények építésével egyidejűleg a korábbi hazai vegyipar, műszaki és tárgyi emlékei sorra megsemmisülnek. Ez adott indítékot arra, hogy 1961-ben elhatározták a Magyar Vegyészeti Múzeum létesítését, és 1963-ban a Művelődési Minisztérium megadta az előzetes működési engedélyt.

A Magyar Vegyészeti Múzeum Várpalotán, a Thury-várban található. A múzeum tudományos tevékenységét a klasszikus múzeumi tevékenységek tükrében mutatom be (gyűjtés, feldolgozás, bemutatás/kiállítás, publikáció).

A múzeum törzsgyűjteménye 3 fő csoportra tagolódik.

- I. Tárgyi gyűjtemények
- II. Általános ipartörténeti dokumentáció (archívum, adattár)
- III. Könyvtár

I. Tárgyi gyűjtemények

1. Laboratóriumi berendezések, műszerek, mérőeszközök, tanulmányi-szemléltető és bemutató eszközök, ezek rekonstrukciói, modelljei, makettjei, stb.

2. Gyári berendezések, felszerelések (itt elsősorban a technikai fejlődés egyes lépcsőinek bemutatására alkalmas egyedi eszközökre gondolunk)

3. Vegyipari alapanyagok, első minták, termékek. Különösen érdekesek a gyári jellel, védjeggyel ellátott termékek, stb...

4. Egészségvédelmi munkaeszközök

5. Kiemelkedő személyekhez fűződő tárgyi emlékek

6. Kisipari és háziipari gyártás emlékei

7. Érem- és jelvénygyűjtemény

8. Egyéb tárgyak

a/ Tárgyi gyűjtemény 1993. december 31-én 7695 db, amely mind gyára-podásba van véve, leltározott tárgyak száma, amely az Országos Műszaki Múzeum Központi Technikatörténeti Adatbankjában van feldolgozva: 747 db. Ez a számítógépes program a múzeumban üzemel, használják mind a munkatársak, mind a külső kutatók. Sajnos a központi adatbanknál feldolgozási gondok vannak. A rendszer kitűnő, és folytatni kellene a további központi adatrögzítést, hogy országosan használható legyen.

A gyűjtemény jelentősebb eredeti tárgyai:

- hamuzsír főző üst a 18. századból
- kémiai laboratóriumi eszközök és műszerek az 1763-ban alapított selmecbányai Bányászati Akadémia kémiai tanszékéről
- aranyosó felszerelés
- gyertyaöntő és szappanfőző eszközök
- különféle régi desztilláló berendezések, köztük a hajdani tihanyi levendula-lepárló egy komplett készüléke
- a világon elsőként Tatán létesített acetilénos közvilágítás emlékei
- Than Károly professzor laboratóriumi demonstrációs eszközei, egyedülálló higanyos súlysorozata
- számos spektroszkóp, mikroszkóp, mérlegek
- higanyos himbás vákuumszivattyú
- a több mint 100 éves székesfehérvári és soproni gázgyárak első üzemi berendezései
- szénkéneginjektáló készülékek, szénkéneggyártó retorta
- eredeti Koller-járatok az ajkai samott gyárból, ill. lőporgyárakból, stb...

II. Általános ipartörténeti dokumentáció (archívum, adattár)

1. Helyszínrajz és térképgyűjtemény
  2. Okmányok, iratok, kéziratok
  3. Műszaki rajzok és műleírások
  4. Aprónyomtatványok
  5. Képek, fényképek, képzőművészeti alkotások
  6. Fotónegatív, diaposzítív, filmgyűjtemény
  7. Hangemlékek
  8. Vidófelvételek
  9. Vegyészeti és vegyipari kiállítások emlékanyaga, stb.
- b/ Az általános ipartörténeti dokumentáció 35 049 db-ból áll, feldolgozottsága kb. 80 %-os.

Néhány szakterület számszerű adatai:

Különlenyomat gyűjtemény:	2 733 db
Fotónegatív:	7 133 db
Pozitív képek:	937 db
Diaposzítív:	637 db
Disszertáció gyűjtemény:	314 db
Mozgófilm:	31 887 m
Videófilmek:	39 db

III. Könyvtár

A könyvtár 15 817 egységből áll.

A könyvtár állományának kb. 40 %-a idegen nyelvű, elsősorban német, de angol, francia, latin és orosz könyveink is vannak.

Fontosabb dokumentumok, könyvek:

1. Alkimista rajzok, iratok (17-18. sz.)
  - Desztilláló kemence rajza (1676)
  - Feljegyzés Nagyszombatról fémek "átalakításával" kapcsolatban, nevezetesen: "vasból réz előállítására" (Alkimista irat, 1730)
2. Hatvani István latin nyelvű könyve: *Introductio ad principia philosophiae.* (Bevezetés a filozófia alapjaiba, Debrecen, 1757)
3. Az első magyar nyelvű fizika könyv. Molnár János: *A természetiokról, Newton tanítványainak nyomdoka szerint.* (Pozsony, Kassa, 1777.)
4. Az első mérnöki rendtartás első napja, (foglalkozik a mérnöki alkalmazhatóság feltételeivel) Buda, 1782.
5. Az első magyar nyelvű kémia könyv. Nyulas Ferenc: *Az Erdély országi orvos vizeknek bontásáról.* (Kolozsvár, 1800)
6. Az első magyar nyelvű összefoglaló mű a kémiáról, Kováts Mihály: *Kémia vagy természettitka.* (Buda, 1807.)
7. Az első kémiai folyóirat Magyarországon. *Vegyteni Lapok.* Szerkesztette: Fabinyi Rudolf. (Kolozsvár, 1882-1883.)
8. Winkler Lajos pályaműve a vízben oldott oxigén meghatározásáról. (Pest, 1888.)
9. Than Károly: *Szerves kémia.* Befejezetlen, kiadatlan kézirat Than Károly saját, ceruzás írásával, 200 oldal (Egyetlen példány, pótolhatatlan 1907)
10. Winkler Lajos (1863-1939) közleményeinek kéziratai (1888-1935)
11. Ilosvay Lajos (1851-1936) oklevelei, kéziratai, vázlatok egyetemi előadásaira
12. Fényképfelvételek Szent-Györgyi Albertről. Szent-Györgyi Albert levelezése Ötvös Dániellel.
13. *A Természettudományi Közlöny* című folyóirat példányai (1869-1942). (Ma a *Természet Világa*)
14. Gyár és üzemtörténettel kapcsolatos kiadvány, kézirat (110 db)
15. Vegyipari üzemi lapok (20 fajta)
16. *Dingler's Polytechnisches Journal*, 1845-1914
17. *Élet és Tudomány*, 1950
18. *Chemisches Zentralblatt*, stb.

Néhány újabb, csak nálunk fellelhető példány:

Hilde Levi: *George de Hevesy.* Koppenhága, 1985. (A Dán Műszaki Múzeum ajándéka, angol nyelvű)

Galla V. Jurij: Kémia és vegyipar Magyarországon. Moszkva 1977. (Orosz nyelvű könyv, a magyar kémia történetével foglalkozik, a szerkesztő Samin A.H. ajándéka, a "Mineralkontor" nemzetközi kémiatörténeti konferencia alkalmából.)

Gaston Spira: L'industrie Chimique en Hongrei. (Vegyipar Magyarországon, doktori disszertáció, francia nyelvű) Párizs, 1938. Dr. Benedek Pál ajándéka

Alvaro Alonso Barba: Arte de los Metales. Madrid, 1640. (A fémek fajtaíróiról, reprint kiadás, 1977, Carlos Bervan spanyol gazdasági küldöttség vezetőjének ajándéka)

IV. Kiállítások

a/ Múzeumunk a nagyközönség előtt 1968. októberében a budapesti Technika Házában jelentkezett először "A vegyipar kialakulása hazánkban" című vándorkiállítással és ezzel nyitottuk meg 1969. augusztus 15-én Várpalotán a kiállítások sorát. A mai napig évente 3-10 közötti az állandó kiállítások száma, évente 2-4 időszakos, ill. kamamrakiállításunk volt (kb. 100 a 31 év alatt). A múzeumok 1969 óta több mint 600 ezer látogató kereste fel, és vándorkiállításainkat is kb. ennyien láthatták az elmúlt 25 évben. Jelenleg az alábbi kiállításaink láthatóak:

A Magyar Vegyészeti Múzeum állandó kiállításai

1. A vegyipar kialakulása az ókortól a reformkorig
2. Hajdan volt vegyészeti iparok
3. A reformkor vegyészete
4. A magyar vegyipar fejlődése 1919-től 1945-ig
5. Az 1940-50-es évek laboratóriuma
6. Számítástechnika a vegyipar szolgálatában
7. Mérleg kiállítás
8. Az urán kémiája
9. Híres vegyészek történelmi arcképcsarnoka

Kamarakiállítások

1. Schay Géza kiállítása
2. Schulek Elemér kiállítása
3. Bittera Gyula kiállítása
4. Preisich Miklós kiállítása
5. Wartha Vince kiállítása (születésének 150. évfordulója tiszteletére)

Időszakos kiállítások

1. 150 év műszaki értékek az ipar- és világkiállításokon (1842-1992), az Országos Műszaki Múzeummal közösen
2. Nobel-díjasok élettörténete című kiállítás

Az állandó kiállításaink április 1. és november 1. között tekinthetők meg. A kiállítási termek fűthetatlensége miatt télen csak előre bejelentett csoportokat fogadunk, egyéni látogatókat nem.

b/ Publikációk

- 1973 óta 108 cikkben számoltunk be a hazai folyóiratokban tudományos kutató munkánkról (MKL, Mké. folyóirat, TT szemle, stb.)
- 125 ismeretterjesztő cikket írtunk (vállalati, üzemi lapok, országos napilapok, Élet és Tudomány, stb.) számos rádió és TV műsorhoz szolgáltatunk anyagot.
- 64 előadást tartottunk szakmai összejöveteleken (több nemzetközi konferencián)
- 20 db tanulmányt készítettünk (G-7, OTKA, OMFB, stb.)
- Magyar Vegyészeti Múzeum munkatársai, külső szakértők, részben a gyűjteményi anyagok felhasználásával "A Magyar Vegyészeti Múzeum Kiadványai" című sorozat eddigi 24 számában számoltak be kutatási eredményeikről.

A múzeum reprezentatív könyvsorozatában jelentette meg Pfeifer Ignác, Sigmond Elek, Szebellédy László munkásságát bemutató tudományos életrajzokat, amelyeket Dr. Móra László kandidátus, szerző írt.

Két fő műszaki doktorátust szerzett a múzeum volt és jelenlegi munkatársai közül. A múzeumi munkatársak egyéb tudományos tevékenységük mellett (szerkesztés, szócikk írás lexikonba, szakértői tevékenység, stb.) részt vesznek az oktatásban is.

1. A Győri Széchenyi István Műszaki Főiskola Közlekedéstörténeti Tanszékének Technikatörténet című tárgya oktatásában, kémia és vegyipartörténetének az előadásával veszünk részt (egy félévben 2x2 óra).

2. A Veszprémi Egyetem Mérnöki Kar műszaki menedzser szakán technikatörténetet adunk elő (egy félév).

3. Tanárképző főiskolák, közép- és általános iskolák rendszeresen tartják a múzeumban kémia óráikat.

4. Általános iskolában heti 2x2 órában kémiát oktatunk.

Az elmúlt négy évben különféle pályázatokon indultunk (Pro Revonande Cultura, 1000 éves iskola Alapítvány, Veszprém Megyei Kultúráért Alapítvány, OTKA, Vegyész Alapítvány, Akadémia) és így teremtettük meg a tudományos kutatás anyagai fedezetét.

E rövid előadásban múzeumi tevékenységeinknek csak a fő vonásait tudtam ismertetni. Ezenkívül számos egyéb olyan jellegű feladatot végeztünk, ill. végzünk el, amely a Magyar Vegyészeti Múzeum tudományos szakmai

munkájának szoros része, és a múzeumban vezetett hivatalos iratokban, naplókban, gyrapodási és leltár könyvekben megtalálhatók.

E mai tanácskozásnak nem része, hogy közgazdasági alapokon is tárgyaljuk a múzeum tevékenységét, talán elég annyit jelentenem, hogy talpon maradtunk, létezőnk, és ezért köszönet illeti a jelenlévő dr. Bodó Sándor minisztériumi főosztályvezetőt, munkatársait, és mindazokat a vegyiparban dolgozó és a múzeumot támogató szakembereket, vállalatokat, intézményeket, szövetkezeteket, akik a legnehezebb időkben is mellettünk álltak, hogy hagyományőrző tevékenységünket - a legszigorúbb takarékoság mellett - végezni tudjuk.

TÁJÉKOZTATÓ A KÖZPONTI BÁNYÁSZATI MÚZEUM TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Dr. Molnár László, Központi Bányászati Múzeum, Sopron

Az 1957. évben Faller Jenő által alapított soproni Központi Bányászati Múzeum (KBM) 1975-80. között - kizárólag a bányavállalatok 21 millió forintos támogatásával - helyreállította a kiemelt műemléki épületét, és a 850 m² nagyságú állandó kiállítása mellett könyvtárat, restaurátor- és fotóműhelyt létesített. Csupán a területének 11%-át kitevő raktárának szűkössége okozott gondot.

A hazai szilárdásványbányászat (elsősorban szénbányászat) állandó növekedése miatt, 1965. után az országban hét helyi bányászati múzeum, továbbá négy gyűjtemény létesült és emiatt a bányászati múzeológia erősen decentralizálódott. Az országos gyűjtőkörű KBM egészen az 1980-as évek végéig koordinációs, szaktanácsadói és szakfelügyeleti jelleggel működött.

A KBM létszáma az 1980. évi újranyitást követően 18 főállású, 4 nyugdíjas kutató-tanácsadó és 21 fő 4 órás teremőr, tárlatvezető, portás személyzetből állt. A szaklétszám aránya és iskolai végzettsége elérte a hasonló megyei (jelenleg önkormányzati) múzeumoknál tapasztalható színvonalat.

A múzeum fenntartását kezdetben az Ipari Minisztérium, majd mind nagyobb arányban a bányavállalatok finanszírozták. 1988-tól kezdve, négy év alatt, fokozatosan mindkét támogatási forrás megszűnt.

A KBM 1992. szeptemberétől alapítványi múzeumként működik. A bányavállalatok egy része felszámolásának időszakában jelentős alapítványi összeggel járult hozzá a múzeum támogatásához és - az országban egyedülálló módon - a bányászatban foglalkoztatottak egyéni mecénatúrája is megjelent az alapítványban. A múzeum fenntartását 1992-ben még az ipari és művelődési tárca támogatása segítette. 1993-tól az alapítványi kamatok csökkenése miatt a múzeum további jelentős támogatásra szorult. 1993-ban az állami pótköltségvetés, 1994-ben az állami költségvetés - veszélyeztetett

műszaki múzeumok céljára - elkülönített kerete biztosítja a múzeum működését, a költségvetési keretet kiegészíti az alapítvány kamata. A KBM jövőjét hosszútávon, perspektívában csak az új múzeumi törvény biztosíthatja, az állami költségvetési garanciával, amelynek kiegészítője lehet az alapítvány kamata.

Az ankét témája: a tudományos munka a közgyűjteményekben. A múzeumi tudományos munka pontos meghatározása, kritériuma vita tárgya. Ez kitűnt az új múzeumi törvényhez beérkezett nagytömegű észrevételből, javaslatából. Ma még el kell fogadjuk a muzeális közgyűjtemények 1981-ben leírt Ügyrendi Szabályzata 53. §-ában leírtakat, amely szerint a tudományos munka alapvető célja: a gyűjtemény gyarapítása, feltárása, rendszerezése, feldolgozása és közzététele.

E területeken a tudományos munka helyzete a következő:

A gyűjtemény gyarapításának lehetőségei alapvetően megváltoztak. A bányászat jellegzetesen kitermelő iparág, termékei nem újulnak meg és miután néhány generáció letermeli az adott kor műszaki színvonalán a bányakincset, a bányászat megszűnik. Világszerte a bányászati múzeumok nagyobb része már olyan városban van, ahol csak volt bányászat, vagy valamilyen kötelék az iparággal. Sopronban ilyen kapcsolat volt az 1919-1959 között 40 évig a városban működő bányászati főiskola, majd egyetem és Brennbergbánya, amely a Kárpát-medence első szénbányájaként 1753-ban kezdte meg működését, de 1951-ben a bányát bezárták. Magyarországon a bányavidékeken létesült - korábban már említett - múzeumok a muzeális tárgyakat maguknak tartották fenn. Bár az Ipari Minisztérium szabályozta a bányavállalatok részére a muzeális tárgyak bejelentési kötelezettségét, a KBM - a rendelet szerint "bázis-múzeum" - címére bejelentés egyetlen esetben sem történt. A KBM a rendelet betartását nem tudta érvényesíteni a bányavezetőknél, akiktől az éves költségvetés megszavazása függött. A helyzet megváltozott a szénbányászat termelésének csökkenése, majd anyagi összeomlása miatt. A bányák egyre kevésbé tudták fenntartani múzeumaikat, a tanácsok, majd önkormányzatok sem kívánták átvenni a regionális gyűjteményeket, a KBM viszont raktározási gondokkal küzdött, de 1994. tavaszától kezdve már nincs ilyen akadálya a gyűjteményfejlesztésnek.

A tudományos rendszerezés és feldolgozás az 1980-as évek végéig az előírásoknak megfelelően történt. A múzeum a feldolgozás egy részét már az Országos Műszaki Múzeum Központi Technikatörténeti Adatbank (KTA) szabályai szerint is elkészítette. A főfoglalkozású munkatársak számának felére csökkenése és a nyugdíjas szakértők foglalkoztatásának megszűnése fékezte a tudományos anyag rendszerezését.

A KBM tudományos munkájának egyik erős oldala volt a magyar, német és kis részben latin nyelvű, alapvető szakirodalom és adattár vezetése és rendszerezése, annotációk, személynév, helynév és tárgymutatók elkészítése.

A legfontosabbak: Schmidt: Berggesetze... 13.670 oldalas, latin-német nyelvű, 2.567 törvényt, dekrétumot tartalmazó 25 kötete; Péch Antal munká-

inak (részben Kosáry Domokos által gondozott) kb. 3.800 oldalas anyaga; Wenzel Gusztáv: A magyar bányászat kritikai története; a Bányászati és Kohászati Lapok mintegy 1.300 bányásztörténelmi cikke; a nevezetes bányászok, bányászati események rendszerezett kimutatásai, stb.

A létszámcsökkenés miatt nagyon korlátozott ezen kutatóbázis további fejlesztése, finomítása. A tudományos feldolgozásnak a múltban akadálya volt a múzeum közvetlen szervezeti felettesének "bérpolitikája", amely nem engedélyezte az állományon kívüli bérkifizetéseket.

A KBM-nek a tudományos munkához nélkülözhetetlen technikai felszereltsége 1986 után elmaradt a kívánt színvonaltól. A múzeumokban és a bányavidékeken tartott évi 20-25 előadáshoz, 3-4 vándorkiállításához a múzeum munkatársainak saját magnóját, vetítőt, videóját használtuk fel, és az országot a még 1978-ban beszerzett Nysa tehergépkocsival, majd saját személyautókkal jártuk. Ebből a szempontból a múlt év végén történt kedvező változás, amikor az előzőekben felsorolt hiányokat nagyrészt pótoltuk, továbbá másológépet, számítógépet és faxot szereztünk be. Az állami pótköltségvetésben kapott összegnek a felét technikai felszereltségre fordítottuk. Ezzel a tudományos munka új előfeltétel-rendszerét megteremtettük.

A múzeum tudományos tevékenységének számokban legjobban kifejezhető része a közzététel, publikáció.

A KBM publikációit három időszakra célszerű bontani. Az 1957. évi nyitás és az 1975. évi rekonstrukciós munkák megkezdése között 18 év telt el. Ezen időszak alatt a magyar bányásztörténet írást - Kosáry Domokos, Paulinyi Oszkár és Heckenast Gusztáv elsősorban történészekhez szóló, a Századokban és a Történelmi Szemlében megjelent írásain kívül - Faller Jenő 172 és Gyulay Zoltán 39, összesen 211 szócikke jelentette. (Mindkét szerzőnél csak a múzeumban eltöltött idejük alatt megjelent írásaikkal számolunk.). A két néhai múzeumigazgató cikkeinek java része a Bányászati és Kohászati Lapokban és a Soproni Szemlében jelent meg, és ezzel a bányásztörténelmi cikkek olvasottságajelőzősen megnövekedett. A bányásztörténet írását elősegítette, hogy 1967 nyarán az akkor száz éves fennállását ünneplő Magyar Történelmi Társulat létrehozta az üzemtörténelmi szekcióját.

A publikációs tevékenység második szakaszának az 1975-1980 közötti öt év tekinthető, amikor alig néhány írásmű jelent meg a múzeumtól. Ezen időszakban a múzeum akkor még kevés számú dolgozója - a rekonstrukciós építkezés miatt - más épületbe kényszerült, ahol a könyvtár és adattár rendezetlen volt, az irodák helyét időnként változtatni kellett, a nyugodt kutatómunka feltételei hiányoztak, a tudományos tevékenység az adatok gyűjtésére és belső rendezésére korlátozódott.

A publikációs tevékenység harmadik szakaszát 1981-től keltezzük, amikor a múzeum műemléki rekonstrukciós építkezése befejeződött, könyvtára, adattára és fotótára visszaköltözött a múzeumba, így a normális múzeumi munkamenet megkezdődhetett.

A KBM munkatársai 1981-1993. között kerekén 300 publikációt közöl-

tek, a dr. Faller Jenő, dr. Gyulay Zoltán - a két példaképnek tekintett előd - írásait már nem számítva. Ezeknek fele, 144 közlemény, a múzeumigazgató neve alatt jelent meg, de ezen írásokban mindig benne foglaltatnak a múzeum munkatársainak adatgyűjtői, kutatói, könyvtárosi, fordítói, fotózási tevékenysége is.

Az 1980-as években három kiemelkedő múzeumi kiadvány született. Mintegy két évi előkészítés után a Bányászati és Kohászati Lapok (BKL) különszámként, "múzeumi számot" adott ki 6.000 példányban. A szerzők - a múzeum munkatársain kívül - neves külső szakemberek és a regionális bányászati múzeumok kutatói voltak. Az általános elismeréssel fogadott "múzeumi számot", anyagi okok miatt hasonló kiadvány nem követte. A KBM mindezeideig legnagyobb jelentőségű tudományos alkotása Georgius Agricola 1556-ban latin nyelven megjelent "De re metallicája" magyar nyelvű kiadása volt, "A bányászatról és kohászatról" címmel. Az 580 oldalas, 292 kivaló metszetet tartalmazó könyv, Agricola szövegén kívül bevezetőt és a korszakot ismertető tanulmányt, 555 magyarázó lábjegyzetet és 378 személy adatait közölte. A vaskos könyv 5.000 példányban, a múzeum terjesztésében három hónap alatt elkelt. A számos helyről érkezett igényeket az új kiadásra nem tudjuk teljesíteni, mert a könyvek teljes árát meg kell előlegezni a kiadónál, és ehhez pénz nem áll rendelkezésre. Az Agricola mű a "Szép magyar könyv" pályázaton díjat nyert 1986-ban.

A múzeum igazgatója Alfred Weis osztrák kutatóval közösen írt "Ignaz Edler von Born und die Societat der Bergbaukunde" című könyv, 500 számozott példányban Bécsben jelent meg, a világ első nemzetközi tudományos egyesülete megalakulásának 200. évfordulóján. A kötet az Osztrák Tudományos Akadémia díszközgyűlésén került szétosztásra a számos országából érkezett kutatók között, Magyarországra mintegy 120 példány jutott.

A publikációs tevékenység további, főbb csoportjai:

A KBM rendszeresen szolgáltatott cikkeket és szócikkeket az "Évfordulóink a műszaki és természettudományokban" című, hazánkban egyetlen olyan évente megjelenő könyv céljaira, amely a hazai teljes technikatörténet átfogja.

A Magyar Életrajzi Lexikon 1981. évben megjelent III. pótkötete részére 54, aminap megjelent és az 1978-1991. között elhunytak adatait tartalmazó, újabb ezer oldalas kötetben 28 személyiség adatait dolgoztuk fel.

A múzeum a hazai "jubileum-centrikus" bányászattörténeti irodalomba szerzőként, esetleg szerkesztőként, lektorként dolgozott be, a brennbergbányai-várpalotai-, a dorogi-, a nógrádi- és az ajkai szénmedencék és a kincsesi bauxitbányák történetét összefoglaló művekbe.

A múzeum - az utolsó öt évben bekövetkezett nehéz helyzete ellenére - megtartotta a publikációk számát és színvonalát. Alapvető felfogásunk volt, hogy a bányászat és a hozzá kapcsolódó kohászat jelentősége hazánk ezer éves történetében nagyobb volt bármely más iparágénál. A középkorban és a korai újkorban, évszázadokon át a nemzeti jövedelem 25-30%-át tette ki a

nemesfémek, a réz és a só bányászatából származó érték. A magyar történelem távoli évszázadaival foglalkozó kutatási témákról a következőkben rövid felsorolást adunk. Melyek voltak a legfontosabbak, melyek kerültek feldolgozásra cikk, előadás, vagy mindkét formában, itthon, vagy külföldi konferenciákon.

- Szent István királyunk és a magyar montanisztikum (Halálának 950. évfordulójához kapcsolódva, Zürichben is előadva)
- Mátyás király és a magyar bányászat (Halálának 500. évfordulójára, megjelent Wiener-Neustadtban is.)
- A 16-17. század magyar nemesfém-bányászata és pénzverése különös tekintettel az erdélyi viszonyokra
- A középkori mecseki vasbányászat (A múzeum eddigi régészeti kutatásainak összefoglalása)
- A magyar szénbányászat kezdete a 18. századvégi törvényhatósági jelentések tükrében
- A 125 éves Bányászati és Kohászati Lapok története
- Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület 100 éves jubileuma
- Szent Borbála - a bányászok védőszentje - kultuszának újjáélesztése, a szakrális, a művészeti szempontok és az európai és a magyarországi előfordulási helyek bemutatásával
- Emlékezés a bányászat nagyjaira (Rendszeresen megjelenő cikksorozat)
- A soproni egyetemi, főiskolás múlt emlékei
- A magyar bányapénzek (A téma egyik munkatársunk doktori disszertációjának tárgya)
- A meghurcolt bányászati vezetők rehabilitációja.

A KBM publikációs tevékenysége külföldön is jelentkezett. A múzeum rendszeresen részt vett előadásokkal a Nemzetközi Technikatörténeti Bizottság 1978 óta két évenként megtartott rendezvényein. A konferenciák anyaga könyvben jelent meg és terjedt el számos országban. A nemzetközi publikációk különös területe volt a Westfalia Wandkalender éves kiadványaiban való részvétel. A KBM adta a saját és a hazai múzeumok, levéltárak anyagából a kelyhek, a bányász ékkelapács szimbólumok és bárdok, középkori dekrétumok, a bányahegynek nevezett ötvösmunkák és szobrok témáinak 25-30 %-át.

Több cikk jelent meg a múzeumtól a "Der Anschnitt" című 46. évfolymánál tartó, igen rangos német periodikában és a "Bergbau" című lapban, amely a német bányamérnökök hivatalos lapja, továbbá egyes német egyetemek kiadványaiban.

Összefoglalva a KBM tudományos tevékenységét, az alábbi megállapításokat tesszük:

- A hazai szilárd ásványbányászat (szén, bauxit, vasérc, mangán, stb.), amely 1988 óta visszafejlődik a kedvezőtlen természeti adottságok, továbbá

a bel- és külföldi gazdasági tényezők befolyása miatt, az ezredforduló táján nagyrészt megszűnik, ezért a muzeális tárgyak gyűjtésének, dokumentumok megőrzésének és témák feldolgozásának szempontjából döntő évek következnek.

- A múzeum az utolsó évtizedben sok témát, részfeladatot sikerrel oldott meg, amelyek alapját képezhetik a magyar bányászat története megírásának, azt a magyar történelem egészébe, annak összefüggéseibe illesztve.

- A bányászattal kapcsolatos tudományos munkát szervezettebbé kell tenni, ebből fakadóan a múzeumra különös koordinációs tevékenység hárul.

- A tudományos feladatok megoldásának anyagi hátterét biztosítani kell a múzeumnak az állami költségvetés rendszerébe történő bevonásával és az alapítványi támogatások növelésével.

- A tudományos kutatási munkába fiatal, a bányászat története iránt elkötelezett mérnököket, történészeket kell bevonni.

- A tudományos munka elősegítésére a jelenleginél szorosabb kapcsolatokat kell kialakítani a levéltárakkal, könyvtárakkal és más múzeumokkal.

ÖSSZEFOGLALÓ A LEVÉLTÁRI SZEKCIÓ MUNKÁJÁRÓL

Dóka Klára, a Kézművesipartörténeti munkabizottság elnöke

A legkisebb létszámú szakma és a legkisebb létszámú szekciónak a munkájáról szeretnék röviden beszámolni. A programtól eltérően nem négy, hanem összesen öt korreferátum hangzott el, két egyházi és három megyei levéltár beszámolóját hallgattuk meg. A két egyházi levéltár közül az egyik beszámoló Veszprémből, a másik Pápáról hangzott el. A pápai azért tanulságos, mert ez, a múzeumot, könyvtárat és levéltárat is magába foglaló közös pápai gyűjteménynek a beszámolója volt. A veszprémi érseki levéltár igazgatója viszont arra hívta fel a figyelmet, hogy milyen értékek vannak levéltárainkban, amit egyre többen kutatnak, de még így sem különösebben ismertek.

Külön kiemeltük azt az óriási nagy segédletanyagot, ami nálunk csak kéziratos formában van meg. A megyének, valamint a régióknak is figyelmébe lehet ajánlani ennek a kiadását, szélesebb körben való közzétételét. A három megyei, illetve állami levéltár beszámolója közül kettő olyan levéltárról hangzott el, ahol a tudományos munka az utóbbi években kapott lendületet. Az egyik a soproni, a másik az esztergomi kollegának az anyaga volt. Mindkét levéltárban most készítették először évkönyvet. A finanszírozás lehetőségét pedig úgy oldották meg, hogy alapítványt hoztak létre, amely a városon belül működik.

A számunkra legérdekesebb ismertetést a tudományos munkáról és a további perspektívákat is meghatározó beszámolót Madarász Lajos, a Veszprémi Levéltár igazgatója tartotta. Fölvetette az együttműködés kérdését a városban lévő közgyűjtemények között, és külön kiemelte azt, hogy kiadványt kellene készíteni ilyen közös munkával az 1996-os évforduló alkalmából. Beszélt a levéltár kiadványairól, amelyeknek a száma nem túlságosan magas, összevetve másféle levéltárakéval, ugyanakkor értékesek, és országos viszonyban is volt részük időnként; azaz sokszor figyelembe vették az ország más területein is. Itt egy nagyon érdekes kérdést vetett fel, méghozzá a kiadványok terjesztésének az ügyét, ami azt hiszem, nem csak a veszprémi könyvtárosoknak és muzeológusoknak adna segítséget. Jó lenne, ha létrehoznának megyénként egy-egy Kft-t, vagy egy olyan akármilyen konspirációban lévő szervezetet, amely a fontosabb megyei kiadványokat terjeszteni tudja. Minden levéltári beszámolóban szóba kerültek azok a változások, amelyek a rendszerváltás óta következtek be, azok a nagymérvű feladatok, amelyek a levéltárakra nehezedtek, a kárpótlás, a csódtörvény stb. Gondot okoz a közalkalmazotti törvénynek az értelmezése és végrehajtása, valamint a kutatás feltételeinek biztosítása az új elvárásoknak megfelelően. Köszönöm szépen, ez volt a levéltári szekció fő gondolatsora, amit itt röviden ismertettem.

ÖSSZEFOGLALÓ A MÚZEUMI SZEKCIÓ MUNKÁJÁRÓL

Környei Attila, a Történettudományi szaktanács bizottság alelnöke

Jelentem, hogy teljesítettük a feladatot. A mi szekciónkban kilenc előadás hangzott el, hat megye igazgatói közül ötven számoltak be, ezenkívül még négy szakmúzeumban folyó szaktudományos munkáról.

Igen gazdag programokról tudtak beszámolni a kollégák, mind a megyei szervezetek, mind a szakmúzeumok, és megemlékeztek nemcsak folyó kutatásokról, hanem ezeknek a közkinccsé tételéről, publikációkról is, valamint a tudományos élet egyik élesztő faktoráról, a hazai belföldi, nemzetközi konferenciákról, amelyek minden megyében, minden múzeumi szervezetben rendszeres eseménynek számítanak. Elhangzott az is Molnár Anikó szájából, hogy a múzeumi, tudományos munka eredménye - valódi tudományos publikációnak kell, hogy minősüljön - maga a kiállítás is. Nemcsak az állandó kiállítások, hanem az ideiglenes kiállítások is ilyenek kell, hogy minősüljenek, függetlenül attól, hogy van-e nyomtatott anyag, vagy nincs. Mert a kiállítások egy részében sajnos nincsen. Magunk között voltunk, muzeológusok, mégsem volt haszontalan, hogy ismertettük egymásnak a saját munkánkat. A jelen körülmények között ilyen frissen egymás munkájáról nem tájékozódhatunk az évkönyvekből sem. Ezért célszerű lenne legalább két évente a maihoz hasonló tanácskozást tartanunk.

Az is tanulsága ennek a rövid eszmecsereének, hogy bebizonyosodott: hogyha nem javul látványosan a múzeumoknak a fönntartása, akkor is tovább fog folyni a szakmai munka. Az viszont nem biztos, hogy épületeinket és műtárgyainkat meg tudjuk őrizni. Mert ahhoz nemcsak munka kell - tanulmányt meg lehet írni munkával -, de a többi feladatot csak pénzzel lehet megoldani.

ÖSSZEFOGLALÓ A KÖNYVTÁRI SZEKCIÓ MUNKÁJÁRÓL

Tóth Gyula, a Könyvtártudományi munkabizottság elnöke

Az előttem szóltakhoz hasonlóan jelenthetem, hogy mi is teljesítettük a feladatunkat. A meghívóban szereplő öt korreferátum a könyvtárak munkájáról elhangzott, sőt a sorból hiányzó hatodik megyei könyvtár igazgatója is kiegészítette a képet, saját könyvtára helyzetének néhány mozzanatáról beszámolva. Ilyen értelemben tehát azt mondhatom, hogy a könyvtári szekcióban alapvetően a megyei könyvtárak problémáiról volt szó, aztán a beszélgetés során már érintettük a városi könyvtárak csatlakozási lehetőségét is. Az egyetemi, főiskolai könyvtárakra részben azért nem kerülhetett sor, mert a régiónk nagy általános universitas értelemben vett egyetemmel, felsőoktatási intézménnyel és ilyen formán ilyen könyvtárral nem rendelkezik. Voltaképpen a most felnövő felsőoktatási könyvtárakról van szó, amelyek közül például a két legnagyobb, hogy úgy mondjam, manapság azzal a végül is örömteli dologgal van elfoglalva, hogy egy nemzetközileg használt jelentékeny, és Magyarországon is egyre inkább terjedő, az egész könyvtári tevékenységet átfogó számítógépes rendszert vezessen be. Minthogy itt kemény dollárokról van szó, még ezt a mai napot sem tudták szabaddá tenni maguk számára, mert a rendszer bevezetése nem szenvedhet halasztást. Azt mondhatom a korreferátumokról, hogy élettelt töltötték meg, például, példák sorával egészítették ki azt a helyzetképet, amit itt nekem úgy ahogy sikerült megrajzolnom. Személy szerint azt a következtetést szűrtem le, hogy talán túl szerények vagyunk az eredményeinkkel, mert hiszen a valóság sokkal színesebb, sokkal eredményesebb, mint amit egy rövid áttekintésben lehet mutatni.

Egyik javaslatként azt szeretném szóba hozni, hogy egyre inkább megérett annak a szüksége, hogy a régió területén tevékenykedő könyvtárakban folyó, különböző jellegű munkákat megfelelő szakmai csoportok, grémiumok a maga teljességében áttekintsék; így az egyes könyvtárak számára adott esetben további ajánlásokat tudnának megfogalmazni. Alkalom lenne arra is, hogy a nagyjából azonos területen tevékenykedő emberek a továbbiakban együtt tudjanak működni. Hozzátehetem azt is, hogy mi, könyvtárosok rosszabb helyzetben vagyunk a két testvér közgyűjteménynél, hiszen a könyvtári tevékenységben még nehezebben ítéltető meg, hogy mi tudományos szintű tevékenység és mi nem.

Szerencsére az egyik kollégánk kisebb bombát dobott be azzal, hogy megkérdőjelezte általában a bibliográfiai tevékenység tudományos voltát. A könyvtárosok körében legalábbis ez a kevésbé vitatott kérdések közé szokott tartozni. A vita végén arra a következtetésre jutottunk, hogy mindent lehet alacsony színvonalon végezni, és ha kellő tudományos felkészültséggel és apparátussal végzik, akkor bármely területen lehet tudományos produktumot létrehozni.

Másik szembetűnő tanulsága a tanácskozásunknak az, hogy ki lehet mondani azt a tanulságot, hogy a könyvtárak végre leszakadtak a népművelés, a közművelődés köldökzsinórjáról. A korábbi helyzetet úgy szoktam a hallgatóimnak jellemezni, hogy egy megyei könyvtár meg egy falusi vagy városi fiók-könyvtár csak abban különböznek egymástól, hogy ami ezekben a kiskönyvtárakban egy példányban van, az a városi könyvtárban négy-öt példányban, a megyei könyvtárban 10-15 példányban van, vagy volt meg. Nem ez a különbség közöttük, hanem pontosan annak vagyunk szemtanúi és megélői manapság, hogy egész jelentős mértékben átstrukturálódik ezeknek a könyvtáraknak a gyűjteménye, de egész erőteljesen átalakul a tevékenységi körük is. Adatokat hallottunk az egyik megyei könyvtárról, de gondolom, hogy az arányok nagyjából hasonlóak a többinél is, hogy a látogatóknak közel 80%-a valamilyen módon tanulmányi tevékenységet végez. Vagy azért, mert középiskolában, felsőoktatásban tanul, vagy tényleg kutatói munkát végez, hiszen a mi régióinkban a megyei könyvtáraknak tanulmányi, kutató tevékenységet segítő feladatokat is el kell látni, tekintettel arra, hogy a régió területén igazán általános, tudományos jellegű tevékenységet folytató könyvtár nincsen. Ezen fölül elhangoztak olyan javaslatok is, és én remélem, hogy a közeljövőben, vagy legalábbis a nyári szünet után hozzálátva, ezt is megszervezhetjük, hogy tudományos alapossággal kell ezeket az újonnan felmerülő kérdéseket megvizsgálni: mit jelent az előbb említett átstrukturálódás a közgyűjtemény és a szolgáltatások szervezése szempontjából. Ugyanilyen nagy feladat a régiókban - tekintettel arra, hogy úgynevezett kistelepüléssel rendelkező megyék léteznek ezen a területen - hogy megvizsgáljuk, mit lehet nyújtani a kistelepülésen élő emberek számára. A legkönnyebb volt elmondani, hogy nem kell mindenütt könyvtár, de a könyvtári szolgáltatást viszont meg kell szervezni. Évtizedek óta zajlanak kísérletek az egyes megyékben. A magam módján úgy fogalmaznék - a pénzügy számára szoktuk mondani -, hogy igen, ezek a megoldások ilyen vagy olyan szempontból jók, de magunk között legyünk őszinték, alapos elemző, kritikus munkával tulajdonképpen ezeket a tevékenységeket nem értékeltük és nem tekintettük át

Felmerült egy javaslat, hogy a megyei könyvtárak tudományos és közművelődési tevékenységeinek új arányait megvizsgálva, akár egy új, országos könyvtári konferenciát is összehívhatnánk ebben az ügyben. Ez a probléma nemcsak regionális kérdés, hanem az ország valamennyi megyei könyvtárára érvényes.

Tehát összességében a mai tanácskozás számos hasznos tanulsággal, tapasztalattal járt, s nagyon remélem, hogy semmit nem zárt le, hanem újabb lendületet, indítást adott a további együttműködéshez, mert a jelek szerint munka folyt, együttműködés kevésbé.

ZÁRSZÓ

Orosz Sándor, a VEAB alelnöke

Köszönöm mindhárom beszámolót.

Az utoljára elhangzott mondathoz kapcsolódva állíthatom, hogy érdekes volt ezt az ankétot megrendezni. Nekem, mint mindegyik szakmán kívül állónak, a meglepetés erejével hatott, hogy mennyi tudományos érték van e három, a köztudat szerint inkább szolgáltatás funkciójú területen.

Értékfeltáró munka volt ez a mai, és a VEAB további feladatai szempontjából talán az a fő tanulsága, hogy a mindhárom területen tapasztalható szükségyszerű interdiszciplinaritás jó lehetőségeket nyújt e szakterületek képviselőinek együttműködéséhez.

Itt kapcsolódom ahhoz, amit Tóth Gyula utólag mondott, kiemelve, hogy ezeken a területeken a személyes, szubjektív faktorok a kutatómunka sikernekbiztosítékai. Ez nem meglepő számomra, mert hasonló jelenséget tapasztaltam más szellemi tevékenységgel, például a tanulással összefüggésben is; ennek eredményességét feltáró reprezentatív vizsgálatban az derült ki, hogy a mintegy ötven faktor közül három szubjektív tényező befolyásolja a sikert a legnagyobb mértékben, s csak ezek után következnek bizonyos objektív feltételek. Mondhatnánk: sovány vigasz, mégis megerősítést jelenthet azoknak, akik sokféle anyagi nehézségekkel küszködve folytatnak tudományos tevékenységet: e területen még inkább az egyéni kvalitások az eredményesség biztosítékai. Azoknak, akik ezt eddig is vállalták, további eredményes munkát kívánok, és kérem őket, hogy buzdítsanak másokat, kapcsoljanak be a munkájukba több fiatal is a kutatómunkába: a VEAB egyik fő feladata a tudományos munka terjesztése.

